

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİMİN FELSEFİ SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ PROGRAMI**

**TÜRK ÜNİVERSİTE SİSTEMİNİN TEŞEKKÜLÜ VE
YABANCI UZMAN RAPORLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Emin ERSAYIN

Danışman

Doç. Dr. Mustafa Said KURŞUNOĞLU

SAMSUN
2021

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
EĞİTİMİN FELSEFİ SOSYAL VE TARİHİ TEMELLERİ PROGRAMI

**TÜRK ÜNİVERSİTE SİSTEMİNİN TEŞEKKÜLÜ VE
YABANCI UZMAN RAPORLARI**

Yüksek Lisans Tezi

Mehmet Emin ERSAYIN

Danışman

Doç. Dr. Mustafa Said KURŞUNOĞLU

SAMSUN
2021

TEZ KABUL VE ONAYI

Mehmet Emin ERSAYIN tarafından, **Doç. Dr. Mustafa Said KURŞUNOĞLU** danışmanlığında hazırlanan “**Türk Üniversite Sisteminin Teşekkülü ve Yabancı Uzman Raporları** ” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 27.08.2021 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	İmza	Sonuç
Başkan	Prof. Dr. Ahmet ÇAPKU Kırklareli Üniversitesi Türk İslam Düşüncesi Anabilim Dalı		☒ Kabul
			☐ Ret
Üye	Doç. Dr. Mustafa Said KURŞUNOĞLU Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk İslam Düşüncesi Anabilim Dalı		☒ Kabul
			☐ Ret
Üye	Dr. Özgür ATAKAN Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitimin Felsefi Sosyal Tarihi Temelleri Anabilim Dalı		☒ Kabul
			☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

ONAY

... / ... / ...

Prof. Dr. Ali BOLAT
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım yüksek lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

İmza

09 /07 / 2021

Mehmet Emin ERSAYIN

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPOR BEYANI

Tez Başlığı: Türk Üniversite Sisteminin Teşekkülü ve Yabancı Uzman Raporları

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 09.07.2021 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 7

Tek kaynak oranı : % 2 çıkmıştır.

İmza

09 /07/ 2021

Doç. Dr. Mustafa Said KURŞUNOĞLU

ÖZET

TÜRK ÜNİVERSİTE SİSTEMİNİN TEŞEKKÜLÜ VE YABANCI UZMAN RAPORLARI

Mehmet Emin ERSAYIN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri Programı
Yüksek Lisans, Temmuz/2021
Danışman: Doç. Dr. Mustafa Said KURŞUNOĞLU

Osmanlı İmparatorluğunun yöneticileri, 1639 Karlofça Antlaşması sonrası Batılı devletlere nazaran askeri, teknolojik, iktisadi yönden geriye düştüğünün anlaşılmasıyla birlikte, kendilerinin eksik kaldığı alanlarda, Batıdan getirilen uzmanlar aracılığıyla problemlerin çözüme kavuşturulması yöntemini belirlemişlerdir. Rakip ülkelerden getirilen uzmanlar aracılığı ile pratik çözüm arayışlarına dayalı bu yöntem özellikle askeri eğitim meselelerinde kendisini göstermiştir. Tanzimat ile başlayan modernleşme süreçlerinde askeri-sivil bürokrat ihtiyacını karşılamak ve kurumsal modernleşmeyi gerçekleştirebilmek için yüksek öğretime olan ihtiyaç zaruri hale gelmiştir. Bu doğrultuda Osmanlı Devleti tarafından yürütülen eğitimde reform hareketlerinde yabancı uzmanlardan yararlanılmaya devam edilmiş ve yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinde de bu durum daha seçici olarak devam ettirilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında John Dewey'e, Türk eğitim sistemiyle ilgili yazdırılan rapor ile başlayan yeni süreç, eğitim ile alakalı her kademeye yayılmış, cumhuriyetin ilk on yılında birçok yabancı uzman ülkemize davet edilmiş ve görüşlerine başvurulmuştur.

1933 yılında yapılan üniversite reformunun fikri arka planını oluşturan Albert Malche'nin yazmış olduğu raporda, İstanbul Üniversitesinin modern bir hale getirilerek evrensel bir statü kazandırılması hedeflenmiştir. Siyasi iktidar tarafından Türk Modernleşmesi süreçlerine katkı sunması amacı ile hazırlatılan Malche raporu, Türk Üniversite sistemini etkileyen en önemli yabancı uzman metnlerinin başında gelmektedir.

Yine bu reform hareketinin gerçekleşmesinde önemli katkıları bulunan ve İstanbul Üniversitesinde uzun yıllar akademisyenlik yapmış Philipp Schwartz'ın ülkemizden ayrılırken yazdığı 1951 tarihli rapor, üniversite reformunun değişen dünya koşullarına göre güncellenmesi gereken yönlerini ve Türk üniversitelerinin başarılı olması için yapılması gerekenleri göstermesi açısından önemlidir.

Türk üniversite sisteminin şekillenmesi süreçlerinde, yabancı uzmanların raporlarının etkisinin gösterilmesinin amaçlayan bu çalışma, özellikle Dewey, Malche ve Schwartz raporlarına odaklanmış ve bu metinlerin üniversite sistemimize etkilerinin neler olduğu araştırılmaya ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Üniversite reformu, Albert Malche, Philipp Schwartz, John Dewey, yabancı uzmanlar, Türk Modernleşmesi

ABSTRACT

FORMATION OF TURKISH UNIVERSITY SYSTEM AND FOREIGN EXPERT REPORTS

Mehmet Emin ERSAYIN

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Educational Sciences Major Discipline

Master Thesis, July/2021

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mustafa Said KURŞUNOĞLU

The rulers of the Ottoman Empire, after the 1639 Treaty of Karlowitz, realized that they were lagging behind in terms of military, technological and economic aspects compared to the Western states. They determined the method of solving to problems through experts brought from the West in the areas which they were lagging. This method, which is based on the search for practical solutions through experts brought from rival countries, has shown itself especially in military training issues. In the modernization processes that started with the Tanzimat, the need for higher education became essential in order to meet the need for military-civil bureaucrats and to realize institutional modernization. In this direction, foreign experts continued to be used in the reform movements in education that carried out by the Ottoman Empire, and this situation was continued more selectively in the newly established Republic of Turkey. The new process, which started with John Dewey's report on the Turkish education system in the first years of the republic, spread to all levels of education, and many foreign experts were invited to the new state in the first ten years of the republic and their opinions were sought.

In the report written by Professor Albert Malche, who formed the intellectual background of the university reform in 1933, it was aimed to modernize Istanbul University and give it a universal status. The Malche report, which is one of the most important foreign expert texts affecting the Turkish University system was asked by the political power to with the aim of contributing to the Turkish Modernization processes. The 1951 report, written by Philipp Schwartz, who worked as an academician at Istanbul University for many years also made important contributions to the realization of this reform movement. This report is important in terms of showing the aspects of the university reform that need to be updated according to the changing new world conditions and what needs to be done for Turkish universities to be successful.

This study, which aims to show the effect of the reports of foreign experts in the shaping processes of the Turkish university system, focused especially on the Dewey, Malche and Schwartz reports. It tried to researching and evaluate the effects of these texts on Turkish university system.

Keywords: University Reform, Albert Malche, Philipp Schwartz, John Dewey, Foreign Experts, Turkish Modernity

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Türk Üniversite Sisteminin Teşekkülü ve Yabancı Uzman Raporları adlı çalışmamızda Osmanlı devletinde Darülfünun kurulmasının düşünüldüğü ilk yıllardan itibaren geçirdiği gelişim ve değişimleri, Türkiye Cumhuriyetinin modernleşme hedefleri doğrultusunda Darülfünundan üniversiteye geçiş aşamalarını incelemeyi amaçladık. Yüz yıla yakın bu süre zarfında, çeşitli ülke ve farklı eğitim ekollerinden gelen onlarca yabancı uzmanın yazdıkları arasından, eğitim sistemimiz ve üniversitemiz hakkında en geniş raporları yazmış Dewey, Malche ve Schwartz raporunu üniversite sistemimizi etkileyen yönlerini araştırmamızın ana konusu yaptık. Darülfünundan üniversiteye giden yolda ki gelişmeleri ve bu raporları kronolojik olarak, siyasal ve tarihsel nedenleriyle beraber ortaya koymaya çalıştık.

Bu konuyu ele almamızın nedeni, üniversitelerimizin hala eleştirilerin odağı olma noktasından kendisini bir türlü soyutlayamamasıdır. Şüphesiz, üniversiteler ülkelerin eğitim sistemlerinin en önemli parçalarından biridir. Ülkelerin sahip oldukları en büyük kıymet olan nitelikli insan gücünün yetiştirildiği yer olan üniversiteler, ayrıca bir ülkenin gelişmişlik düzeyinin de belirleyicilerindendir. Bu nedenle gelişmiş veya gelişme arzusuna sahip her ülke kendi üniversitelerinin tüm yönleriyle dünya ile rekabet eder bir konumda olmasını hedefler. İşte bu noktada yabancı uzmanların görüşleri üniversitemizin hangi seviyede olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Çalışmama bilgi, tecrübe ve sabrıyla çok ciddi katkıda bulunan, hazırladığı demokratik çalışma ortamıyla bilimsel araştırmanın hakkını sonuna kadar veren ayrıca manevi yönden sürekli güvenini üzerimde hissettiğim çok kıymetli hocam Doç. Dr. Mustafa Said KURŞUNOĞLU'na, çalışmam ve bütün hayatım boyunca desteklerini esirgemeyen tüm aile fertlerime teşekkür ediyorum.

Mehmet Emin ERSAYIN

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI.....	İ
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	İİ
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPOR BEYANI	İİ
ÖZET.....	İİİ
ABSTRACT	İV
ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR	V
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Problemin Durumu	1
1.2. Problem Cümlesi	4
1.3. Araştırmanın Genel Amacı	4
1.4. Araştırmanın Alt Amaçları.....	4
1.5. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	4
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.7. Araştırmanın Yöntemi	5
2. DARÜLFÜNUNDAN ÜNİVERSİTEYE UZANAN YOLDA YABANCI UZMAN ETKİSİ.....	6
2.1. Tanzimat Öncesi Dönemde Eğitimde Batılılaşma ve Yabancı Uzman Etkisi	6
2.2. Tanzimat Dönemi Eğitim Hareketleri ve Darülfünun Kurma Teşebbüsleri	12
2.3. II. Abdülhamit Devrinde Açılan Darülfünun: Darülfünun-u Şahane	19
2.4. II. Meşrutiyet'in İlanı ve Darülfünundaki Gelişmeler	21
2.5. I. Dünya Savaşı Yıllarında Darülfünun ve Alman Uzmanların Etkisi.....	22
2.6. Mütareke Dönemi ve Darülfünundaki Gelişmeler	25
2.7. Cumhuriyet Dönemi Darülfünundaki Gelişmeler	28
3. JOHN DEWEY'İN TÜRKİYE MAARİFİ HAKKINDAKİ RAPORU VE ÖNEMİ	36
3.1. John Dewey'in Pragmatizmi ve Eğitim Felsefesi.....	36
3.2. John Dewey'in Türkiye'ye Davet Edilişi ve Ülkemizde Yaptığı Görüşmeler	38
3.3. John Dewey'in Türkiye Maarifi Hakkındaki Raporu	40
3.4. John Dewey Raporunun Üniversite Bölümü.....	40
4. ALBERT MALCHE'NİN İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HAKKINDA RAPORU	43
4.1. Raporun Birinci Bölümü.....	43
4.2. Raporun İkinci Bölümü: İstanbul Darülfünununun Mevcut Halinin İncelenmesi	44
4.2.1. Darülfünunun Hukuki Durumu	45
4.2.2. Yıllık Bütçe	45
4.2.3. Darülfünundaki Öğretim Elemanları ve Öğrenci İstatistikleri	46
4.2.4. Binalar	47
4.2.5. İdare ve Eminlik	47

4.2.6. Darülfünunun Pedagogik Rol ve Hizmeti	47
4.2.7. Profesörlerin Tayini	48
4.2.8. Fakülteler ve Enstitüler	48
4.2.9. Tedrisat Planları, Programlar, İmtihanlar, Dereceler	49
4.2.10. Dersler, Konferanslar, Seminerler, Talebe Mesaisi	49
4.2.11. Kitaplar, Ecnebi Lisanlar.....	50
4.2.12. Kütüphaneler	51
4.2.13. Talebe Hayatı.....	51
4.2.14. Lise Hocaları	52
4.2.15. Hukuk ve Tıp, Eczacı ve Dişçi Mektebi.....	52
4.2.16. Müstakbel Darülfünun Hocaları	53
4.2.17. Aynı Mahiyet ve Gayeli Bazı Hizmetler ve Müesseseler, Tevhit İmkânları	54
4.3. İcrası İcap Eden Islahat.....	55
4.3.1. Emanet ve Kâtibi Umumilik (Rektörlük ve Genel Sekreterlik).....	56
4.3.2. Darülfünun Muhtariyeti	57
4.3.3. Islahatın Umumi Levhası (Reformun Genel Çerçevesi)	57
4.3.4. İstanbul Darülfünununun Yeniden Tanzim ve Tensiki	57
4.3.4.1. Liselerde Garp Lisanları Tedrisatı	58
4.3.4.2. Ecnebi Lisanları Lektörleri	59
4.3.4.3. Birinci Sene Sonu Lisan İmtihanları	59
4.3.4.4. Türkçe Neşriyat.....	59
4.3.4.5. Kütüphane Teşkilatının Merkezileşmesi	60
4.3.4.6. Tedris Usullerinin Tebdili	61
4.3.4.7. Heyeti Talimiye'nin Tarzı Tayini (Öğretim Üyesinin Atanma Usulü)	63
4.3.4.8. Fakülte Başına Heyeti Talimiye Kadroları	64
4.3.4.9. Tıp Fakültesi ve Mülkiye Mektebinin Nakli.....	67
4.3.4.10. Fakültelere Ait Önemli Meseleler	68
4.3.4.11. Talebelerin Hayatı.....	69
4.3.4.12. Darülfünunun Kurum Dışına Etkileri ve Hizmetleri	69
4.3.4.13. Bilim, Edebiyat ve Güzel Sanatlar Akademisi.....	69
4.4. Malche Raporunun Etkileri.....	70
4.5. Reform Sonrası Türkiye'de Üniversitenin Durumu	74
5. PHILİPP SCHWARTZ'IN İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HAKKINDAKİ RAPORU	79
5.1. Üniversite Nedir?	79
5.2. Darülfünunun Islahındaki Gayeler	79
5.3. Bu Gayelere Varmak İçin Takip Edilen Usul	80
5.4. Üniversite Reformu Başarılı Oldu Mu?	80

5.5. Başarısızlığın Maddi Sebepleri	81
5.6. Başarısızlığın Hakiki Sebepleri	82
5.7. Üniversitenin Uzuvarı ve Bunların Çalışma Tarzları	83
5.8. Üniversitenin İdaresi.....	86
5.9. Üniversitenin Geleceğine Ait Tedbirler	86
5.10. Reforma Aynı Şekilde Devam	89
5.11. Koordinasyon Makamı	90
6. SONUÇ	93
KAYNAKÇA.....	100

1. GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan günümüze kadar geçen bir asırlık zaman zarfında devlet adamları tarafından çözümüne uğraşılan temel sorunların başında eğitim meseleleri gelmektedir. Son yüz yıllık zaman içerisinde, birbirlerinden tamamen farklı politik perspektiflere sahip onlarca hükümet ve bakanlık kadrolarında görev yapan binlerce bürokrata rağmen, herkesin üzerinde uzlaşabileceği Milli Eğitim politikalarını ortaya koymak henüz bütünüyle mümkün olamamıştır. Bunun nedenleri arasında Tanzimat'tan bu yana devam eden yenileşme çabalarının, sürekli olarak değişen iç ve dış etkiler çerçevesinde şekillenmek zorunda olması önemli bir faktördür. Bu bağlamda, uzun yıllar devlet yönetimini elinde bulunduran Osmanlı hanedanlığı sonrası Cumhuriyetin yeni bir modern modellemeyi radikal bir biçimde hayata geçirmeye çalışması Milli Eğitim alanında politikaların belirlenmesinde oldukça etkili olmuştur. Bununla birlikte I. Dünya Savaşı sonrası ülkemizde oluşan maddi yıkım ve yeni devleti inşa sürecinde yaşanan iç sıkıntılar ile kısa bir süre sonra yaşanan II. Dünya Savaşının açığa çıkardığı küresel düzensizlik ve sonrasında dünyayı etkisi altına alan çift kutuplu soğuk savaş düzeni, eğitim politikalarının istenildiği gibi süreklilik içeren bir sisteme kavuşturulmasına engel olmuştur. Günümüzde de küreselleşme olarak adlandırılan çok değişkenli sosyo-politik ortam, bizim gibi Doğu ile Batı arasında konumlanmış bir ülkede, istikrarlı eğitim politikalarının meydana getirilmesini zorlaştırmaktadır.

Eğitimin kademelerinden biri olan yükseköğretimde de durum bundan farklı değildir. Eğitimin evrensel olanla buluştuğu alan olan yükseköğretimde bu değişken faktörler kendisini daha güçlü bir biçimde hissettirmiştir. Nitekim 1845'de temelleri atılmaya başlandığı zamandan günümüze kadar üniversite kurumsallığımız, her zaman çeşitli eleştirilerinin odağında yer almıştır. Üniversitenin Darülfünun adıyla kurulmaya karar verildiği Osmanlı döneminin sonundan itibaren üç defa kapatılıp dört kere açılması bile ne kadar tartışmalı bir kurum olduğunu göstermektedir.

1.1. Problemin Durumu

Cumhuriyetin ilk yıllarında Darülfünun'a yönelik eleştiriler iki başlık altında toplanır. Bunlardan ilki yapılan devrimlere karşı Darülfünun'un olumsuz tavır takınması ve bu devrimlere yeterli desteği vermemiş olması, ikincisi ise

Darülfünun'un eleştirenlere göre kayda değer, orijinal, topluma faydalı akademik ve bilimsel çalışmaları yeterince ortaya koyamamış olmasıdır (Akyüz, 2009). Özellikle devlet kadrolarının gereksinim duyduğu yetişmiş eleman ihtiyacını milli unsurlardan karşılamada dönemin yükseköğretiminin yetersiz kalması, siyasi iradeyi bu konuda yeni atılımlar yapmaya sevk etmiştir. Bu eleştirilere ve tespit edilen yetersizliklere çözüm bulmak için, politika belirleyicilerinin başvurdukları başlıca yöntemlerin arasında, yabancı uzmanların fikir ve mesailerden istifade etmek öne çıkmıştır. Bu tercihte gözetilen ana hedef, Türkiye'nin mevcut bilgi, yetişmiş eleman, yetkin öğretici ve teknik imkan kapasitesini arttırmak; ortaya çıkacak nitelikli insan gücünü başta üniversiteler olmak üzere sanayi ve iktisadi diğer kurumlar ile entegre ederek, Türkiye'nin sorunlarına özgün çözümler üretebilecek bir yüksek öğretim modellemesini ortaya çıkarabilmek arayışıdır. Bu nedenle dönemin yöneticileri tarafından ülkemize davet edilen çeşitli bilim insanlarına eğitim sistemimizin nasıl olması gerektiği hakkında raporlar yazdırılmıştır. Kronolojik olarak bu raporları sıralayacak olursak:

1. 1924 John Dewey'in (d.1859-ö.1952) Türkiye Maarifi Hakkındaki Raporu,
2. 1925 Alfred Kühne'nin(d. Mesleki Terbiyenin İnkişafına Dair Raporu,
3. 1926 G.Stiehler Sanat Terbiyesi Hakkında Raporu,
4. 1926 Prof. Frey El işleri, İş Mektebi ve Tedrisatı Hakkında Raporu,
5. 1927 Omer Buyse'in(d.1865-ö.1945) Teknik Öğretim Hakkındaki Raporu,
6. 1932 Albert Malche'in(d.1876-ö.1956) İstanbul Üniversitesi Hakkındaki Raporu,
7. 1934 Beryl Parker'in İlk Tahsil Hakkındaki Raporu,
8. 1933-1934 Amerikan Heyeti Raporundan: Maarif İşleri Bölümü
9. 1951 Philipp Schwartz'ın(d.1894-ö.1977) İstanbul Üniversitesi'nin Bugünkü Durumu Hakkındaki Raporu, resmi kayıtlara girmiştir.

Cumhuriyetin kurulması ile birlikte planlanan yeniliklerin hayata geçirilmesi için yabancı uzman görüşlerine başvurulması, tarihsel anlamda Osmanlı mirasını devralan Cumhuriyet için yeni tecrübe edilen bir şey değildir. Nitekim Osmanlı Devleti son yüzyılında aleni olmak üzere, yaklaşık iki yüz yılını modernleşme amacıyla Batı modellerini kendi bünyesine almak çabası ile geçirmiştir. Bu süreç, 1699 Karlofça Antlaşması sonrasında askeri alanlarda başlamış ve Tanzimat Dönemi ile devletin kurumsallığını ve toplumun gündelik yaşamını kapsayan yapısal değişikliklerle zirveye çıkmıştır. Osmanlı modernleşmesi Nizam-ı Cedid,

Garplılaşma, Muasırlaşma, gibi kavramlara ulaştığı gibi, sosyo-politik ve kültürel alanlarda Osmanlıcılık, İslamcılık, Türkçülük gibi farklı ideolojik kutupların doğmasına da neden olmuştur. İlk yıllarında entelektüel çerçevede olan bu tartışmalar ilerleyen yıllarda gazete ve dergi yazılarında, edebiyatta ve halk seviyesinde mücadeleci bir seviyeye gelerek kamuya mal olmuştur. Bu tartışmalar İttihat-Terakki, Ahrarlar, Hürriyet ve İtilaf gibi siyasi cemiyet ve partilerin teşekkülüne, bunların kendi içlerinde farklı hiziplerin doğmasına ve dönemin gazete ve mecmualarının da söz konusu ayrımlara göre şekillenmesine neden olmuştur. Günümüze kadar süregelen tüm bu ayrışma ve tartışmalara bakıldığında, Batı kaynaklı modernizme yönelik önemli ölçüde kabul ile beraber eleştirileri, topyekûn ret edişleri, bunun tam tersine modernleşmeyi içselleştirerek ideolojik savunuyu ve sahiplenişleri görebiliriz. Fikri ve politik bu gruplaşmaları en genel anlamda muhafazakâr ve liberal kesimler olarak ikiye ayırmamız da mümkündür (Ülken, 1966).

Yaşamın her alanında sürüp giden bu tartışmalara araştırmanın kapsamı gereği sadece eğitim ve yükseköğretim alanları ile sınırlı olarak yaklaşılmış ve Osmanlı Devleti'nin son dönem devlet adamları ile Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk kadrolarının, eğitimde Batılılaşmaya neden ihtiyaç duyduklarına cevap aranmıştır. Bu amaçla Batılılaşma uygulamalarının doğrudan uzantısı olarak yabancı uzmanların ülkemiz eğitimi üzerine, özellikle de üniversite eğitimi üzerine olan etkilerini, sorunların yabancı uzman raporlarında nasıl görülüp tahlil edildiğini, ne gibi çözümler önerildiğini, tarihsel nedenler ve kronolojik bir sıra izleyerek ortaya çıkarmak hedeflenmiştir. Bu çalışmanın ilk bölümünde Tanzimat öncesinden başlayarak Cumhuriyet dönemine kadar yükseköğretimde yabancı uzmanların etkisi tarihsel gelişimine uygun olarak ortaya konacaktır. İlerleyen bölümlerde ise önce, Cumhuriyet'in kurulmasıyla beraber ülkemize davet edilip kendisine rapor yazdırılan John Dewey'in, üniversite ile ilgili tespit ve tavsiyelerini incelenecektir. Daha sonra ise, inkılâpçı kadroların yenilik yapmak istedikleri Darülfünun için tasarladıkları reform kararlarını uygulamak adına Albert Malche'ye yazdırılan üniversite raporu ele alınacaktır. Çalışmanın son bölümü ise Hitler'in zulmünden kaçarak ülkemize gelen mülteci profesörlerden olan ve on sekiz yıl boyunca İstanbul Üniversitesinde görev yapmış ve aynı zamanda pek çok mülteci profesörün de ülkemize gelmesini sağlamış Philipp Schwartz'ın, ülkemizden ayrılırken yazdığı rapora ayrılmıştır. Böylece Tanzimat öncesinden başlayarak Cumhuriyet döneminde yükseköğretimde

somut olarak kurumsal karşılığını bulan tüm bu raporların Türk Üniversitesi'ne ne gibi katkıları olduğunu araştırmak ve değerlendirmek hedeflenmiştir.

1.2. Problem Cümlesi

Türk üniversite sisteminin şekillenmesinde, yabancı uzmanların ve yabancı uzman raporlarının etkisi olmuş mudur?

1.3. Araştırmanın Genel Amacı

Yabancı uzmanların, Türk Eğitim Sistemi hakkında yazdıkları raporların, Türk Üniversite sistemine etkilerinin neler olduğunu belirlemektir.

1.4. Araştırmanın Alt Amaçları

1. Siyasi ve sosyal olayların Türk üniversitesine etkilerinin neler olduğunu araştırmak,
2. Türk Üniversite sisteminin gelişim evrelerini kronolojik olarak göstermek,
3. Cumhuriyetin kurucu kadrolarının hedeflediği üniversitenin niteliklerini belirlemek,
4. Günümüz üniversite problemlerinin kaynaklandığı nedenleri araştırmak, çalışmanın alt amaçlarını oluşturmaktadır.

1.5. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Literatürde darülfününun gelişimi genellikle eğitim tarihi kitaplarında veya üniversite tarihini anlatan kitaplarda kendisine yer bulmuştur. Osman Nuri Ergin'in beş ciltlik Türk Maarif Tarihi ve Emre Dölen'in yine beş ciltlik Türkiye Üniversite Tarihi yapılan araştırmada faydalanılan eserlerdir. Ayrıca Ekmeleddin İhsanoğlu'nun darülfününun kurulma ve gelişme süreçlerini anlattığı birçok makalesi ve kitapları vardır. Yabancı uzman raporlarının hepsini kapsayarak genel değerlendirilmesinin yapıldığı veya eğitim problemleriyle ilgili meselelerin tarihi yönü incelenirken yabancı uzman raporlarına göndermeler yapılan tezler mevcuttur. Ancak yabancı uzman raporlarını merkeze alarak üniversitenin gelişimini ve değişimini bu raporlarının ışığında kronolojik olarak değerlendirilmesinin ilk kez bu çalışmada ortaya konulacak olması araştırmanın özgün değerini oluşturmaktadır. Türk Üniversitelerinin güncel sorunlarından özerklik meselesi, akademik personelin yeterlilikleri, üniversitelerin gelişmiş ülke üniversiteleriyle kıyaslandığında durumunun hangi düzeyde olduğu, talebelerin nitelikli bir şekilde yetiştirilip yetiştirilmediği gibi konuların hala gündemin ilk sıralarını meşgul etmektedir. Bu olaylara tarihi bir perspektif ve yabancı uzmanlar gözünden bakılması, yapılan bu araştırmayı önemli kılan bir diğer unsurdur.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında yabancı uzmanlara farklı konularda birçok rapor yazdırılmıştır. Yapılan çalışmanın içeriğini direkt olarak ilgilendirdiğinden dolayı araştırma, Dewey, Malche ve Schwartz'ın yazdığı raporlar ile sınırlıdır.

1.7. Araştırmanın Yöntemi

Yapılan çalışmada Türk Üniversitelerinin şekillenmesinde yabancı uzman raporlarının etkisi incelenecektir. Dolayısıyla kullanılacak yöntem nitel araştırma yoluyla birincil kaynaklara ulaşp onların doküman analizini yaparak problemlere cevap aramak olacaktır. Nitel araştırmalarda, doğrudan gözlem ve görüşmenin olanaklı olmadığı durumlarda, araştırmanın konusuna ilişkili yazılı ve görsel materyal ve malzemeler araştırmaya dahil edilir. Doküman incelemesi veya analizi, tek başına bir araştırma yöntemi olabildiği gibi, diğer nitel yöntemlerin kullanıldığı durumlarda da, ek bilgi kaynağı olarak kullanılabilir (Yıldırım & Şimşek, 1999). Doküman analizi yöntemi kullanılarak, yabancı uzman raporlarının etkisiyle çıkarılan kanunlar, yönetmelikler ve idari kararlar açıklanmaya çalışılacaktır. Bu raporların etkisini, nitel araştırma yöntemleriyle tarihsel süreci anlamayı, o günün şartları göz önünde bulundurularak olayları yorumlamayı ve eleştiriyi içermektedir.

2. DARÜLFÜNUNDAN ÜNİVERSİTEYE UZANAN YOLDA YABANCI UZMAN ETKİSİ

2.1. Tanzimat Öncesi Dönemde Eğitimde Batılılaşma ve Yabancı Uzman Etkisi

Osmanlı İmparatorluğunda yabancı uzmanlardan yararlanılma hadiselerinin ilk örneklerine baktığımızda, bu sürecin 1683 yılındaki II. Viyana bozgunu sonrası Batılı devletler karşısında bilim ve teknikte geri kalındığının idrakiyle başladığını görmekteyiz. Osmanlıların, 1699 Karlofça Antlaşması ile askeri alanda Batıdan geri kaldığını acı bir şekilde fark ettiği 18. Yüzyılın başlarında, İstanbul’da bulunan Rochefort adlı Fransız subayın, III.Ahmed’e (d.1673-ö.1736) içerisinde askeri ve iktisadi yenilikler içeren bir rapor sunduğu bilinmektedir (Berkes, 2003).

Aynı yıllarda diplomatik amaçlar ile Paris’e elçi olarak gönderilen Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi’ye (d.1670-ö.1732), Sadrazam Damat İbrahim Paşa’nın (d.1660-ö.1730) söylediği “ vesaiti umran ve maarife dahi layıkıyla kesbi ıtıla ederek kabili tatbik olanların takriri ” ifadesi (Karal, 1940: 19), onun kısa süreli elçilik vazifesini, kültür ve eğitim alanlarına da genişletmesine sebep olmuştur. Damat İbrahim Paşa elçiden günümüzde kullanılan klişe ifade ile ‘Batının iyi yanlarını’ alarak Osmanlı Devletine getirmesini istemiştir. Sadrazamın elçiye söylediği bu sözden, resmi olarak ifade edilmese de, Osmanlının Batı’ya ve Batı’dan gelecek yeniliklere açık olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu hadiseden kısa bir süre sonra, İbrahim Müteferrika (d.1674-ö.1745) ve Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet Efendi’nin oğlu Said Efendi (ö.1761), 1727’de bir matbaa kurmuşlardır. Bu basım evi, Osmanlı Devletinde, Müslümanlar tarafından faaliyete geçirilmiş ilk matbaa olması açısından önem arz etmektedir (Kafadar, 1997).

Osmanlı modernleşmesi açısından önemli bir yere sahip olan İbrahim Müteferrika, onlarca kitap yazmış, çeviriler yapmış, başka yazarların eserlerini basarak, Batılıların sahip olduğu fakat Osmanlılar için yeni sayılabilecek ilimlerin temel bilgilerini yayımlayarak, Avrupa Rönesans’ından haberler vermiştir. O Usulü’l- Hikem fi Nizami’l- Ümem isimli eserinde yeni hükümet şekilleri ve askeri teşkilatlanmaları anlatmış ve Osmanlının Avrupa karşısında neden geri kaldığını cesurca tartıştığı eserler bırakmıştır (Adıvar, 1982). Matbaanın bu şekilde kullanımı, Osmanlılarda geri dönüşü olmayan Batılılaşma yolundaki ilk adımların basın yayın aracılığı ile atıldığını da göstermektedir.

18.yüzyılın ortalarına doğru savaş meydanlarında alınan mütemadi yenilgiler ve Avrupalıların modern araç-gereçlerinin getirdiği teknik üstünlüğe dayalı yeni savaş ve taktik doktrinleri, Osmanlı Devleti'nde askeri alanda yenilikler yapılmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu çerçevede Fransız ordusundan ayrılan Comte de Bonneval, Humbaracı Ahmet Paşa adıyla devşirilerek (d. 1675-ö.1747) Üsküdar'da topçuluk ve patlayıcı maddeler alanında eğitilmiş subay yetiştirmek için Humbarahane kurmuş ve gerekli teknik altyapıyı tamamlamak amacıyla bir de Hendesehane açmıştır. İlerleyen yıllarda, yine Fransa'dan getirilen Baron de Tott'un (d.1733-ö.1793) gayretleriyle matematik, denizcilik, istihkam ve topçuluk derslerini kapsayan bir program da Hendesehane derslerine eklenmiştir. Bu çalışmalar neticesinde 1773 yılında modernleşme emareleri gösteren ilk kurum olan Mühendishane-i Bahri Hümayun açılmıştır. Bu okul eğitim tarihimiz için çeşitli ilkleri yaşatmıştır. Fransa'dan gelen yabancı öğretmenlerin Fransızca ders vermeleri, temelde İslami derslerinin bulunmadığı bir eğitim programına sahip olması gibi yenilikler Osmanlı Devleti eğitim düzeni için, ilkleri oluşturmaktadır. Verdiği dersler arasında integral ve diferansiyel hesap, balistik, trigonometri, mekanik, topoğrafya bulunmaktadır. Ancak her ne kadar Osmanlı için yeni ve modern kabul edilse de, bu okul, Batıdaki emsallerinin seviyesinden oldukça uzaktır. (Sakaoğlu, 2003). Aynı yıllarda Fransa'da askeri ve sivil bürokrat yetiştirmek için eğitim veren Grand Ecoles okulları belli bir sistem ve plan dâhilinde eğitim faaliyetleri yürütülüyordu. Bu okullara öğrenciler concourse adı verilen seçme sınav ile alınıyor ve bu sınava orta öğretim görmüş öğrencinin, üstüne iki üç yıl emek vererek hazırlanması gerekiyordu. Sınavın temel konusunu yüksek matematik dersleri oluşturuyordu. Ayrıca bu okullarda eğitim veren kişiler zamanın ünlü bilim adamlarıydı. Ünlü matematikçi Joseph Louis Lagrange (d.1736-ö.1813) Fransa'nın Newton'u olarak tanınan Pierre-Simon Laplace (d.1749-ö.1827) Paris'teki askeri mühendislik okullarında hoca olanlardan sadece bir kaçıdır (Gürüz, 2016). Dolayısıyla nitelikli hoca ve yetişmiş öğrenci altyapısı bakımından Osmanlıdaki uygulanan eğitim ile Avrupa arasında ciddi bir fark söz konusudur.

Mühendishane-i Bahri Hümayun'un kurulmasından yirmi yıl sonra, III. Selim'in (d.1761-ö.1808) düşüncesi olan Nizam-i Cedid ordusunun altyapısını oluşturmak ve nitelikli subaylarını yetiştirmek için de Mühendishane-i Berri Hümayun (Kara Askeri Teknik Okulu) açılmıştır. Bu okulda öğrenciler ilk kez sıralara oturuyor, ilk kez Batı dili öğreniyor, alışlagelmiş medrese usullerinden farklı

yeni öğrenme metotları uyguluyorlardı. Fransız sistemine oldukça yakın olan bu okul, yine de eski alışkanlıkların hepsinden kurtulamamıştı. Sınıfta hocanın yanında bulunan bir kıdemli veya hocanın kendisi tarafından falaka tarzı cezaların uygulanmasına göz yumulmuştur (Sakaoğlu, 2003). Okuldaki derslerin bazılarını Fransa'dan gelen uzmanlar verirken diğer bir kısmını medrese kökenli yerli hocalar vermektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere Batı tarzında yeniliklere sahip olarak kurulan bu mühendishaneler, Batı ile Osmanlı klasik eğitim anlayışının sentezini oluşturarak, gelecekte kurulacak yeni eğitim kurumlarına geçiş evresini oluşturmuşlardır. Kurucuları ve okutulan dersler ve tedris tarzları itibariyle yabancı menşeli sayılabilecek bu yerli okulların kronolojik gelişimine bakıldığında, kademeli bir değişim ve yenileşme çabası gözükür. Bir anlamda bu okulların modern yükseköğretim için bir deney alanı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu da Osmanlı yenileşme çabalarının dogmatik olmaktan çok tecrübî bir mahiyete sahip olduğunu göstermektedir denilebilir.

III. Selim'in Nizam-i Cedid ve II. Mahmud'un (d.1785-ö.1839) Sekban-ı Cedid adıyla kurmaya çalıştıkları Avrupa tarzında düzenli ordu denemelerinin eski düzeni temsil eden medrese ve yeniçeri birlikteliğinde açığa çıkan ayaklanmalar sonucu başarısızlığa uğraması, Osmanlının farklı alanlarda yapmayı planladığı ıslahat hareketlerini de sekteye uğratacaktır. Ülken'e göre yeniliği isteyen padişah ve reformcuların karşılarında iki büyük engel vardır. Bunlardan birincisi modern çalışmaları ve eğitimi din için tehlikeli gören fanatik-skolastik zihniyet, ikincisi yenileşme hareketlerinin derinlemesine tahlilini yapmayarak acele, sabırsız ve günü kurtarmak için politik adımlar atan idareci, bürokratik zihniyettir (Ülken, 1966). Bunlardan ilki kendisini medrese üzerinden, diğeri ise yeniçeriler üzerinden neredeyse kurumsal hale getirmişti ve bu nedenle iki yapı ile de mücadele etmek hiç kolay gözüküyordu. Ancak kararlılığından vazgeçmeyen ve uygun zamanın gelmesini bekleyen II. Mahmud, 1826 senesinde yeni askeri birlikler kurar. Bunun üzerine tekrar ayaklanan ve saraya yürüyen yeniçeriler, karşılarında yeni askeri birlikleri ve devlet adamlarını bulur. II. Mahmud'un başarılı politikaları neticesi medrese mensubu ulemaların ve tüm halkın şiddetli tepkisiyle karşılaşan bu isyan, şiddetle bastırılarak, 400 yıllık yeniçeri ocağı tarihe karışır. Vaka-yı Hayriye adıyla anılan bu olay, sadece II. Mahmud'un yapacağı yenilikleri değil 19. ve 20. yüzyıllarda yapılacak tüm reformların, birinin bırakılıp diğerinin yerine ikame edileceği ıslahatlar dizgisinin de başlangıcı olacaktır (Lewis, 1993).

Yeniçeri ocağı kaldırıldıktan sonra, II. Mahmud'un yeniliklerine karşı çıkacak silahlı bir güç kalmamıştır. Asakir-i Mansure-i Muhammediye taburlarını oluşturan padişah, köklü değişikliklere ilk adımını en büyük kurum üzerinden yani düzenli orduya dayalı yeni bürokratik kadrolar üzerinden atmıştır.

Askeri alanda yapılan bu yenilikler, sadece kışla veya askeri öğrenciler ile sınırlı kalmaz. Kendi doğal çevresini de oluşturan bu eğitim dalgası, askeri cerrahi üzerinden tıp eğitime, yol ve istihkâm üzerinden mühendislik, matematik ve coğrafya eğitimlerine yeni kapılar açar. Nitekim Ortaylı'nın da belirttiği gibi düzenli orduya sahip olmak, idari ve mali disiplini, kendine has bir hukuk sistemini de gerektirmiştir (Ortaylı, 1987). Bu gereksinimleri karşılanması için nitelikli insan gücüne ve bunların yetişeceği yeni eğitim kurumlarına ihtiyaç artık somutlaşmıştır. Bununla birlikte kurulan modern askeri okulların, askeri mühendis ve doktor sınıfları ve diğer askeri personel yetiştirmeye yönelmesi eğitimi sivil alana yaymaya yeterli olmadığı gibi, alt eğitim kademelerinden gelen hazır ve yeterli donanıma sahip öğrenci bulma sorunu da açık bir şekilde ortaya çıkarmıştır.

Bu problemin önünü almak isteyen II. Mahmud, eğitime ilişkin yayınladığı 1824 tarihli fermanla, her çocuğun Sıbyan mektebine gitmesini zorunlu kılar. Mektebe gitmeyen çocukların herhangi bir ustanın yanına çırak verilmesini yasaklar. Bu fermanın görünüşteki ile amacı çocukların temel dini bilgileri öğrenip, dini konuda cahil kalmamalarıdır. Siyasi açıdan bakıldığında, küçük yaşlarda eğitim disiplinini alamayan, okuma yazma bilmeyen insanların ileriki yaşlarda eğitilmesi, dolayısıyla, değiştirilmesinin daha zor olduğunun farkına varılmış olmasıdır. Böylece, yeniliklere karşı oluşacak muhalefetin önünün alınması da amaçlanır. Sıbyan mekteplerinin pratik olarak, çocuklara Kuran okumayı öğretirken, temel düzeyde Osmanlıca okuma- yazma öğrenmesini de sağladığı anlaşılmaktadır (Somel, 2010).

Kodaman'a göre II. Mahmud bu fermanı Sıbyan mekteplerinin denetimini elinde bulunduran ulema sınıfı ile arayışta tutmayı, onların desteğine ihtiyaç duyduğu bu dönemde, medreseleri memnun etmeyi hedeflediği bir adım olarak da görülebilir (Kodaman, 1999).

1827 yılında ordunun hekim ve cerrah ihtiyacını karşılamak üzere Hekimbaşı Mustafa Behçet (d.1774-ö.1834) önderliğinde Tıphane-i Amire adında bir tıp okulu açılır. Yeni okulun programını da hazırlayan Mustafa Behçet Efendi, Osmanlı'da modern tıbbın kurucusu olmuştur. Okulun ders programına yabancı dil eğitimi de

dâhil eden Hekimbaşı, Fransa'dan getirttiği ders kitaplarının okutulmasını, bazı derslerin Fransızca öğretilmesini sağlamıştır. Böylece askeri sıhhiye personeli eğitiminden, modern tıp eğitimine geçiş yapan devlet, aynı yıl içinde Cerrahane-i Ma'mure adında operatör yetiştirmek için yeni bir kurum daha açmıştır. İlerleyen yıllarda bulunduğu mekan ve ismi değişen bu kuruma önce Fransız cerrah Sat de Galliere müdür olarak atanmış, kurum Galatasaray'a nakledilince başına Avusturya'dan davet edilen Doktor C. Ambrosie Bernard (d.1808-ö.1844) getirilmiş, okulun ismi Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şahane olarak değiştirilmiştir (İhsanoğlu, 1992).

Doğrudan hekimlik ve cerrahlık eğitimi veren Tıbbiyeden sonra, Batı tarzı subaylık eğitimi vermek üzere 1834'de Mekteb-i Harbiye-i Şahane de açılmıştır. Kurulurken, Fransa'da ki gibi Ecole Militaire adıyla anılan bu okul, modern savaş teknik ve sanatlarını ve bunun anahtarı niteliğindeki yabancı dillerin öğretildiği, askeri fenleri bilen nitelikli subayların yetiştirilmesini amaçlamıştır (İhsanoğlu, 1992).

Öncelikli olarak askeri amaca hizmet etmek için kurulmuş dönemin yükseköğretim kurumları olarak Mühendishaneler ve yeni kurulan Harbiye ve Tıbbiye Mektepleri gelen öğrencilerin yeterli seviyede bir eğitim ve bilgi altyapısına sahip olmamaları nedeni ile istenilen düzeye bir türlü gelememiştir. Alt kademelerden gelen niteliksiz talebelerin farkında olan Osmanlı bürokratları, bunun nedenlerini araştırdıklarında öğrencilerin Sıbyan mekteplerinde aldıkları temel eğitimin yetersizliği sorunu ile yüzleşmek zorunda kalırlar. II. Mahmud'un 1824'te Sıbyan mektebini zorunlu hale getirmesi bu okullardaki eğitimin kalitesini yükseltmemiştir. Sıbyan mekteplerinde verilmekte olan eğitim geleneksel öğreticiler eliyle devam etmiş, bu nedenle de esasen eğitimin ıslahı mevzu bahis olmamıştır. Üstelik öğrencilerin yazı yazmada ve Türkçe kitapları okumakta bile zorluk çektikleri, yeni eğitim kurumlarına geldiklerinde anlaşılır. Ana dilinde tam anlamıyla okuma yazma bilmeyen bu çocukların, geldikleri okul müfredatlarında bulunan Arapça, Farsça ve Fransızca gibi yabancı lisanlar ve fen dersleriyle karşılaştıklarında pekte sağlıklı olmayan bir durumun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Dolayısıyla devlete lazım olan meslek gruplarını yetiştirmek için kurulan bu okullar, öğrencilere yazı yazma, elifba ile okuma öğretmek gibi vakit kaybı sayılabilecek işlerle uğraşır. Başarısızlığın teşhisini yapan yönetim, çözüm olarak, 1847'de Sıbyan mekteplerinden çıkan çocukların, meslek eğitimi veren tıbbiye, harbiye ve

mühendishaneye almadan önce liyakatlerini ve zekâlarını gösterebilecekleri, geçiş okulu olan Rüşdiye mekteplerini açmaya karar vermiştir (Ergin, 1977).

Rüşdiyelerin kurulması kararıyla beraber aynı zamanda bu okulların idaresiyle ilgilenmek için Mekâtib-i Rüşdiye Nezareti kurulmuş ve başına da İmamzade Esat Efendi (ö.1851) atanmıştır. Bu kurumu modern eğitim anlayışının ilk üst kurumu olarak da değerlendirebiliriz. Bu karar 1838 senesinde alınmış olmasına rağmen Rüşdiyelerin kurulması yaklaşık olarak on yıl sonrasını bulması sorunun büyüklüğünü göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu müddet zarfında Rüşdiyeler açılana kadar ihtiyaç duyulan okuma- yazma bilen memurların yetişip devlet kademelerinde yer alması için Mekteb-i Maarifi Adliye ve Mekteb-i Ulum-i Edebiyye kurulur. Ancak bu kurulan okullardan da aynı nedenlerle beklenen yenilikçi eğitim hamlesi gelmez. Ergin'e göre medreselerden pek de farklı olmayan eğitim yöntemleriyle öğretim yapan bu okullardan yeniliklere önderlik etmesini beklemek fazla iyimserlik olacaktır (Ergin, 1977).

1824-1850 arasında açılan Sıbyan ve Rüşdiye mekteplerindeki genel amaç Mühendishaneler, Tıbbiye ve Harbiye gibi görece yükseköğretim okullarına nitelikli öğrenci temin etmek ve Batı tarzı kademeli modern bir eğitime erişmektir. Ayrıca Osmanlı'da medrese üzerinden devam etmekte olan geleneksel eğitimin dönüşümünü sağlamak ve modern eğitime yol açabilmek için eski ve yeni yöntemleri sentezleyerek keskin bir geçişin oluşturabileceği problemlerini en aza indirme isteğinin de olduğu anlaşılmaktadır. Esasen keskin bir dönüşüm için yeterli öğretim elemanın program ve kurumların yokluğu, ister istemez makul bir tercih olarak tedrici bir gelişimi yapılandırmak üzerine yönelmiştir. Bu sebeple yeni eğitim kurumlarında, geleneksel eğitim yöntemleri fazlaca görünür bir durumdadır denilebilir. Dolayısıyla II. Mahmud döneminin yeni okul ve kurumlarına medreseden mektebe geçiş kurumları demek çok da yanlış olmayacaktır.

Tanzimat fermanının yayınlanmasına kadar hayata geçirilen eğitim reformlarında, ilan edilmiş belli bir sistem ve plan gözükmemekle birlikte, sorunu ve derinliğini fark etmiş ve bununla yüzleşmek isteyen bir çabanın, modernleşme sürecini başlatmasının göstergeleri olarak da değerlendirilebilir. Bu nedenle yeniliklerde sistemli olduğu intibahı veren bir ardılık ve gelişme çizgisi de söz konusudur.

Savaş meydanlarındaki mağlubiyetlerin zorlamasıyla, hayata geçirilen bu yeniliklerin, Avrupa devletleri karşısındaki durumumuzu düzeltmeye bir çırpıda

yetmeyeceği açıktır. Avrupa'nın 400 yıla yaklaşan Rönesans ve Reform hareketlerinin temel dinamikleri bilinmeden, sadece resmi ıslahat hareketleriyle devletten öte tüm bir toplumu değiştirmeye çalışmak, sonuçları günümüze kadar etki eden olumsuz neticeler doğurmuştur. Kafadar'a göre halk ile devletin veya halk ile devletin modernleşme politikalarının bir uzantısı olan aydınların arasında bugüne kadar kapanmayacak boşluklar meydana getirmesi, aslında bu yönelişin sistemsiz oluşunun kalıntılarıdır (Kafadar, 1997). Ancak dönem itibarıyla Orta Çağ'dan kalma kurumları ve yöntemlerini içselleştirmiş Osmanlı halkından, tabandan yukarı doğru bir değişim hareketi beklemek de anlamsız gözükmektedir. Gelişme büyüdükçe yapısal sorunlar daha ziyade su yüzüne çıkmış ve kısmi yeni çözüm hamlelerini daha büyük yeni sorunlar takip etmiştir. Bu ise yapılan Islahat hareketlerinin sorunun toplumsal yapıda köklenen derinliği karşısında ister istemez yüzeysel kaldığını göstermektedir.

Bu süreçte Avrupa tarzı eğitim kurumlarının örnek alınmasıyla ve sosyo-kültürel hayatta modern yaşantının benimsenmesiyle artık geri dönüşü olmayacak şekilde devletin, yüzünü Batıya çevirdiği, yüz yıla yaklaşan Batılılaşma çabalarıyla anlaşılmaktadır. Dikkate değer diğer bir husus da, eğitimde Batılılaşma hareketlerinde, başlangıçtan Tanzimat'a gelene kadar örnek alınan ülkenin Fransa olmasıdır. Bunun nedenini, Kanuni-François arasında diploması ile başlayan ve daha sonra kapitülasyonlar ile ekonomik bir hal alan sıkı ilişkilerin doğal sonucu olarak da değerlendirilebiliriz. Ayrıca Fransız İhtilali'nin modern Avrupa değerlerini temsil ederek bütün Avrupa'ya yayılan etkisi ve 19. Yüzyılın başında I. Napolyon (1769-1821) önderliğinde Fransa'nın dünyanın süper gücü konumunda olduğu hatırlanırsa, Fransız kültüründen neden çokça etkilenilmiş olduğu anlaşılmaktadır (Kafadar, 1997).

2.2. Tanzimat Dönemi Eğitim Hareketleri ve Darülfünun Kurma Teşebbüsleri

Tanzimat-ı Hayriye diye adlandırılan yeni dönemi başlatan 3 Kasım 1839 tarihli Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda, eğitime ve okula dair tek bir kelime geçmemesi ilk bakışta yadırganacak bir durumdur. Ancak o zamanki siyasi şartların zorluğu ve devletin statükocu kanadının vereceği tepkinin önceden bilinmesi, böylesine önemli bir reform belgesinde maarif konusuna değinilmeme nedeni olabilir. Zira herhangi bir reformun gerçekleşip kalıcı hale gelmesi için memlekette yeterli miktarda reform fikrine sahip aydına, yetişmiş eğitici ve memur kadrosuna

ihtiyaç olduğu açık bir husustur. Bu kadroları da meydana getirecek tek yer eğitim kurumlarıdır. Nitekim Reformcuların başı konumundaki Mustafa Reşit Paşa'nın (d.1800-ö.1858) Sadrazam oluşu maarif alanındaki yenilikçi adımların atılmasını kolaylaştırır (Kodaman, 1999).

1845 senesinde, maarif alanında yapılması planlanan reformların bir türlü hayata geçmediğini gören Sultan Abdülmecit (d.1823-ö.1861), Sadrazam Mustafa Reşit Paşa'nın da etkisiyle, Bab-ı Ali'yi ziyaret eder ve dönemin fen bilimlerini ve sanayi üretimini de içeren modern bir eğitim verilmesi talimatıyla bir Hattı Hümayun yayımlar.¹ Eğitim alanında yapılması gereken yenilikler için bu ferman bir dönüm noktası olur. Maarif meselesine padişahın doğrudan değinmesi bürokraside işleri hızlandırır. Fermanda özellikle sanayi, üretim ve bilimlerin birlikteliğini vurgulayan ifadeler, eğitim reformunun özünde önemli bir değişimi gösterir. Fermanda Kıta Avrupa'sının modernleşme tarzına ait aydınlanmacı, teorik insan yetiştirmeden, doğrudan üretime yönelik modern bir eğitim arayışı kendisini göstermektedir. Anglo-Sakson modernleşme tarzını örnek almış olarak da değerlendirebileceğimiz bu pratik yaklaşımın Mustafa Reşid Paşa'nın Osmanlı'nın sorunları ile ilgili olarak İngiltere'yi model almasından etkilenmiş olduğu anlaşılmaktadır (Dönmez, 2011). Yine Padişahın bu fermanını ülkenin iktisadi ve sınaî işleyişindeki gidişatın iyi olmadığını anlayarak attığı bir adım olarak da görebiliriz. 19.yüzyılın başında iktisadi açıdan kendi kendisine yeten bir Osmanlı Devleti mevcutken, bu ekonomik düzen yıllar içerisinde dışa bağımlı bir hal almaya ve dış borçlanmaların hızla arttığı bir vetireye dönüşmüştür. Ekonomi tarihçilerinin verilerine göre, 19.yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nde iç tüketiminde kullanılan iplik ve kumaşın %80-%90 oranında ithal ürüne dayalı gerçekleştiğın görülmesi bu savı desteklemektedir (Boratav, 2010). Bunun sonucu olarak, mali yapıdaki bozulmanın devletin ekonomik ve siyasi açıdan bağımsızlığını tehdit etmeye başladığı fark edilmiştir. Bu durumda Mekâtib-i Rüşdiye örneğinde olduğu gibi modern bürokrat yetiştirmenin çok daha ötesinde bir ufka sahip olunduğı anlaşılmaktadır. Öte yandan gelişmeler Fransa ve İngiltere modellemeleri üzerinden yenilikçi kanatta aydınlanmacı ideoloji ile üretime dayalı

¹ ... Ve alel husus bu meram-ı hayriyet encam-ı mülûkanemizin ber vefk-i matlub rehin-i hayyiz-i husul ve kemal olması dinen ve dünyeviyen her bir hususta izale-i cehl kaziyye-i hükmiyesine vabeste olmasıyla menba-ı ülüm ve fünun ve mehaz-ı sanayi maarif nümün olan Mekâtib-i lazime icad ve inşası ind-i şahanemizde akdem-i umurdan addolunmağla memalikin münasib olan mahallerine iktiza eden mekteplerin tanzimiyle terbiye-i ammenin çaresine bakılsın...(Lütfi Tarihi,C.VIII, S.9-10; akt.Kodaman, 1999).

liberal düşüncelere sahip kadroların artık ayrışmaya başladığını da göstermektedir denilebilir.

1838 senesinde kurulan Mekâtib-i Rüşdiye Nezaretinin çalışmaları maarif alanında yenileşmeyi sağlamaya yeterli görülmediğinden dolayı kaldırılır. Yerine, maarif işleriyle ilgilenecek Muvakkat Meclis-i Maarif 1845 yılında kurulur. Meclis üyelerinin birçoğunun Batı kültürüne sahip, Batı eğitim sistemini bilen ve Fransızca gibi Batılı dillere hâkim kişilerden seçilmiş olması ve meclisin Şeyhü'l-İslamlığa bağlı olmaması, her yeni adımda eğitimin medreseden uzaklaşıp, seküler bir anlayışa ve sisteme doğru gidildiğini göstermektedir (Kodaman, 1999).

1845 maarif fermanının yayınlanması ile kurulan Muvakkat Meclis-i Maarif bir yıllık çalışmanın ardından bir layiha yayımlar. Layihada şu konulara yer verilir.

- 1- Öğretimde sıbyan mekteplerinin yenilenmesi
- 2- Rüşdiyelerin sayılarının artırılıp geliştirilmesi
- 3- Darülfünün açılması
- 4- Bütün maarif işleriyle ilgilenmek üzere daimi bir Meclis-i Maarif kurulması

Layihanın üç önemli yeniliğe dikkat çektiği söylenebilir. İlki Batıdaki örnekleri gibi üç aşamalı eğitim öğretim sisteminin kurulması isteği, ikincisi her türlü ilim ve fennin öğretilceği bir Darülfünün açılması, üçüncüsü, devlet içerisinde, ilk kez, maarif işleriyle doğrudan sorumlu olan bir idari yapının hayata geçirilmesidir. Sultan Abdülmecid'e sunulan bu layihanın uygun görülüp onaylanmasından sonra, 1846 senesinde artık doğrudan Meclis-i Maarif-i Umumiye kurulur. Bu meclisin aldığı karar neticesinde, maarif işlerindeki icra organı olarak Mekâtib-i Umumiye Nezaret, Sadrazamlığa bağlı bir genel müdürlük olarak faaliyete geçer. Bu kurum Eğitim Bakanlığının oluşmasında önemli bir kilometre taşı olmuştur (Kafadar, 1997).

Darülfünün kavramının ilk kez kullanılmış olması, eğitim tarihi açısından bu layihayı önemli kılmaktadır. Layihada Darülfünün tanımı şu şekilde yapılır:

Derecei salisede olarak sunufi tebaai saltanatı seniyyeden her kim olursa olsun ikmalî kemalâtı insaniye etmek için kâffe ulûm ve fûnunu taallüm ve iktisaba hahişger olanlara ve eklâmı padişahide istihdam arzusunda bulunanlara istihsali fûnuni matlûbenin merkez ve makarri olmak ve... anda hiçbir nevi fen ve ilmin talim ve taallümü giru kalmamak ve derununda talebei ulûm gece ve gündüz beytütet ve ikametle. iktiraf ve iktisabı kemalâta sây ve ikdam eylemek velhasıl bilcümle levazimat ve teferruatı kâmilten tesviye kılınmak üzere Dersaadette münasip bir mahalle bir Darülfünün inşası... (Ergin, 1977: 545).

Bu karar gereğince Ayasofya'nın karşısında bulunan bir araziye Darülfünün yaptırılması uygun görülür. Binanın yapımı için o sıralarda ülkemizde bulunan

İtalyan asıllı İsviçreli Mimar Fossati kardeşler ile anlaşılır. Yapının hacmi konusunda kaynaklar farklılık gösterse de planlanan Darülfünun o zamanki İstanbul için oldukça büyük bir binadır. Ancak temeli 1846'da atılan bina yaklaşık yirmi yıl sonra tamamlanabilmiştir (İhsanoğlu, 1992).

Darülfünun binasının 3 katlı ve 125 odalı olarak devrin şartlarına göre büyük denebilecek şekilde planlanması, o zamanki bürokratların maarife verdiği değeri göstermesi bakımından önemlidir. Ancak kurulması düşünülen Darülfünun, Rüşdiye'den çıkacak öğrencileri alacağından ve 1846 senesinde iki tane Rüşdiye denebilecek okul olduğundan, buraya günümüzdeki anlamıyla bir üniversite demek fazlaca iyimserlik olur. Sıbyan mekteplerinden sonra iki yıl eğitim almış talebenin, orta öğretim kademelerinin oluşmadığı bir düzende, direkt olarak üniversiteye geçmesi düşünülemez. Yapılması düşünülen kurumun, devrin şartları göz önüne alındığında lise hüviyetinde olduğu anlaşılabacaktır (Ergin, 1977).

Darülfünun inşaatı devam ederken burada okuyacak öğrencilerin ders kitaplarının hazırlanması ve gerekli tercümelerin yapılması için Fransa'daki emsali olan Fransız Akademisi örnek alınarak 1851 senesinde Encümen-i Dâniş kurulur. Yerli-yabancı, alanında uzman, aynı zamanda Osmanlı bürokrasisinde önemli mevkilere sahip onlarca üyeden oluşmuş olan bu cemiyetin programında, edebiyat ve bilimin gelişmesi, Darülfünuna gerekli ders kitaplarının hazırlanması, halkın kitle halinde eğitilmesine katkı yaparak medeni kalkınmayı hızlandırmak ve Türk dilinin gelişimi için çalışmak gibi konuları vardır. Ancak uzun soluklu olmayan bu cemiyet, birkaç kitap hazırlamanın dışında başarılı olamadan, 1862 yılında tarihe karışmıştır (Akyüz, 1975). Fransız ekolünün etkisi ile kurulduğu anlaşılan bu kurum Osmanlının ihtiyaç duyduğu asıl alan olan bilim, sanayi ve üretim ilişkisinden uzak, daha çok tarih, coğrafya, kültür ve edebi alanda eser vermeyi öncelemek durumunda bulunduğundan, istenilen etkiyi uyandıramamış gözükmektedir.

Encümen-i Dâniş planlanan etkiyi yapamamış olsa da üyelerinden bazılarının da içinde bulunduğu bir grup Osmanlı aydını, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye isimli yeni bir cemiyet meydana getirirler. Devlet yönetiminden bağımsız olarak kurulan bu yapı, kitap telif ve tercüme edecek, halkı bilgilendirmek için konferanslar verecekti. 1862'de ilk bilim dergisi olan Mecmua-i Fünun'u yayınlayan bu cemiyet üyeleri, neredeyse unutulmaya yüz tutmuş Darülfünun fikrinin yeniden yeşermesine sebep olmuştur (İhsanoğlu, 1992).

1863'te kendi programı çerçevesinde halka açık konferanslar vermeye başlayan

ilmiye cemiyeti, zamanla derslerin verildiği yer olarak Darülfünun binasının boş sınıflarını kullanmaya başlar. Osmanlı bürokrasisinde önemli yerleri olan ve Avrupa’da tahsil görmüş cemiyet mensuplarından bazıları, uzmanlık alanlarına göre çeşitli konularda ders vermeye başlarlar. Yine bu bina içinde 4000 ciltlik bir kütüphane ve Avrupa’dan getirilen çeşitli ders araç-gereçleri mevcuttur. İki yıl boyunca devam eden dersler, çeşitli eleştirilere konu olur. Derslerin üst düzey memurlar tarafından veriliyor olması, dersi dinlemeye gelenlerin çoğunluğunun memurlardan oluşuyor olması, verilen derslerin İslam inancıyla çelişki yaratma korkusu gibi nedenler ile zamanla derslere katılım düşer ve konferanslar Darülfünun için yapılan binada değil de Çemberlitaş’ta bulunan bir konakta verilmeye başlanır. Bu konak, 1865 yılında çıkan bir yangınla içindeki 4000 ciltlik eserle birlikte yanınca, Darülfünun kurma teşebbüsü böylelikle yeniden sekteye uğrar (Ergin, 1977).

Bundan sonra Darülfünun fikrinin yeniden ortaya çıkması, çeşitli siyasal nedenler ile Osmanlı Devletinin eğitim politikalarında reform yapmasını isteyen Avrupalı Devletlerinin zorlamasıyla olur. Islahat fermanında vaat edilen Gayrimüslim halklarına uygulanacak politikaların yetersiz kalması ve mevcut politikaların doğuracağı sonuçların kendileri aleyhine oluşacağı endişesiyle harekete geçen Batılı devletler, Osmanlı Devleti’ni eğitim reformu yapma konusunda sıkıştırmaya başlar. Sunulan çeşitli tekliflerin içerisinde, Fransız modelinin uygun görülmesi üzerine 1867’de Fransız Eğitim Bakanı Victor Duruy’a (d.1811-ö.1894) Osmanlı maarif sistemini düzenlemesi için bir rapor hazırlattırılır. Hazırlatılan bu raporda farklı din ve milliyetlere mensup öğrencilerin bir arada eğitim göreceği orta öğretim kurumlarının açılması, kütüphanelerin oluşturulması ve fen, tarih, hukuk okutulacak bir Darülfünun kurulması konularını içerir (Berkes, 2003).

Bu rapor doğrultusunda 1 Eylül 1869 tarihinde yürürlüğe girecek olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi hazırlanır. Fransız eğitim sisteminin bir benzeri olan bu nizamnamede, üç kademeli yeni bir yapı tasarlanır. İlk kademelendirmede sıbyan, rüşdiye, Darülfünun söz konusu iken bu ikinci kademelendirmede Darülfünunun yerine sultaniler girmiş ve Darülfünun yüksek öğretim alanına çekilmiştir. Yeni düzenlemeye göre birinci kademeyi sıbyan ve rüşdiye mektepleri, ikinci kademeyi sultani ve idadiler, üçüncü kademeyi ise yüksek mektepler ve Darülfünun oluşturuyordu. Hazırlanan bu belgede Darülfünun işleyişi geniş bir şekilde belirtilmiştir. İsmi Darülfünun-i Osmani olacak ve üç fakülteden oluşacaktı.

Kurulması planlanan bu üç fakülte; Edebiyat ve Felsefe, Hukuk ve Fen Fakültesini kapsıyordu. Kurumun başında bir nazır(rektör) olması ve az da olsa kurumun idari ve ilmi özerkliğe sahip olması öngörülüyordu. Mali yapısı, laboratuvarları, kütüphanesi, mezuniyet ve doktora esasları tanımlanmıştı. Öğretim dili Türkçe olacak, yabancı müderrisler Türkçe öğrenene kadar dersleri Fransızca verebileceklerdi. Böylece 1869 nizamnamesinde belirtilen Darülfünun hayali, ilk kez ortaya çıktığı 1846 yılına göre bir hayli geliştirilmiş ve 1869 Maarif-i Umumiye nizamnamesinde 50 den fazla madde ile nasıl bir kurum olması gerektiği açıklanmıştır (Tekeli, 2010).

Fransız bakanın hazırladığı ve 1869 maarifi umumi nizamnamesinin çekirdeğini oluşturan bu rapor, Osmanlı eğitim sistemini seküler bir hale getirip, Müslüman olan ve olmayan bütün tebaayı Osmanlı vatandaşlığı paydasında toplayıp, küçük yaştan itibaren birlikte eğitim almasını öngörür. Aynı sınıfta yetişen farklı din ve kültürlerle sahip öğrencilerin kaynaşması, siyasi açıdan da önem arz etmektedir. Hazırlanan bu eğitim sisteminin, Osmanlılık politikasına hizmet etmesi düşünülmüştür.

1870 yılında Darülfünun için Çemberlitaş civarında yeni bir bina yapılmış ve burada Darülfünun-i Osmanî adıyla yeniden faaliyete geçmiştir. Burada okumak için 1000 talebe müracaat etmiş, yapılan imtihandan sonra 450 kişi seçilmiştir. Darülfünuna başvuran talebelerin çoğu medrese tahsili görmüş kişilerden oluşmaktadır. Ayrıca ders verecek olan hocaların yetersizliğinden dolayı Harp Okulunda görevli hocalardan destek alınmış ve hocaların bir kısmının yarı zamanlı ders vermesi planlanmıştır. Sadrazam ve bütün nazırların katılımıyla yapılan açılış töreninde, Darülfünun Müdürü, Paris Üniversitesinde tahsil görmüş Tahsin Efendi (d.1811-ö.1881) Türkçe, muallimlerden Aristokli Efendi Fransızca ve o sıralar İstanbul'da bulunan Afganlı Cemaleddin Efendi (d.1838-ö.1897) ise Arapça açılış konuşmaları yapar. Darülfünun faaliyete girmesinin üzerinden bir buçuk yıl geçmeden, dönemin Osmanlı âlimlerinin hâkim din görüşlerine zıt fikirlere sahip Cemaleddin Efgani'nin verdiği halka açık bir konferans bahane edilerek, önce konferanslar yasaklanır ve Cemaleddin Efgani ülkeyi terk etmeye zorlanır. Daha sonra Darülfünun müdürü Tahsin Efendi görevden alınır (Ergin, 1977). Yapılan kara propaganda belirli kişiler ile sınırlı kalmaz. Öğrencilerin Darülfünuna olan rağbetini de azaltır. Nitelikli öğrenci ve hocadan yoksun olan Darülfünun, toplum tarafından eleştirilmeye başlanır ve dönemin gazetelerinde Darülfünunda verilen eğitimin yetersiz olduğuna dair çeşitli haberler yayınlanır. Bunların sonucunda 1873 tarihinde

Darülfünun resmi olarak kapanır (İhsanoğlu, 1992). Böylece Darülfünun kurma teşebbüsü, bir kez daha, sekteye uğramış olur.

Darülfünun, bir takım güç odakları tarafından kapatılmış olsa da Darülfünun açma fikri, farklı biçimlerde sürekli ortaya çıkmaya devam etmiştir. 1874 senesinde dönemin Maarif Nazırı Saffet Paşa (d.1814-ö.1883), Galatasaray Sultanisi bünyesinde, Darülfünun-i Sultani adında bir kurum tasarlar ve bu işi yürütmesi için Galatasaray Sultanisi Müdürü Sava Efendi'yi (d.1832-ö.1904) görevlendirir. Fransız üniversite modeli örnek alınarak 5 fakülteli bir Darülfünun düşünülse de İslami İlimler dersleri medreselerde okutulduğu için ve tıp fakültesi de, Mekteb-i Tıbbiye adıyla 1871 yılında müstakil olarak faaliyete geçtiği için bunların tekrar Darülfünun bünyesinde açılmasına gerek olmadığı düşünülür. Darülfünun-i Sultani; Edebiyat, Hukuk, Mühendislik veya değiştirilen ismiyle Turuk-u Maabir fakültelerinden meydana gelmektedir. Hukuk fakültesini bitirenlerin Adliye Nezaretinde, Mühendislik Fakültesini bitirenlerin Nafia (Bayındırlık) Nezaretinde, Edebiyat Fakültesini bitirenlerin ise muallim olarak görev yapmaları planlanmıştır. Daha önceki Darülfünun teşebbüslerinde böyle bir planlama ve ihtisasa göre istihdam edilme düşünülmeyişi halde Darülfünun-i Sultanide bu yönde somut bir adım atılmıştır. Bu yöntem, devletin ihtiyaca göre bir uzmanlaşmaya doğru gideceğini göstermektedir. Ancak bu Darülfünun da, kurulmasının akabinde beş yıl geçtikten sonra mali yetersizlik başta olmak üzere çeşitli nedenler ile önce edebiyat şubesi kapatılmış, 1881 yılında ise Darülfünun-i Sultani tamamen kapanmıştır (Şimşek, 2019).

Buna göre 1846'dan 1881'e kadar geçen zaman sürecinde açılıp kapanan üç Darülfünun girişimi mevcuttur. Bu kurumun neden devamlılık sağlayamadığı incelendiğinde, temel sebepleri şöyle sayabiliriz; 1845 yılında, Darülfünun adı ilk kez anıldığı zaman, ortada ne nitelikli öğrenci, ne Darülfünun seviyesinde ders verecek yeterli sayıda hoca, ne de Darülfünunu alt yapı olarak destekleyecek orta öğretim kurumları mevcut olmadığını görürüz. Darülfünun istenen değişikliği gerçekleştirememiştir. Kendisi bir türlü ekonominin parçası olamamış, sanayi ve endüstriyel üretim odaklı bir kurum olmayı başaramamıştır. Kısır ideolojik tartışmalardan kendisini bir türlü koruyamadığından sadece devletin ihtiyaç duyduğu memur yetiştirmeye devam etmiştir. Ayrıca toplum, zihinsel olarak Darülfünunun mahiyetini kavrayacak düzeye henüz ulaşmamıştı.

Tanzimat ile başlayan modernleşme sürecinde, kurulmaya çalışılan bütün

eğitim kurumlarının karşısında, geleneksel medresenin savunucusu durumunda bulunan İlmîye Sınıfı potansiyel bir rakip olarak konumlanmıştır. Kendi sahip oldukları iş imkânlarının kaybolmasından endişe duymaları, modern eğitim kurumlarıyla aralarında doğal bir rekabet ortamı oluşturmuştur. Bu sınıfın kendi kaynaklarına dayalı olarak yine kendi mensupları tarafından değişime ikna edilmesi hususunda ise kayda değer bir çabaya rastlanmamaktadır. Dolayısıyla bu sağlıklı rekabet ortamının, maarif işlerinin düzenli ve istikrarlı bir şekilde gitmesine engel olduğu açıkça görülmektedir. Ayrıca Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu politik ve mali sıkıntılar nedeniyle, maarif işlerine yeterli bütçe ayıramaması, Darülfünunun istikrarının önündeki en büyük engelleri oluşturmaktadır.

2.3. II. Abdülhamit Devrinde Açılan Darülfünun: Darülfünun-u Şahane

II. Abdülhamid'in izlediği maarif politikaları sonucunda ciddi bir mesafe kat edildiği ortadadır. Maarif Nezaretinin oluşması ve Tanzimat Devrinde uygulandığı gibi sadece İstanbul'da değil, taşraya da yayılarak teşkilatlanması, rüşdiyelerin sayısının devletin her yanında çoğalması, orta öğretim düzeyinde eğitim verecek mektep yok iken büyük şehirlerin çoğunda idadi mekteplerinin mevcut hale gelmesi, Darülfünun için beslenme kaynağı olmuştur. Bir eğitim müessesinin sürdürülebilirliğini sağlayacak en temel güç olan nitelikli insan sayısı belli bir seviyeye gelmiştir. Öğrenci sayısındaki artış ile beraber, Darülfünun düzeyinde Türkçe ders verebilecek hoca sayısında da ciddi bir artış vardır. Bu durum sağlıklı bir Darülfünun için müsait ortamın oluştuğunu göstermektedir. II. Abdülhamid devrinin güçlü devlet adamı Said Paşa'nın (d.1838-ö.1914) Darülfünunu tekrardan açma fikrini sürekli savunmuş olması ve padişahı bu konuda adım atması konusunda teşvik etmesi de önemlidir (Selçuk, 2012).

Darülfünunun tekrardan açılmasında etkili olan önemli bir siyasi mesele de, yurtdışına gönderilen öğrencilerin durumudur. Darülfünun-i Sultaninin kapanmasından sonra başta gayri-müslim ailelerin çocukları olmak üzere, Osmanlı tebaası, çocuklarının daha iyi bir eğitim alması için Avrupa'daki üniversitelere gönderiyordu. Hatta devletin kendisi de bazı meslek ve uzmanlık alanlarında nitelikli insan yetiştirmek için bu yola başvuruyordu. Giden öğrencilerin Fransız Devrimi sonrası Avrupa'daki aydınlanmacı, pozitivist ve milliyetçi düşünce akımlarından etkilenmesi, Osmanlı yönetimine muhalif aydınların Avrupa'daki faaliyetlerinin bu öğrencileri etkileyerek devletin hoşuna gitmeyecek oluşumların meydana gelmesi ve bu öğrencilerin yurda döndüklerinde oluşturabileceği potansiyel tehditler, Osmanlı

idaresini bu konuda adım atmaya yöneltmiştir. Bu öğrencilerin yurtdışına çıkmasını engellemek yerine onların eğitim ihtiyaçlarının karşılanması için devletin denetim ve kontrolü altında bir Darülfünun kurulması, bu konuya bir çözüm olarak düşünülmüştür. Bu nedenlerle 1 Eylül 1900'de Darülfünun-i Şahane, II. Abdülhamid'in onayı ile kurulur. Yeni Darülfünun kurulmadan önce, yaz aylarında bu kurum için bir nizamname hazırlanır. Yeni nizamname ile birlikte 1869 tarihinde yürürlüğe giren Maarif-i Umumiye nizamnamesindeki Darülfünuna ait hükümler yürürlükten kaldırılarak yeniden hazırlanır. 5 şube olarak planlanan Darülfünun-i Şahane, hâlihazırda faaliyette bulunan hukuk ve tıp mekteplerini bünyesine katarak dört ve beşinci şubeler olarak yapılandırmıştır. Diğer üç fakülte ise Ulum-ı Aliye-i Diniye, Riyaziye (Matematik) ve Tabiiye (Fen) ve Edebiyat şubelerinden oluşmaktadır. Darülfünun yönetimi, müdür ve muavinleri tarafından sağlanacak, müdürün seçimi Maarif Nezaretinin yazılı önerisi üzerine padişahın onayı sonrası atanacaktır. Öğrencilerin kabulünderse 18 yaşını bitirmiş, müspet ahlaklı ve sabıkasız olmak şarttı. Ayrıca öğrencilerin bir orta öğretim kurumu mezunu olmaları veya bu düzeyde bilgilere sahip olduğunu bir sınav ile göstermesi gerekiyordu. Bu nizamnamede değinilmesi gereken önemli bir diğer husus da; daha önceki Mektebi Mülkiye, Mektebi Hukuk, Mektebi Tıbbiye ve Darülmuaallimin-i Aliyeden mezun olanların, Darülfünunda istedikleri şubeye sınavsız girebilme hakkı olmasıdır. Bu hükmün Darülfünun-i Şahane'nin niteliğini belirlemede çok önemli bir yeri vardır. Yukarıda sayılan okulların hepsi Osmanlı maarif sisteminde birer yüksekokul seviyesindeydi ve hepsi birer meslek okuluydu. Bu okullardan mezun olan meslek sahibi bireylerin Darülfünuna girmek istemeleri, Darülfünunun konumunun meslek edindirme değil daha üst bir yapı olarak konumlandırıldığını gösterir. Bu Darülfünunun, mesleki eğitim vererek teknik elemanlar yetiştiren okulların dışında, kültürel ve entelektüel donanımı yüksek ilim adamları yetiştiren, ufuk açıcı bir konumda olması için tasarlandığı anlaşılmaktadır (Yıldırım, 1998).

II. Abdülhamid devrinin oluşturduğu siyasi iklimin Darülfünuna yansıması ve Darülfünunun diğer meslek okullarından nasıl farklı gözle bakıldığı, o dönemde Darülfünunda öğrenci olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu (d.1886-ö.1978) tarafından eleştirel bakışla şöyle anlatılıyor: “O devirde Abdülhamit baskısı hüküm sürüyordu. Abdülhamit'e kaymakam ve vali lazımdı ve bunlar Mekteb-i Mülkiyede sıkı bir kontrol ve disiplin altında yetişiyorlardı. Abdülhamit Darülfünunu açtıktan sonra, bir daha gözüm görmesin diye kenara atmıştı. Darülfünunu yönetenlerde de aynı anlayış

vardı. Onu düşünmek şöyle dursun, sürekli görmezden geliyorlardı. Nasıl oluyor da bu kadar insan kontrolsüz, disiplinsiz ama tam bir uyum ve dayanışma ile birlikte çalışabiliyordu? Cevabı şöyleydi: Burada bulunan gençler maaş ve memuriyet için değil feyz ve ışık almak için geliyordu. Memur, doktor, mühendis olmak istemeyen, bilimi bilim için öğrenmek ve öğretmek isteyenler buradaydı. Bu fikir birlikteliği bütün bu insanları sarmıştı. Ülke ancak ilimle kurtulacaktı. Bu fikir her idealist fikir gibi aşırı ve tekelci idi. Ancak tüm şiddetiyle Darülfünunda duyuluyordu” (Baltacıoğlu, 1998). Baltacıoğlu’nun II. Abdülhamid’i eleştirirken söylediklerine bakılırsa, ortaya çıkan tablo bize dolaylı olarak aslında Darülfünunda belli seviyede özgürlük ortamı olduğunu da gösterir. II. Abdülhamid’in bu kurumu entelektüel çaba sarf eden bir kurum olarak gördüğü ama idareye insan yetiştiren diğer eğitim kurumları gibi baskı altına almadığı ve Darülfünuna, o veya bu nedenle, öğrencilerin istediği bir özgürlük alanını sağlamış olduğunu anlayabiliriz.

2.4. II. Meşrutiyet’in İlanı ve Darülfünundaki Gelişmeler

1908 yılında İkinci Meşrutiyet’in ilanı ile beraber Darülfünun-i Şahane adı tekrar değişir ve Darülfünun-i Osmanî olur. Siyasal düzendeki Osmanlıcılık politikasının değişimiyle beraber toplumsal hayattaki canlanış, Darülfünuna da yansır. Öğrenci sayılarındaki sınırlamanın kalkmasıyla birlikte Darülfünuna öğrenci akını olur. Bu heyecanlı döneminin ardından Darülfünun hakkında yapılması düşünülen ıslah hareketleri gündeme gelmiş ve yavaş yavaş hayata geçirilmeye başlanmıştır. Özellikle yükseköğretime verdiği önem ile bilinen ve ismi Tuğba Ağacı Nazariyesi ile birlikte anılan Emrullah Efendi’nin (d.1858-ö.1914) Maarif Nazırı olduğu dönemlerde önemli çalışmalar hayata geçirilir. Modern bir Darülfünunun temelleri bu çalışmalar neticesinde atılmıştır. Yabancı dillerin iyi bilinmesi düsturuna inanan Emrullah Efendi, Darülfünunda El sine (Diller) Şubesi açmıştır. İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca, Rusça dillerinin öğretilmesi ve isteyenlere de bu dillerin edebiyatları konusunda bilgi verilmesi hedeflenmiştir. Sabah akşam verilen bu derslere bin kişinin iştirak ettiği anlaşılmaktadır. Bunun yanında Arapçaya da önem vererek Darülfünundaki, Tefsir ve Hadis derslerinin Arapça okutulması sağlanmıştır. Hukuk Fakültesinde yeni düzenlemeler yaparak çeşitli hukuk dallarını birleştirip Avrupa’daki emsallerine benzetmeye çalışmıştır. Darülfünun öğrencilerinin askerliklerinin tecilini savunmuş ve Darülfünun mezunlarının askerlik sürelerinin bir yıl ile sınırlandırılması görüşünü dile getirmiştir. Ayrıca II. Meşrutiyet’in ilanı ile etkinlik kazanan meşveret ve dayanışma kavramlarının

etkisiyle Darülfünunun her şubesinde muallim meclisleri oluşturulmuş ve bu kurulların görev ve yetkileriyle birlikte hukuki alt yapısı hazırlanmıştır (Dölen, 2009).

O dönemdeki önemli bir gelişme de kadınlara Darülfünun eğitimi verilmeye başlanmasıdır. Bu doğrultuda İkinci Meşrutiyet'ten sonra sayıları hızla artan İnâs İdadileri ve Sultanileri (Kız liseleri) ile bu doğrultuda yeni açılan Dârülmuaallimât'a (Kız Öğretmen Okulu) kadın öğretmen yetiştirme sorunu ortaya çıkmıştır. Bunun yanında orta öğretim görmüş kızların hızla artan sayılarda yükseköğretim talep etmeleri, yeni düzenlemelere duyulan ihtiyacı artırmıştır. Bu sebeple, kadınlar ve kızlar için Darülfünunda serbest konferanslar verilmeye başlanmıştır. Yoğun talep ve ilgi gören bu derslere katılım 500- 600 kişiye ulaşınca, gerekli kadın öğretmen ihtiyacını da göz önüne alan Maarif Nezareti, İnâs Darülfünunu adında bir yükseköğretim kurumu açmaya karar verir. İnâs Darülfünunu 1914 tarihinde erkek öğrencilerin oluşturduğu, İstanbul Darülfünunu ile aynı binada ama erkek öğrencilerden farklı saatlerde, aynı hocalardan ders alarak eğitim hayatına başlasa da toplumun bazı kesimlerinden gelen tepkiler üzerine Cağaloğlu'ndaki eski Hukuk Mektebi binasında eğitim faaliyetlerine devam etmiştir. İlerleyen yıllarda bu ayrımcılığa tepki gösteren kız öğrenciler, istedikleri sonuca ulaşmışlardır. 1921 yılından itibaren İstanbul Darülfünunu çatısı altında kızlar da erkekler ile birlikte eğitim almaya başlamışlardır (Dölen, 2009).

2.5. I. Dünya Savaşı Yıllarında Darülfünun ve Alman Uzmanların Etkisi

Osmanlı Devletinde 17.yüzyılda başlayarak devam eden modernleşme hareketlerinde ana aksı Fransız modeli oluşturuyordu. Uzun yıllar eğitimden sosyal hayata kadar her alanda kendini gösteren bu model alma tavrı yükseköğretimde eğitimin Fransızca ağırlıklı olarak sürdürülmesi ile kimi zaman frankofonluk derecesine yükselmiş gözükmetedir. Osmanlı-Fransa arasındaki siyasi ilişkiler, Fransız kolonyalizmine dayalı işgaller ve gayrimüslim azınlıklar üzerinden yürütülen gerilimlere bağlı olarak belli dönemlerde sıkıntılı süreçler geçirmişse de Osmanlı Devleti'nin modernleşme süreçlerinde ısrarla takip etmeye devam ettiği ülke hiç şüphesiz Fransa olmuştur. Tanzimat ve Islahat Fermanlarının yayınlanmasıyla birlikte yabancı devletler, Osmanlı üzerindeki politik etkilerini eğitim faaliyetlerine yansıtarak kendi devletlerinin isimleriyle okullar kurmaya başlamışlardır. Fransız ekolünün bürokrasiye ve iyi yetişmiş devlet adamlığına önem veren, bunun yanı sıra tarih, edebiyat ve kültürel alanlarda etkin aydın yetiştirme metodu, Osmanlı

Devletindeki ismiyle kalemiye sınıfına insan yetiştiren geleneksel modelin modernleştirilmesinde, ilk ve en çok kabul edilen yöntem olmuştur. 1800’lü yılların başında Mısır’ın, 1830’da Cezayir’in Fransızlar tarafından işgali, iki ülke ilişkilerini germiş ve bu nedenle kara ordusunda Alman subay ve uzmanların, deniz ordusunda ise İngiliz uzmanların eğitim alanlarında etkisi artmıştır. Böylece Fransızcadan sonra Bahriye Mektebinde İngilizce mecburi ders olarak okutulmaya başlanmıştır (Ergün, 1990). Üretimi, pratik hayata ve iş dünyasında sağlanan faydayı öncelikli hedef alan Anglo-Sakson eğitim modeli de Osmanlı topraklarında Bahriye Mektebi aracılığıyla kendini göstermeye başlamıştır. Yukarıda belirttiğimiz Encümen-i Dâniş Fransız etkisinin bir sonucu iken Sultan Abdülmecid’in 1845 tarihinde yayınladığı ferman ve gösterdiği sanayi odaklı eğitim müesseseleri kurulmasını istemesi Anglo-Sakson eğitim modelinin de Osmanlı üzerinde kısmen etkin olduğunu bizlere göstermektedir.

Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte İttihad ve Terakki Partisinin yönetimindeki Osmanlının, politik alanda gelişen koşullara bağlı olarak yakınlaştığı devlet ise artık Almanya olmuştur. 19. Yüzyılın sonlarından itibaren Almanya ile gelişen ilişkiler daha çok ekonomik, askeri, tarım ve ulaşım alanında projeler geliştirmek üzerinden yürüyordu. Savaşın başlamasıyla beraber Harbiye Nazırı Enver Paşa’nın (d.1881-ö.1922) isteğiyle modern Alman eğitiminden faydalanma kararı alınmıştır. Almanların da Türk eğitim sistemini, Fransız veya İngiliz modellerinin etkisinden çıkararak Almanlaştırmak istemesi, iki taraf açısından ortak paydayı oluşturmuştur. 1915’de Alman Dışişleriyle mutabakat sağlandıktan sonra Dr. Franz Schmidt (d.1874-ö.1973) Alman Eğitim Enstitüsü kurmak amacıyla İstanbul’a gelir ve 1915 senesinde Maarif Nezaretinde müşavir olarak göreve başlar. Asıl amacı Türk eğitim sistemi üzerinde uzun yıllardır etkisini ve ağırlığını hissettiren Fransız eğitim modelinin yerine Alman eğitim sistemini yerleştirmek olan Dr. Schmidt, oluşturduğu ekip ile eğitim kademelerinin hepsinde etkili olmaya çalışır. Buradaki asıl amaç hiç şüphesiz ki eğitim üzerinden siyasi hedefler doğrultusunda Almanlar lehine fayda sağlamaktır. Dr. Schmit’in yol göstericiliğinde İttihat ve Terakki Hükümetinin Osmanlı topraklarında yıllardır etkisini sürdüren Fransızca ve Fransız kültür hegemonyasını kırarak yerine Almanca ve Alman kültür öğelerini yerleştirmek ilk hamlelerinden olur. Daha sonra Osmanlı aydınlarında Almanya sevgisi oluşturmak amacıyla dostluk dernekleri kurularak sivil toplum üzerinde de etkili olmak hedeflenir. Dr. Schimidt Almanya’nın çok iyi olduğu teknik eğitim konusunda

ülkenin tüm teknik eğitimini Alman modeline göre yeniden kurgulamak için on bin civarında genci Almanya'ya eğitim alması için gönderilmesini sağlar (Dölen, 2009). Hedeflediği politikaların kısa sürede başarılı olmasını isteyen Dr.Schmidt, bunun için en etkili yer olarak Darülfünunu görür ve Maarif Nazırı Şükrü Beyi (d.1875-ö.1926) kısa sürede ikna ederek, tepeden inme bir kararla, Almanya'dan öğretim elemanı getirme konusunda anlaşma sağlar. Darülfünundaki Türk bilim adamlarının fikri ise bu anlaşma ile örtüşmemektedir. Darülfünün hocaları, ihtiyaç alanlarına göre yabancı bilim adamlarının belirlenmesi ve çeşitli yabancı ülke vatandaşlarından karma oluşturularak tek bir ülkenin Darülfünunda egemen olmasını engellemeyi amaçlamışlardır. Ancak dönemin koşulları, Darülfünün hocalarının isteklerini göz ardı etmeyi gerektirir ve siyasi iradenin istekleri uygulanır (Dölen, 2010). Anlaşılan odur ki, Fransız eğitim metodu ile daha çok aydınlanmacı bir çizgide bürokrat ve aydın yetiştirmeye yönelik eğitim metodu takip edilmiştir. Mustafa Reşid Paşa'nın etkin olduğu yıllarda Anglo-Sakson üretim esaslı modellere yönelim başlamış, ilerleyen yıllarda eğitim, İttihad ve Terakki'nin parti hâkimiyetine dayalı yapısı ile büyük ölçüde disiplin, ve araştırma esaslı Alman tarzına dönüştürülmüştür.

20 Alman ve 1 Macar olmak üzere toplam 21 bilim adamı, Darülfünunda görevlendirilir. Darülfünü'nun çeşitli bölümlerinde toplam 93 öğretim üyesi bulunduğu göz önüne alındığında, Alman bilim insanlarının oransal olarak ciddi bir katkı yaptığını söyleyebiliriz. Gelen bilim insanları kendi çalışma yöntem ve tekniklerini de beraberinde getirirler. Bu sebeple ilk iş olarak, araştırma enstitüleri olan Darülmesaiyer kurulmuştur. Kendi bilim geleneklerini sürdürmek için olmazsa olmaz olan bu enstitüler ve bunlara bağlı laboratuvarların kurulması Almanların işlerini ne kadar ciddiye aldıklarını gösterir. Özellikle coğrafya ve kimya darülmesaiyerindeki çalışmalarda ciddi mesafe kat edilmiştir. Bu gelişmeler Darülfünunu bilgi üretme ve yayın yapma konusunda belirli bir seviyeye getirmiştir. Ancak, Birinci Dünya Savaşı'nın, Alman ve Osmanlı devletlerinin yenilgisiyle sonuçlanması, Alman bilim insanlarının memleketlerine dönmesine ve kurulan araştırma enstitülerinin kapanmasına neden olmuştur (Tekeli, 2010).

Alman bilim insanları, Darülfünundan vakitsiz ayrılmış olsa bile, Almanların kendilerine özgü disiplin anlayışına bağlı olarak ortaya koydukları öğrenim ve öğretim özgürlüğü (Hürriyet-i Tedris ve Tederrüs) anlayışını, üniversitede görev yaptıkları yıllar içerisinde göstermeleri, gelecek yıllardaki Darülfünün düzenlemelerinde yadsınamaz şekilde bu özerklik anlayışının kendisine yer bulduğu

görülmektedir (Dölen, 2010).

Kurumsal disipline verdikleri önem ile bilinen Almanlar, Dr. Schmidt başkanlığında Alman profesörlere bir üniversite taslağı bile hazırlatmıştır. Tamamıyla bir Alman üniversite modeli oluşturmayı hedefleyen bu taslak metin, 13 bölüm ve 88 maddeden oluşmaktadır. Osmanlı'nın hali hazırdaki durumuna göre değil de ortalama bir Alman üniversitesi göz önünde bulundurularak hazırlandığından uygulanabilirliği çok gerçekçi görülmemektedir. Akademik kadro oluşturulurken ordinaryüs profesörler, profesörler, privatdoçentler, bilimsel asistanlar, yardımcı asistanlar, okutmanlar içerecek şekilde düzenlenmiş olan bu taslak metin, Osmanlı'da bunu karşılayacak kadrolar olmadığından Almanya'dan getirilecek hocalara ihtiyaç duyacak, böylece Almanlar, hedeflenen siyasi neticeye ulaşmış olacaktı. Bir nüshasının Alman Sefareti'ne, bir nüshasının Maarif Nezareti'ne verildiği anlaşılan bu taslak metin, Maarif Nazırı Şükrü Beyin fazla ilgisini çekmemiş ve gündemde de kendisine yer bulamamıştır (Dölen, 2009). Osmanlı bürokratlarının Almanya'dan yabancı bilim adamı ve uzman getirmek ile yetinmesi ve Darülfünun seviyesinin sadece böyle bir faaliyetle yükseltilmesini beklemesi, Almanlar tarafından dile getirilen yeni bir Türk-Alman Darülfünunu kurma fikrinin hayata geçmesine engel olmuştur.

2.6. Mütareke Dönemi ve Darülfünundaki Gelişmeler

Birinci Dünya Savaş'ı boyunca öğrenci sayısı bakımından sıkıntı günler geçiren Darülfünun, savaş sonrası dönemde de, öğrencileri içerisine alan karamsar hava ve ülkenin işgal altında olmasından olumsuz etkilenmiştir. Sürekli değişen hükümetler ve Maarif Nazırları nedeniyle bir türlü istedikleri çalışma ortamına sahip olamadıklarından ötürü, Darülfünun hocaları şikâyetle bulunurlar. Devletin içinde bulunduğu karışık durum, padişahın ve meclis otoritesinin Darülfünun üzerindeki etkisinin azalmasına sebebiyet verir. Bu otorite eksikliği, Darülfünun hocalarının isteklerine ve Darülfünunun sorunlarının çözümünde bir oto-kontrol sağlama imkânı da doğurur. Darülfünun hocaları, yaklaşık on yıldır arzuladıkları bazı yasa değişikliklerini, üzerlerinde baskıcı bir otorite olmadan kendileri hazırlarlar ve isteklerine karşılık bulurlar. 1919 senesinde Darülfünun-ı Osmanî Nizamnamesi yürürlüğe girer. Darülfünunun, hukuk, tıp, edebiyat ve fünun bölümlerinden oluşacak olduğunu açıklayan ilk maddenin ardından gelen ikinci madde, Darülfünuna ilmi muhtariyet verildiğini belirtir. Darülfünununa ilmi özerklik verilmesini içeren madde, öğretim görevlileri tarafından uzun yıllardır hayata geçirilmesi talep edilen

bir madde olduğundan önem arz emektedir. Ayrıca Darülfünun Müdür-i Umumisi, artık müderrisler tarafından seçilecek ve yeni adı Darülfünun Emmini olacaktır. Müderrisler tarafından en çok oy alan iki aday Maarif Nezaretine gönderilecek ve uygun bulunan bir aday padişah tarafından onaylanacaktır. Bu maddenin içeriği, Darülfünun Emin'i seçiminde Maarif Nezareti'nin gücünü oldukça kısıtlamıştır. Fakülte temsilcileri ve Fakülte müdürlerinden bir Darülfünun divanı (senato) teşekkül edecektir. Sınıf usulü kaldırılarak sömestr usulü uygulamaya konmuştur. Öğretim üyelerini ise artık senato belirleyecektir. Fakülteler kürsülere ayrılarak hocalar tarafından bilim kurulları oluşturulacaktır. Böylece fakültelere de bilimsel özerlik sağlanması amaçlanmaktadır (Güler, 1994). 1919 tarihli Darülfünun-ı Osmanî Nizamnamesi ile beraber, Darülfünunun en önemli kazanımı, hiç şüphesiz ki ilmi özerklik konusu olmuştur. Devletin içinde olduğu şartlar göz önüne alındığında, sıkıntılı bir süreç içerisinde bulunan Darülfünun, çağdaş bir özerklik anlayışına kavuşarak yükseköğretim tarihimizde önemli bir yer edinmiştir.

Mondros Mütarekesi'nin hükümleri gereğince, Alman müderrisler Osmanlı topraklarından ayrılmıştır. Bu tarihten sonra, Maarif Nazırlığı yapan Ali Kemal Bey (d.1867-ö.1922) eğitimde Fransız yanlısı olmasından dolayı, Fransa'dan 12 profesör getirilmesi için girişimde bulunmuştur. Ancak bu girişime Tıp Fakültesi hocaları şiddetle karşı çıktığından ve Ali Kemal Bey'in kısa süre sonra nazırlığı bırakması nedeni ile plan hayata geçirilememiştir. Ancak işgalci Fransız ordusunda, müşavir hekim olarak görev alan dört subay, 1920'de Tıp Fakültesinde müderris olarak görev yapmışlardır. Bunlardan ikisinin vazifeleri, Cumhuriyet kurulduktan sonra da devam ettirilmiştir (Dölen, 2009).

1919 yılının ortalarına doğru gelindiğinde, İzmir'in Yunan işgaline uğraması tüm ülkede soğuk düş etkisi yaratır. Darülfünun bu işgale sessiz kalmaz ve ciddi bir tepki gösterir. Darülfünun bu amaç ile büyük bir kalabalığın katılımını sağladığı protesto amaçlı bir toplantı düzenlemiştir. Mitingde Darülfünunda bulunan her bölümü temsilen birer hoca konuşma yapmıştır. Paris Barış görüşmeleri sırasında, İstanbul ve Boğazlara tarafsız bir konum verilmesi söz konusu edildiğinde Bu kurtuluş yanlısı politik tavır yine devreye girerek, İstanbul olmadan Türkiye'nin bağımsız olamayacağını ilan etmiştir (Arslan, 1992). Böylece Darülfünunun, kurumsal özerklik taleplerinin yanı sıra sosyal ve siyasi olaylara karşı da artık tepkisini belirtmekten çekinmeyen bir kurum halini aldığını anlayabiliriz. Yine bu yaşanan olayları, Darülfünunun Anadolu'dan yükselen Milli Mücadele hareketine

yaktığı yeşil ışık olarak da okuyabiliriz. Ancak 1922 senesinde Darülfünun içerisindeki bazı hocaların bu olumlu hareketlerin aksine, Türklük aleyhine ve Milli Mücadeleye karşı yazıları ve konuşmaları öğrencilerin dikkatini çekmiştir. Dört tanesi müderris, bir tanesi muallim olmak üzere beş kişiye Darülfünun talebelerinin ciddi tepkileri olur. Bu tepkiler durulmaz ve boykot hareketine dönüşür. Müderrisler Ali Kemal, Rıza Tevfik (d.1869-ö.1949), Cenap Şehabettin (d.1870-ö.1934), Hüseyin Dâniş (d.1870-ö.1943) ve muallim Marujan Barsamyan'ın milli hisleri rencide ettiklerinden dolayı Darülfünundan uzaklaştırılmaları istenir. Edebiyat Medresesi talebeleri bir bildiri metni hazırlayarak dönemim Edebiyat Medresesi Dekanı İsmail Hakkı Bey'e ulaştırır. Aynı bildiri yollara, ağaçlara ve tramvay direklerine asılmıştır. Bu gelişmelerin akabinde ise 3-4 Nisan günü Darülfünunda öğrenciler tarafından boykot başlar. Olayların ateşlenmesiyle birlikte Rıza Tevfik istifa eder. Ancak Edebiyat Medresesi Müderrisleri, öğrencilerin taleplerini reddeder. Bunun üzerine öğrenciler süresiz boykot kararı alırlar. Ayrıca talebeler bu yaşananlar üzerine seslerini daha gür çıkarmak için, Darülfünun ve Mektebi Aliye Cemiyeti adında bir öğrenci derneği kurarlar. Ankara'da bulunan meclisten dört milletvekili bu derneğe destek telgrafi çekerek öğrencilere moral vermişlerdir. 4 aylık bir boykotun sonunda öğrenciler istediklerini almışlardır. Müderrislerden bir tanesi olayların başlamasıyla istifasını verir, geri kalan dört kişinin ise üniversiteden süresiz izne ayrılması sağlanarak, uzaklaştırılırlar. Bu işlemlerinin yapılması için gerekli tüzük ve nizamname değişiklikleri Padişah Vahdettin'in onayıyla olur. Öğrencilerin Mili Mücadele odaklı ödünsüz tavrı karşılığını bulmuştur (Hatiboğlu, 2000).

1922 senesinin Ağustos ayında Padişah Vahdettin (d.1861-ö.1926) imzalı, Darülfünunun statüsünü oldukça farklı bir konuma getirecek kararname yürürlüğe girer. İlmi özerkliğin verilmesiyle eğitim tarihinde önemli bir dönüm noktasına şahitlik eden Darülfünun, ilgili madde² ile bu sefer de tüzel kişiliğe sahip bir eğitim kurumu olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Bu adım, dönemin şartları göz önüne alındığında oldukça özgürlükçü bir aşama olarak değerlendirilebilir. Yine devletin çöküş döneminde yürürlüğe giren bu kararname, Osmanlının edinmiş olduğu Darülfünun tecrübesinin, yeni kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'ne hangi özelliklere haiz bir şekilde devredildiğini göstermesi açısından da önemlidir.

² Madde 1: Darülfünun ve munkasım olduğu Hukuk ve Tıp ve Edebiyat ve Fünun Medreselerinden her biri menkul ve gayri-menkul her nevi teberraatı kabul edebilmek ve yalnız bundan mütevellid muamelata aid olmak üzere şahsiyet-i hükmiyeyi haizdir. Şahsiyet-i hükmiyeden mütehaddis vezaif ve selahiyetin murakabesi Darülfünun için Divan'a ve medreseler için Meclis-i Müderrisin'e aiddir.

Osmanlı tarihinde ilk öğrenci eylemlerini başlatan Edebiyat Fakültesi öğrencileri, bu sefer de kendilerini öne çıkartan yeni bir girişimde daha bulunmuşlardır. 1922 senesinin Eylül ayında Mustafa Kemal Paşa'ya (d.1881-ö.1938) Fahri Müderrislik verilmesi için Edebiyat Fakültesine dilekçe yazarlar ve dilekçe ilgili kurulda görüşüldükten sonra olumlu karşılanır. Alınan karar gereği, Darülfünun Edebiyat Medresesi, Mustafa Kemal Paşa'ya Türk milletini kurtarma ve yeni devleti kurmasının önemine binaen ve Türk kültürünün istiklalini sağladığı beyan edilerek, Fahri Müderrislik verme isteği kendisine telgraf ile iletilir. Teklif edilen Fahri Müderrislik, Mustafa Kemal Paşa tarafından teşekkür edilerek kabul edilir (Arslan, 3/2004). Mustafa Kemal Paşa'ya Fahri Müderrislik verilmesinden kısa bir süre sonra bu sefer Darülfünun Fen Fakültesi İsmet Paşa'ya da (d.1884-ö.1973) Fahri Müderrislik verme kararını alır (Arslan, 1/2002). Böylece Darülfünun yönetimi müstakbel devletin kurucuları ile iyi ilişkiler kurmak noktasında önemli bir adım atmıştır.

2.7. Cumhuriyet Dönemi Darülfünundaki Gelişmeler

Cumhuriyetin erken dönemi Darülfünun hareketlerinin genel değerlendirmesini yaparken bütüncül değerlendirmeler yapabilmek için Mustafa Kemal Paşa ve Darülfünun ilişkisi üzerinden ilerlemek önem kazanmaktadır.

Cumhuriyetin kurulmasından dört ay gibi kısa bir süre sonra, Darülfünun Emin'i ve yanındaki heyetin, Darülfünunun içinde bulunduğu sıkıntıları paylaşmak için Maarif Vekâletine gittikleri zaman yaşadıkları olay, bizlere bu konuda gayet açık mesajlar vermektedir. 1924 yılının Şubat ayında Darülfünun Emmini İsmail Hakkı Bey ve yanındaki müderrisler heyeti, Darülfünunun ihtiyaçlarını Maarif Vekâletine anlatmak için Ankara'ya gitmişlerdir. Başvekil İsmet Paşa tarafından karşılanan heyet, Darülfünun üzerine fikir alış verişinden sonra Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret etmek istediklerini söylerler. İsmet Paşa, o sırada İzmir'de bulunan Mustafa Kemal'i kendisinin de ziyaret edeceğini belirterek Darülfünun heyeti ile beraber trenle Ankara'dan İzmir'e hareket ederler. Mustafa Kemal Paşa heyetle görüşükten sonra akşam yemeğine davet eder ve sabahın ilk ışıklarına kadar konuşmalar gerçekleştirir. Sohbetin konusu, eğitimin dini mi milli mi olacağı, laik eğitim sisteminin öğrencilere nasıl aktarılacağı, inkılâpların halka benimsetme yöntemlerinin nasıl olması gerektiği ve en önemlisi Hilafetin kaldırılması hakkında Darülfünunun görüş ve düşüncelerinin ne olacağı olmuştur. Hilafetin kaldırılması ve inkılâpları halka benimsetirken izlenecek yolun önce bir aydınlanma hareketi ile başlatılması ve arkasından

yeniliklerin hayata geçirilmesi ile mi olacağı, yoksa yukarıdan aşağıya bir oldu-bitti yapıp daha sonra reformların halka anlatılmasını mı gerektirdiği gibi görüşler tartışılmıştır. İsmail Hakkı Bey ikinci yöntemin uygun olacağı yönünde fikir beyan etmesinden sonra Mustafa Kemal Paşa'ya “Darülfünun sizin arkanızdan ve izlerinizin üzerinden koşacak ve devrimin bilimsel zaferi için elinden geleni yapacaktır” demiştir. Darülfünun Emmini İsmail Hakkı Bey o gece yaşadıklarını hatıratında paylaşarak Mustafa Kemal Paşa'nın soruları karşısında ciddi bir sınav verdiğini söyler (Baltacıoğlu, 1998).

Darülfünun heyeti ile yapılan bu görüşmenin amacının Hilafetin kaldırılması sürecinde Darülfünunun karşı cephede bulunmasını önlemek olduğu açıktır (Dölen, 2009). Hiç şüphesiz bu uzun konuşmadan ve devletin kurucusunun açıkça belirttiği fikirlerinden Darülfünun için çıkarılacak ödevler ve yapılacak uygulamalar vardır. Kendisine verilen mesajı alan Darülfünun Emmini İsmail Hakkı Bey, İstanbul'a döner dönmez 18 Şubat 1924 tarihinde Darülfünun Divanı'nı toplamıştır. Divan üyelerinin tedirgin soruları üzerine İsmail Hakkı Bey'in “siz bu kurumun yaşamasını mı yoksa kapanmasını mı istersiniz?” sorusuna “tabi ki yaşamasını isteriz” cevabı veren müderrislere, o zaman Ankara'ya çekilecek bir onay telgrafının altına sorgusuz sualsiz imza atmalarını ister. Telgrafın içeriği hilafetin kaldırılması hususunda Darülfünun Divanının desteğini belirten bir metindir (Dölen, 2009).

3 Mart 1924 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinde, birbiriyle bağlantılı ve ilgili üç yasa maddesi çıkartılır. Bunlar, sonraki devrim yasalarının da temelini oluşturur. Bu yasalar; Hilafetin kaldırılması, Osmanlı Hanedanının yurt dışına çıkartılması, Şer'îye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunlarıdır (Sakaoğlu, 1992). Aynı gün Mustafa Kemal Paşa'nın teşekkür telgrafı Darülfünun Emmini İsmail Hakkı Bey'e ulaşır. Mustafa Kemal Paşa Darülfünundan istediği desteği almıştır.

Tevhid-i Tedrisat kanunlarının çıkmasıyla beraber ülkedeki bütün eğitim kurumları Maarif Vekâletine bağlanır. Darülfünun bu yasada kapsam dışında tutulmuştur. Sadece Darülfünun bünyesinde kurulacak bir İlahiyat Fakültesinin ve gerekli bölümlerinin açılması görevi Maarif Vekâleti'ne verilmiştir.³

21 Nisan 1924 tarihinde Darülfünuna tüzel kişilik verilmesi hakkında kanun

³ Madde 4: Maarif Vekaleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Darülfünun'da bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidemat-ı diniyenin ifası vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de ayrı mektepler küşat edecektir.

tekrar çıkartılır. Sebebi ise; Darülfünuna 1922 sendesinde verilmiş tüzel kişilik hakkı, hukuki bir nedenle geçersiz duruma düşmüştür. Tüzel kişilik hakkı, Osmanlı'nın son dönemindeki İstanbul Hükümet'i tarafından çıkartıldığı için Ankara Hükümeti ve daha sonra kurulan Cumhuriyet yönetimi tarafından geçersiz sayılır. Osmanlının son döneminde elde edilmiş bu hak, Cumhuriyet ile birlikte aynı içeriğe sahip bir madde ile tekrar hayata geçer. Darülfünunu Osmanî olan ismi ise İstanbul Darülfünunu olarak yenilenir.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte Mustafa Kemal Paşa'nın oluşturacağı yeni devlet düzeninde ve kurumlarında devrim, inkılâp gibi kavramlar çok önem arz etse bile bu reform hareketinin Darülfünün üzerindeki dramatik etkisi için Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra on yıl gibi uzun bir zaman geçmesi gerekiyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında önemli devrimlere imza atmaktan bir an olsun çekinmeyen, Türk milletinin kültürel kodlarına işlenmiş birçok kavramı kökten değiştiren ve üstelik bunu yaparken eğitim müesseselerini çok etkin kullanan bir lider, Darülfünün için reform yapmakta neden on yıl beklemiştir? Bu sorunun cevabı hiç şüphesiz izlenen siyasette başka gündem maddelerinin ön planda tutulduğu ile açıklanabilir. Hilafetin kaldırılması, tekke ve zaviyelerin kapatılması, harf devrimi, kılık kıyafet düzenlemeleri gibi siyasi ve sosyal hayatı direkt etkileyen majör olayların yanında Darülfünün meselesi ikinci planda tutulmuş gibi gözükmemektedir. Her ne kadar Darülfünün reformu ötelense de Maarif Vekâletinin, Darülfünün içinde bulunduğu durumun farkında olmadığını söyleyemeyiz. Cumhuriyet kadrolarını oluşturan insanların muasır medeniyet seviyesini hedefledikleri göz önünde tutulursa Darülfünün mevcut yapısının kendilerini tatmin etmeyeceği açıktır.

Cumhuriyetin ikinci Maarif Vekili sıfatıyla, 17 Nisan 1924 tarihinde mecliste yapılan oturumda, Darülfünün hakkında sorulara cevap veren Vasıf Bey'in (d.1896-ö.1935) şu cümleleri bize durumu net bir şekilde anlatır: “ ... Yalnız Efendiler, izam etmeliyim şunu da arz edeyim. Darülfünün bugünkü vaziyeti Avrupa darülfünunlarının ruhu bile değildir. Kürsüler, müderrisler, dersler itibariyle ruhu bile değildir... ” Maarif Vekili'nin bu ifadeleri, Darülfünün mevcut durumundan memnun olunmadığından öte işlevsiz görüldüğünü göstermektedir (BAŞAR, 2004).

1925 yılında mecliste yapılan Darülfünün Bütçesi görüşmeleri sırasında ciddi tartışmalar yaşanmıştır. Milletvekillerinin yönelttiği eleştirileri toparlayıp ifade edecek olursak karşımıza şunlar çıkar: Müderrisler yetersizdir, birçoğunun eseri bile yoktur. Müderrisler bütün güçlerini Darülfünün için harcamayıp, başka işlerle

uğraşmaktadırlar. Darülfünun dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerden bütünüyle uzaktır. Darülfünun ancak Avrupa'dan getirtilecek hocalar ile ayağa kalkabilir. Darülfünun Türk dilini, Türk toplum hayatını ve Türk tarihini yazmamıştır. Darülfünun Türk inkılâbı karşısında üstüne düşen vazifesini yapmamaktadır. Bu eleştirilere cevap veren dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey (d.1885-ö.1966), akademik başarısızlığı orta öğretimden gelen öğrencilerin yetersizliğine bağlayarak, sorunun sadece Darülfünunda yaşanmayıp, genel bir problem olduğunu ve ders programlarında gereken düzenlemelerin yapılacağını söyler. Avrupa'dan öğretim görevlisi getirmeye pek sıcak bakmadığı, bunun işe yarar bir karar olmayacağını da ifade eder (Başar, 2004).

Yukarıdaki eleştiriler ve verilen cevaplar eğitim dairesi içerisinde gerçekleşen tartışmalar olarak pekâlâ anlaşılabilir. Ancak eleştirilerden bir tanesi ise konuyu eğitim meselesinden çıkarıp devlet ve rejim meselesi haline sokmaktadır. İnkılâpların Darülfünun tarafından yeterli derecede benimsenmediği eleştirisi çok ciddi bir eleştiridir. Dönemin şartları göz önüne alındığında mecliste yapılan bu konuşmaların oldukça hassas bir zeminde gerçekleştiği anlaşılabacaktır. Ülkenin içinde bulunduğu sıkıntılı duruma çözüm bulmak için hükümet, Takrir-i Sükûn⁴ yasasını çıkarmıştır. Bu yasa, Darülfünunun, inkılâplar aleyhine suçlanmasından yaklaşık bir ay önce aynı çatı altında kanunlaştırılmıştır. Bu kadar hassas bir dönemde, inkılâplar nedeniyle suçlanmak kurumun ciddi olarak yaralanmasına yol açar. Hamdullah Suphi Bey'in verdiği cevap, vekillerin eleştirileri ile aynı doğrultudadır ve Darülfünunun, inkılâpları gençlerin ruhlarına temel unsur olarak yerleştirme noktasında yeterli hassasiyeti göstermediğini belirtir. Darülfünun Eminine gerekli uyarıyı yapacağını söyler (Başar, 2004).

Meclisteki bu görüşmeden 3 ay sonra Hamdullah Suphi Bey, Darülfünunu ziyaret ettiğinde şu açıklamaları yapar:

Darülfünunumuz bazen gizli bazen açık memleketin üzerinde hala mevcut olan hurafe ve dalalet kuvvetlerine karşı inkılâp fikirlerinin bir mücadele aracıdır... Kanunla yıkılan müesseseler hakikatte yıkılmamıştır. Kanunla kurulan müesseseler hakikatte tesis edilmemiştir. Müesseseler kalplerin içinde ne vakit yıkılırsa o zaman tamamen yıkılmıştır, kalplerde ne zaman dayanak bulursa o zaman tesis edilmiştir... Cumhuriyeti kuranlar, Cumhuriyetçiyi yetiştirmeyi sizden bekliyor (Akyüz, 2009: 310).

Maarif Vekilinin Darülfünun yönetimine tatlı sert uyarılarda bulunması,

⁴ Madde 1: İrticaa ve isyana ve memleketin nizamı içtimaisini ve huzur ve sükununu ve emniyet ve asayişini ihlale bais bilumum teşkilat ve tahrikat ve teşvikat ve teşebbüsat ve neşriyatı hükümet, Reisicumhurun tasdiki ile resen ve idareten mene mezundur. İşbu ef'al erbabını hükümet istiklal Mahkemesine tevdi edebilir. T.B.M.M. Zabıt Ceridesi İ:69 C: 2

özerklik anlayışının sınırları içerisinde değerlendirmek pek doğru olmaz. Darülfünunun elde etmiş olduğu ilmi muhtariyet ve Şahsiyet-i Hükmiyesi nedeniyle dönemin şartları içerisinde fazla liberal kaldığı gözükmemektedir. Ancak hükümetin de sahip olduğu mutlak güç sebebiyle, gerek gördüğü takdirde kuruma müdahalede bulunduğunu belirtebiliriz.

1930'lu yıllara gelinirken Darülfünun konusunda kesin bir yol ayrımına gidildiği görülmektedir. 1929 Büyük Buhranının Dünya ve Türkiye üzerindeki etkisi hissedilmeye başlanmıştır. Ortaya çıkan liberal görüşler ile devletçi görüşlerin karşılaşması yeni yapılanmaları gerektirir. Bu yıllarda ülkenin her bakımdan iki kutba ayrılmaya başlaması, kendisini siyasi arenada çok partili sisteme geçiş denemesi olarak gösterir. Bizzat Atatürk'ün emriyle kurdurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası ile bu girişimleri legalleştirme yoluna gidildiği anlaşılmaktadır. Ekonomik alanda serbestîyi savunanların yanı sıra katı devletçi politikalar ile geleceğe yürümeyi öne sürenlerin fikirleri çarpışmaktadır. Ayrıca Avrupa'da hızla yükselen milliyetçi akımların da etkisiyle yeni bir kimlik arayışına giren ve kendisini bir tür Rönesans tavrı olarak antik medeniyetler ile bağlar kurmak için zorlayan tarih tez ve öğretileri oluşturulmaya çalışılır. Son olarak da, tarihten günümüze propaganda aracı çıkarma isteği, Darülfünunun kendisini, içerisinde çıkılması güç olan bu ideolojik sorunların ortasında bırakır (Timur, 2000). Darülfünun önceden sahip olduğu ilmi özerkliği ve tüzel kişiliği sebebiyle, bu radikal ayrışmada, doğal olarak liberal kanatta yer aldığı söylenebilir. Diğer önemli bir konu ise Avrupa'da yükselen nasyonalist akımların etkisiyle, Türkiye'de katı, ulusalcı-Kemalist politikalar doğrultusunda ortaya atılan tarih tezlerinin hayata geçmesinde Darülfünuna ihtiyaç duyulmasıdır. Bu tezlerin bilimsel altyapısını hazırlamak için Darülfünunun konumu çok hayatidir.

Timur tarafından nasyonalist akımlarının etkisiyle hazırlanmak istenen toplumsal kimlik olarak tanımlanan olgunun Türk Tarih Tezi olarak gerçek hayatta karşımıza çıktığı anlaşılmaktadır (Timur, 2000). Atatürk'ün isteğiyle hazırlanan ve Türk ırkını, tarih sahnesinde yer etmiş tüm önemli medeniyetlerin temelinde olduğunu göstermek için hazırlanan Türk Tarih Tezi, Atatürk'ün emriyle devlet ideolojisi haline getirilmeye çalışılmaktadır. Atatürk'ün gençliğinden beri tarih konularına meraklı olduğu bilirse de, bu konular ile ilgili araştırmalarını yoğunlaştırdığı tarih 1929 sonrasına denk düşmektedir (Ergün, 1997).

1930'lu yıllara gelindiğinde ortaya Kemalizm ve Atatürkçülük kavramları

ortaya çıkmıştır. Laiklik ve milliyetçi fikirlerinin katı bir anlayışla yorumlandığı bu ideoloji, dinin kamu yaşantısından çıkarıp onu devletin tam denetimi altına almayı hedeflemiştir. Ulusal bir kimliğin oluşturulmasında aşırı milliyetçi duygular kullanılarak efsanevi bir tarih yaratılmak istenmiş, bu yeni tarihin dinin yerini alması beklentisine girilmiştir. Kemalist ideoloji bu fikirlerini geniş kitlelere ulaştırmada basın ve eğitim kurumlarını bir araç olarak kullanmıştır. Darülfünun bu Kemalist ideolojiden etkilenen eğitim kurumlarının başında gelecektir (Zürcher, 1993).

Atatürk'ün 1930 yılında İstanbul Darülfünununa yaptığı baskın ziyaret sırasında öğretim üyeleri ile gerçekleştirdiği diyaloglar, bizlere oldukça enteresan veriler sunmaktadır. Atatürk, önceden haber vermeden Darülfünunu ziyaret eder. Devlet başkanının ani ziyareti, Darülfünun idarecilerini endişelendirir. Atatürk, idarecilerle görüşükten sonra derslere katılım göstermek istediğini söyler ve çeşitli sınıfların derslerine girer. Öğrencilerin arasına karışarak, onlarla aynı sıralara oturarak işlenen dersleri dinler. Daha sonra öğretim üyeleri ile sohbet toplantısı yapar ve hem genel eğitim hem de Darülfünun eğitimi hakkında fikir alış verişinde bulunur. Sonunda konuyu, o zamanlar yeni hazırlanmaya başlayan Türk Tarih Tezine getirir. Belki de zamanın en meşhur Darülfünunun hocası olan Fuat Köprülü Bey'e (d.1890-ö.1966) dönerek Eti, Ege ve Akalardan söz etmesini ister. Fuat Köprülü, kaçamak bir cevap vererek kendisinin Türk Edebiyatı hocası olduğundan dem vurarak cevap vermekten kaçınır. Felsefe bölümünde görevli bir müderrisin konu üzerine anlattığı efsanevi hikâyeyi beğenmeyen Atatürk; tarihin gerçek, arkeolojik, paleografik ve filolojik ispatlara dayanması gerektiğini, efsaneler ile yazılamayacağını belirtir. Atatürk ilk Ege ahalisinin Asya'dan gelerek Ege adalarına yerleştiğine inandığına ifade eder. Gençlerin de bu konulara yöneltilmesi gerektiğini, orada bulunan hocalara hatırlatır. Bu ifadeler Atatürk'ün o zamana kadar ortaya koyduğu tezlere çok ehemmiyet vermeyen Darülfünuna sert bir eleştiri ve uyarı niteliği taşımaktadır. Belki de Atatürk'ün bu baskın yapar tavrıyla Darülfünunu ziyaret edişi, sadece bunları söylemek ve onlara gözüm üzerinizde mesajı vermek için yapılmıştır. Darülfünun hocalarının, kendi benimsedikleri bilimsel tavırlarından ayrılmamaları Darülfünunun sonunu hızlandırmıştır (Dölen, 2009). Nitekim 1931 senesinde bizzat Atatürk'ün emriyle kurulan, günümüzdeki ismi ile Türk Tarih Kurumu yine bu tezleri araştırmak ve bilimsel bir forma sokmak için kurulmuştur. Darülfünundan istediğini alamayan Atatürk, yeni bir kurum oluşturarak, bilimsel onayı onlardan almak istemiştir.

Atatürk'ün, Türk Tarih Tezinin yanı sıra vatandaşlarının belleğine kazandıracağı diğer bir konu ise dil üzerine olacaktır. Tarih konusunun peşine dil konusunda da belli fikirler ortaya atıp bunlar üzerinde bilimsel çalışmalar yapılması amacıyla Türk Dili Tetkik Cemiyetini ya da bilinen adıyla Türk Dil Kurumunu 1932 senesinde kurulum. Atatürk gerek tarih gerekse dil teorilerini bilimsel olarak ispatlamaya çalışan bu kurumların Avrupa'da bulunan akademiler gibi olması niyetindedir. Ancak bunun için yeterli donanımına sahip birçok bilim insanı gerekiyordu. Türk yurdunu ve tarihini öz kaynaklardan araştırarak bu insanların yetişmesi için bir fakülte kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Bu amaçla içerisinde antropoloji, arkeoloji, etnoloji dallarında eğitim yapılacak bir fakülte kurulmasına karar verilir. Daha sonra Atatürk, Türk milletine kaynaklı ettiğini düşündüğü eski uygarlıkların araştırılması için Sümeroloji, Hititoloji, Hindoloji, Sinoloji, Arapça, Farsça ve Latince bölümlerinin kurulmasını sağlar. Tüm bu hamleler sonucunda 1935 senesinde, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu kurulan fakültenin ileride kurulması planlanan Ankara Üniversitesi'nin ilk adımı olması da temenni ediliyordu (Ergün, 1997).

1930'lu yılların başında, Darülfünunun kendisini, cumhuriyet idealleri ve inkılâpların gösterdiği yolda yenileyemediği ve bu kurum üzerinde köklü bir reform hareketinin kaçınılmaz olduğu net bir şekilde anlaşılmıştır. Bu niyetle daha önceden yapılmaya başlanan yenilik çalışmaları hızlandırılır. Maarif Vekili Esad Bey (d.1874-ö.1938) daha önceleri de çokça kullanılan bir yol olan yabancı uzman daveti yöntemi ile süreci neticelendirmeye çalışır. Avrupa'dan uzman getirilmesine karar kılınır ve yapılan araştırmalar sonucu İsviçre'nin Cenevre Üniversite Öğretim üyelerinden Prof. Dr. Albert Malche Türkiye'ye davet edilir (Başar, 2004). Böylece Osmanlının son dönemlerinde başvurulmuş yabancı uzmanlardan yararlanma alışkanlığı Cumhuriyet yönetimine de aynen geçmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında, eğitim konuları hakkında, Dewey'den, Kühne'den, Omer Buyse'den istenen raporlar, üniversite hakkında ise Albert Malche'den istenmiştir.

1932 senesinde ülkemize gelen Malche'den yaptığı çeşitli görüşmelerden sonra İstanbul Darülfünunun yeniden düzenlenmesi için bir rapor yazması rica edilir. Malche, İstanbul'da, fakülteleri, laboratuvarları, kütüphaneleri inceler. Politikacılar, idareciler, öğrenciler ile görüşmeler yapar. Cevaplanması için anketler hazırlayarak ilgili kişilere dağıtır ve çıkan sonuçlar ve yaptığı araştırmalar neticesinde bir rapor kaleme alarak ilgililere teslim eder (Widmann, 2000). Fransızca yazılan raporun

tercümesi yaptırılıp bürokrat ve politikacılar tarafından değerlendirilmesi sürecinde Maarif Vekili Esad Bey'in yerine Dr. Reşit Galip (d.1893-ö.1934) atanır. Darülfünun kapanması konusunda şahin bir siyaset izleyen Reşit Galip, Malche'nin raporunu ayrıntılı bir şekilde inceler. Bununla yetinmeyerek Albert Malche'yi ülkesinden getirterek Maarif Vekâletinde teknik müşavir olmasını sağlar (Başar, 2004). Albert Malche, diğer rapor yazdırılan uzmanların çoğu gibi, fikirlerini yazdıktan sonra ülkeyi terk etmeyip - kısa bir süre de olsa- yazdığı raporun icracısı konumunda görev yapmıştır.

Dr. Reşit Galip'in çalışmaları sonucu İstanbul Darülfünununun ilgasına ve Maarif Vekâletince yeni bir üniversite kurulmasına dair kanun 31 Mayıs 1933 tarihinde mecliste kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.⁵

⁵ Madde 1: İstanbul Darülfünunu ve ona bağlı bütün müesseseler kadro ve teşkilatlar ile beraber 31 Temmuz 1933 tarihinden itibaren mülgadır. Düstur (3. Tertip) Cilt: 19

3. JOHN DEWEY'İN TÜRKİYE MAARİFİ HAKKINDAKİ RAPORU VE ÖNEMİ

18.yüzyılda askeri ve teknik anlamda geri kalmışlığa çare bulmak için başvurulmuş yabancı uzman raporları, ilerleyen yıllarda askeri alanın dışında farklı disiplinlerde de uygulanan başlıca yöntem olmuştur. Başta eğitim olmak üzere, tarım, ekonomi, sanat gibi farklı kategorilerde, devleti yönetenler tarafından yabancı uzmanlara gözlemlere dayalı raporlar yazdırılmıştır. Osmanlı devletinden sonra Türkiye Cumhuriyeti de yabancı uzmanların fikir ve görüşlerinden yararlanmayı bir yöntem olarak tercih etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, birçok farklı alanda, çok sayıda yabancı uzmanla çalışmıştır. Şehir planlamasından ekonomik kalkınmaya, yer altı zenginliklerinin araştırılmasından enerji ihtiyacının karşılanmasına kadar farklı ihtisas alanlarında, ülkemize davet edilen yüzlerce yabancı uzman vardır. Bunların içinde sadece maarif alanında davet alan uzmanlarının sayısı bile büyük bir yekûn tutmaktadır.

Cumhuriyet döneminde, 1950'li yıllara kadar eğitim sistemimiz hakkında rapor vermiş yabancı uzmanlardan bazıları ve kronolojik olarak ülkemize geliş yılları ve ülkeleri şöyledir: John Dewey (1924) Amerika Birleşik Devletleri, Alfred Kühne (1925) Almanya, G. Stiehler (1926) Almanya, Omar Buyse (1927) Belçika, Albert Malche (1932) İsviçre, Walker Hines grubu (1933-34) Amerika Birleşik Devletleri, B. Parker (1934) Amerika Birleşik Devletleri, W. Dickerman (1951) Amerika Birleşik Devletleri, JJ. Rufi, E. Tompkins, L. Beals, K.V. Wafford (1952) Amerika Birleşik Devletleri. Bu tarihten sonra Uluslararası Çalışma Örgütü, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü gibi uluslararası kuruluşların veya Ford Vakfı gibi Amerikan kuruluşlarının uzman heyetlerinin hazırlamış olduğu raporları görmektediriz (Ergün, 1990). Hazırlanan bu raporlar çeşitli konu başlıklarına ayrıldığı gibi bazıları sadece genel bir perspektif çizmesi için yazdırılmıştır. Örneğin Almanya'dan gelen Alfred Kühne'nin raporu bütünüyle, spesifik bir konu olan, meslek eğitiminin gelişmesi ile ilgilenirken Amerika'dan gelen John Dewey'in raporu Türk Eğitim sisteminin genel olarak değerlendirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.1. John Dewey'in Pragmatizmi ve Eğitim Felsefesi

Yaptığı çalışmalar ve ortaya attığı fikirler ile dünyaca ünlü bir filozof olan John Dewey, Amerika'da modern liberalizmin yeni kurumsallaşmaya başladığı bir

değişim asrında doğmuştur. Öte yandan bu dönem Avrupa merkezli pozitivist ve evrimci bilim yaklaşımlarının yükseldiği bir vakit aralığına tekabül eder. Onun doğduğu yıl olan 1859’ da Charles Darwin (d.1809-ö.1882) meşhur kitabı Türlerin Kökenini yazmıştır. Amerika’nın Vermont şehrinin Burlington kasabasında dünyaya gelen Dewey’in babası o tarihlerde yeni bir sınıf olarak doğan işadamlığı zümresindendir. Dolayısıyla Dewey siyasal ve sosyal hayatta etkin ve nüfuzlu bir kişidir. İçinde bulunduğu Amerikan liberalizminin yükselen ortamında, hayata dair meseleler, ortaklaşa işbirliğiyle ve demokratik yöntemlerle çözülmekteydi. Bu Dewey’in ileride ortaya atacağı görüşlerinde etkili olmuştur. Dewey, üniversiteyi doğduğu şehirde bulunan Vermont Üniversitesinde okumuştur. Daha sonraları Pennsylvania’daki Oil şehrinde bir süreliğine öğretmenlik yapmıştır. Akademik hayatını da John Hopkins Üniversitesinde Alman inceleme modeli üzerine yaptığı doktora çalışmaları ile devam ettirmiştir. Üniversitede bulunduğu yıllarda Hegel İdealizminden etkilense de, bu etki kısa sürmüş ve adıyla neredeyse bağdaşan ve Amerikan yaşam tarzını simgeleyen Pragmatik felsefe üzerine çalışmalara başlamıştır. Doktorasını bitirdikten sonra Michigan Üniversitesinin Felsefe Bölümüne gitmiş ve burada 6 yıl ders vermiştir (Gutek, 1997).

1894’te Chicago Üniversitesinde çalışmaya başlayan Dewey, çeşitli bölüm başkanlıklarında bulunmuş ve psikoloji, felsefe ve eğitim üzerine yaptığı çalışmalarını yoğunlaştırmıştır. Bu dallar üzerine çok sayıda makale ve bilimsel çalışma yayınlar. Ayrıca bu yıllarda kendisi tarafından kurulan Laboratuar Okulunu on yıla yakın yönetmiştir. Bu işle uğraşırken eğitim üzerine fikirleri olgunlaşmış, eğitimin felsefi ve teorik yönlerinin yanı sıra eğitimin pratiğine dair de düşüncelerini şekillendirmek onun eğitim felsefesinin odak noktasını oluşturmuştur (Binbaşıoğlu, 1982). Böylece Amerikan Liberalizminin faydacı yönüne uyarlı teorik olduğu kadar pratik arayışlar, onun çalışmalarında belirginleşmiş ve ün yapmasına neden olmuştur.

1904’te Chicago’dan ayrılan Dewey, uzun yıllar hocalığını yapacağı Colombia Üniversitesine gitmiştir. Çalışmalarından dolayı uluslararası bir şöhrete kavuşan Dewey, çeşitli ülkelerden dersler vermek ve eğitim problemlerinin çözümü üzerine fikirlerine başvurulmak üzere davetler almıştır. Dünyanın farklı kıtalarında bulunan bu ülkelerden bazıları, içerisinde Türkiye’nin de olduğu Çin, Meksika, Japonya ve Rusya’dır. Dewey yazdığı makaleler, yaptığı çalışmalar ve gezdiği ülkelerdeki bıraktığı etkilerden dolayı başta Amerika olmak üzere dünya eğitimine ciddi katkılarda bulunmuştur (Gutek, 1997).

Dewey'in felsefesi, Darwin'in ortaya attığı Evrim Teorisinden ciddi manada etkilendi. Buna göre doğada sürekli bir değişim ve gelişim olduğu fikrinin bilimsel olarak kanıtlanmış olması insan için mutlak doğruların bulunamayacağı ve sürekli bir değişim içinde insanın kendisine en yararlı ve faydalı olanı bulması için uğraşmasını gerektirmektedir. Dewey bilim ve felsefi düşüncelerini metafizik görüş ve inanışlardan soyutlamış ve bunların yerine natüralist bir esasa dayandırmıştır. Ona göre insan aklı ancak ve ancak bireysel tecrübelerin ilerlemesine bağlı olarak gelişim gösterir. İnsanın bireysel gelişim göstermesi de çevre ile etkileşim halinde bulanarak değişmesine bağlıdır. Onun için bu gelişimin bir sonu yoktur. Tanrı başlangıcı olmayan ve sonsuz olan bir manevi varlık değil insanın tahayyül ettiği en yüksek fikirlerin tezahürüdür (Sönmez, 2002).

Dewey'e göre gerçek ve evrensel bir hakikatten söz edilemez. Dolayısıyla evrensel herkesi ilgilendiren mutlak bir bilgi de yoktur. Bilgi, işlevsel bir değeri olan, uygulanabilir, verimli, denetlenebilir olan şeylerde aranmalıdır. Bilgi hedeflenen yararlı bir amaca aittir ve bireyseldir. Ayrıca o bilgiye değeri açısından yaklaşarak insana ve toplumun işine yaramayan bilgiye değer vermez. Pragmatizm, bilgiyi, temelini İngiliz filozoflarının oluşturduğu deneye dayalı anlayış üzerine inşa eder. Dewey'in pedagojiyle alakalı görüşleri, önerileri ve öne sürdüğü fikirleri kendi ülkesi olan Amerika Birleşik Devletlerinde olduğu kadar modernizmin etkisindeki tüm dünyada ilgiyle karşılanmıştır. Bu görüşler Dewey'in kendi taraftarlarınca dünya eğitim tarihinde önemli bir figür haline gelmesine ve onu eleştirenlerin bile bu konuda yer yer onun görüşlerinin etkisinde kaldıkları bir öneme sahiptir. Bu nedenle Dewey'in görüşleri yirminci yüzyılın başlarından günümüze kadar etkinliğini sürdürmüş ve üzerinde tartışılmaya devam edile gelmiştir (Özsoy, 2009).

Dewey'in eğitim anlayışının özetini şöyle belirtebiliriz:

Dewey'in eğitim düşüncesi onun, düşünce ve eylemi yaşantının/deneyin ayrılmaz unsurları olarak düşündüğü Deneycilik (experimentalizm) görüşüne dayanır. Ona göre düşünme ve eylem/pratik birbirinden ayrılmaz, düşünme eyleme dönüşmedikçe tamamlanmış sayılmaz. Dewey'in pragmatik felsefesini anlamak için gerçekliği değişmeyen, aşkın bir olgu olarak kabul eden, geleneksel felsefeye dayanan düalizme karşı çıkan düşüncelerine bakmak gerekir (Gutek, 1997: 97).

3.2. John Dewey'in Türkiye'ye Davet Edilişi ve Ülkemizde Yaptığı

Görüşmeler

John Dewey 1923 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı İsmail Sefa Özler (d.1887-ö.1940) tarafından Türkiye'ye gelmesi için bir mektup ile davet edilmiştir. Bu davet mektubuna Dewey tarafından olumlu olarak cevap verildiği zaman Türkiye'de Milli Eğitim Bakanı değişmiş ve yeni bakan Vasıf Çınar (d. 1896-ö. 1935) olmuştur. Yeni bakan selefinin yapmış olduğu bu işleme gayet müspet yaklaşmış ve bu davette hiçbir mahsur görmemiştir. Zira Dewey'in çağırılma nedeni yeni kurulan cumhuriyet sisteminde izlenmesi gereken eğitim politikalarının nasıl olması gerektiği ve bu yeni sisteminin ihtiyacı olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirecek uzman öğretmen kadrosunun nasıl yetiştirileceği hakkında fikirlerine başvurmadır.

Dewey 1924 yılının Temmuz ayında eşi ile birlikte İstanbul'a gelir. Ziyaretinin ilk haftasında Türk gazeteciler ile iletişime geçmiş ayrıca kendisini ziyaret eden Türk Milli Eğitim bürokrasisinin etkin şahıslarıyla sohbetler gerçekleştirmiştir. İstanbul'da bulunduğu ilk günlerde çeşitli öğretmen kongrelerinin yapıyor olduğundan haberdar olan Dewey, bu toplantılara katılarak öğretmenlerin sorunlarını ilk ağızdan dinleme imkânı bulur. Ayrıca yine o tarihlerde İstanbul'da bulunan Maarif Vekâleti müsteşarı Fuat Köprülü ile de görüşerek ülkemizin eğitim sistemi hakkında görüşlerini dinlemiş ve İstanbul'da bir süre bulunduktan sonra Ankara'ya gidilmesinin daha uygun olacağına dair görüş birliğine varılmıştır (Ata, 2001).

Dewey'in ülkeye gelir gelmez çeşitli toplantılarda bulunması, geliş amacının sorgulanmasına neden olmuştur. Acaba Dewey resmi bir görev mi alacaktır yoksa sadece fikirlerine başvurularak, uzman görüşlerinden mi faydalanılacaktır? Öte yandan Darülfünun Emni İsmail Hakkı Baltacıoğlu o zamanın gazetelerinde yazdığı bir yazıda Dewey'in yanlış bir tercih olduğunu onun yerine teşkilatı örgütleyebilecek başka bir ismin getirilmesinin daha uygun olacağını söylüyordu (Ergün, 1982).

Dewey 14 Ağustos 1924 günü Ankara'da Maarif Vekâletine gelerek Maarif Vekili Vasıf Çınar Bey ile görüşmüş ve maarif sistemi hakkında kendisinden bilgi almıştır. Aynı gün öğleden sonra ise Ankara Öğretmenler Derneğine giderek oradaki öğretmenler ile görüşüp onlar ile fikir alış verişinde bulunmuştur. Öğretmenler Derneği kendisinin gelişi şerefine bir yemek tertip etmiş ve bu yemeğe Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı da davet etmişlerdir. Bu yemekte Gazi ile yan yana oturan Dewey, onunla uzun uzun sohbet etmiştir. Ankara'da bulunduğu süre zarfında, Anadolu ve taşra yaşam koşulları, sosyo-kültürel hayat ve modernlik arayışlarının başlangıç

durumlarını yerinde gözlemlene imkânı bulmuştur. Dewey daha sonra tekrar İstanbul'a geçip çeşitli incelemelerde bulunduktan sonra eşi Alice ile beraber Bursa'ya gitmiş ve orada bulunan tarihi ve turistik yerlere de ziyarette bulunup Ulu Camii ve Yeşil Türbeye hayran kalmıştır. Ayrıca Bursa'da yapılan ipek böcekçiliği dikkatini çekmiş ve Amerika'nın bunun için iyi bir pazar olacağını ifade etmiştir. Dewey Bursa'dan tekrar İstanbul dönüp Amerika'ya gitmek üzere ülkemizden ayrılmıştır (Ata, 2001).

3.3. John Dewey'in Türkiye Maarifi Hakkındaki Raporu

Dewey ülkemizdeyken bütçeye acil konulması gereken ödenek ve bunların harcanacağı yerlerle ilgili olmak üzere ilk raporunu yazarak teslim eder. İkinci ve asıl raporunu Amerika'ya gittikten sonra yazarak Maarif Vekâletine ulaştırır. Esas rapor sekiz ana başlıktan oluşur. Bunlar: Program, Bakanlık Örgütü, Öğretmenlerin Yetiştirilmesi, Öğretmenlerin Terfihi, Okul Sistemi, Sağlık ve Koruyucu Sağlık, Okul Disiplini ve Çeşitli Konular Başlıklarına ayrılmıştır (Doğan, 2012).

John Dewey'in kaleme alıp tamamını teslim ettiği rapor ne yazıldığı dönemde Maarif Vekilliği koltuğunda bulunan Mehmet Şükrü Saraçoğlu (d.1886-ö.1953) zamanında ne de ondan sonra gelen Hamdullah Suphi Tanrıöver zamanında, dikkate alınıp uygulamaya konulmamıştır. Dewey raporundan iyi bir şekilde yararlanıldığı dönem 1926 yılında Maarif Vekili olan Mustafa Necati Bey'in (d.1894-ö.1929) bakan olduğu dönemdir. Ergün'e göre döneminde icraat adamı olmakla ünlenen Mustafa Necati Bey, Dewey'in görüşleri doğrultusunda, maarif sistemini Ankara merkeze bağlı otoriter bir bürokrasi çarkı olmaktan kurtararak kurumsallaştırmıştır. Mustafa Necati Bey, Maarif Vekâletinin eğitim konularında düşünce ve ilham kaynağı olması için Talim ve Terbiye Dairesini kurmuş, öğretim kademelerini yüksek öğretim, orta ve ilköğretim dairelerine ve alt şubelerine ayırmıştır. Yine rapor uyarınca vekâlet bünyesinde inşaat, sağlık ve koruyucu sağlık, yükseköğretim müdürlük ve dairelerini kurmuştur (ERGÜN, 1982).

3.4. John Dewey Raporunun Üniversite Bölümü

Dewey raporunda üniversite konusunda hususi bir araştırma yapmadığını belirtir. Ancak Darülfünun için uygun gördüğü bir takım fikirleri belirtmekten geri kalmaz. Bunlardan ilki, kendi alanlarında yüksek başarı gösteren gençlerin yurtdışında eğitime devam etmesinin sağlanmasının yararlı neticeleri olacağını söyler. Ortaokullarda görev yapacak öğretmenlerin muallim mekteplerinde eğitim almalarını yeterli görürken, liselerde görev yapacak öğretmenlerin Darülfünun

mezunu kişilerden seçilmesinin daha uygun olacağını belirtir (Dewey, 1939).

Dewey, o yıllarda savaştan çıkmış ve iktisadi açıdan sıkıntılı bir devletin ihtiyaç duyacağı teknik eleman ve mühendis açığının kapatılması için raporunda tavsiyelerde bulunmayı ihmal etmez.

Mükemmel ve ilmi surette teknik adamları ve mühendisler yetiştirilmesi hiç şüphesiz Türkiye'nin en büyük ihtiyaçlarından biridir. Ecnebi mekteplerine talebe gönderilmesi bu ihtiyacı ancak kısmen tatmin eder. Türkiye, vesaiti nakliye ve sanayiinin tekemmülü için bu işleri idare edecek ve teftiş altında bulunduracak kafi miktarda vatandaş yetiştirecek olursa bu gibi işlerin inkişafı için ecnebi memleketlerden istikraz yapmaktaki müşkülât ve tehlikeleri çok azalırdı. Memlekette inkişaf edecek sınai teşebbüsât için lazım olan parayı hariçten istikraz etmekle beraber – yerli mahir şahsiyetlerin fiktanından dolayı- bu gibi sınai teşebbüslerin idaresini ecnebilerin eline teslim etmektense yalnız lazım olan parayı ecnebilerden alarak inşaatı ve idare ve teftiş işlerini onlara bırakmak şüphesiz daha salim bir yoldur (Dewey, 1939: 24).

Yetişmiş ara eleman ve mühendis açığının kapatılması için yabancı ülkelere insan gönderilmesinin bu problemin tam anlamıyla çözümü olamayacağını belirten Dewey, sanayi kuruluşlarının idaresinin yabancılara bırakılmamasının stratejik olarak gerekli görür. Bunun için yabancı ülkelere bir alım yapılacaksa bunun öğretim elemanı transferi olması gerektiğini, bu yabancı öğretim elemanlarının yetiştireceği yerli genç nesillerin iş başına gelmesini sağlamanın en uygun ve ekonomik yol olacağını söyler (Akkutay, 1996).

Raporda Darülfünun için direkt olarak yapılan tavsiye ise arkeoloji ve sosyal hizmetler bölümü kurulması konularında olmuştur. Türkiye'nin sahip olduğu tarihi ve kültürel zenginliğin, yapılacak kazı çalışmaları ile günden güne tüm dünya tarafından tanınıp bilinmesi amacıyla Türk gençlerinin ve hocalarının bu gayeye yönelmesinin iyi olacağını düşünür. Hatta Türkiye'de kazı çalışması yapacak yabancı bilim insanları ve araştırmacıların kazı çalışmaları yapabilmeleri için gerekli iznin, Darülfünunun Arkeoloji bölümünde ders verilmesi şartına bağlanabileceğini söyler. Yabancı uzmanların yapacağı kazı çalışmalarının, karşılıklı bir eğitim akdi çerçevesinde yeniden düzenlenebileceğini belirtir (Dewey, 1939).

Sosyal hizmetler bölümünün Darülfünun bünyesinde kurularak bu bölümün amacının şefkat ve yardım meselelerine odaklanması gerektiğini belirtir. Burada görev alacak personelin yetimhaneler, huzurevleri, ıslahhaneler, cezaevleri, anne-bebek bakımı gibi konularda uzman kişilerden seçilmesinin, mümkünse daha önceleri bu kurumlarda çalışmış insanlardan müteşekkil bir kadronun kurulmasını teklif eder (Dewey, 1939). Dewey'in burada söz ettiği şey Darülfünun ile günlük

hayattaki sosyal olayların birlikte ele alınıp değerlendirilmesi ve meselelere pratik çözümler bulunmasıdır. Raporunda New York kentindeki bu amaçla kurulan sosyal kurumun çalışanlarının ileriki yıllarda ilgili bölümlerde öğrenim görme hakkını kazanabildiği gibi benzer şekilde İstanbul halkına hizmet eden sosyal kurum çalışanlarından uygun bulunanlarının İstanbul Darülfünunda eğitim görmesinin fayda sağlayacağını belirtir.

Dewey'in yazmış olduğu raporda Darülfünün hakkındaki görüşleri sınırlı olsa bile raporunda konu ettiği her noktada pragmatik eğitim anlayışının izleri kendisini belli etmektedir. Yaptığı her tavsiye fayda temelli ve günlük yaşam problemlerine bire bir çözümler sunma amacındadır. Darülfünunu, ideal hedefleri olan elit bir kurum olarak görmekten ziyade, gerçek hayatı ilgilendiren meselelere çözümler sunan bir yapı olarak değerlendirmesi, Türk Üniversitesinin böyle bir anlayışla tanışması açısından önem arz etmektedir.

John Dewey'in raporunda, Darülfünuna temas ettiği noktalar oldukça sınırlıdır. Bunun için yazmış olduğu raporun Türk yükseköğrenimine direk bir katkısı olduğunu söylemek doğru olmaz. Darülfünün ile ilgili doğrudan verdiği tavsiye olan arkeoloji bölümü kurma fikrinin hayata geçirilmesi ise 1934 yılında İstanbul Üniversitesinin bünyesinde kurulan Türk Arkeoloji Enstitüsü olmuştur (Ünar, 2020). Bu enstitünün kurulmasıyla Dewey raporu arasında 10 yıl olduğu göz önüne alınırsa Arkeoloji enstitüsünün meydana getirilmesinde rapordan ziyade o zamanın Türkiye'sinin siyasi konjonktürünün etkili olduğu tespiti daha doğru olacaktır.

John Dewey'in, Cumhuriyetin ilk yıllarında gelişi, eğitim ile ilgili çizdiği genel perspektif ve eğitimin teşkilatlanması noktasında verdiği tavsiyeler çok kıymetlidir. Yabancı ülkelere öğrenci gönderilmesi ve yabancı uzmanların ülkeye davet edilip, onlardan üst düzey verim alınmasını önermesi ve bunun hayata geçirilip ülkemizin yararına olan birçok faaliyetin yapılmış olması da önemlidir. Ancak Türkiye'nin, Cumhuriyetin kurulmasıyla başlayan süreçte geçirdiği zihniyet evrimi göz önüne alınırsa Darülfünün hakkında yaptığı değerlendirmelerin çok kısıtlı olduğu anlaşılabacaktır.

Cumhuriyetin kurucu kadroları, her alanda yaptıkları yenilikleri, ülkenin tek bilim üreten kurumunda da yapmak istediklerinden dolayı daha geniş kapsamlı ve daha radikal bir reform planı hayata geçirmek istiyorlardı. Bu sebeple sadece İstanbul Darülfünunu merkeze alan bir çalışma yapmak için 1932 senesinde Profesör Albert Malche ile anlaşarak Türkiye'ye davet etmişlerdir.

4. ALBERT MALCHE'NİN İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HAKKINDA RAPORU

Malche'nin 1932'de yazmış olduğu rapor üç bölümden oluşmaktadır. Raporun ilk kısmında yazacağı rapor için yaptığı ön hazırlıklardan bahseder. İkinci bölümünde İstanbul Üniversitesinin mevcut halini tahlil ederek değerlendirmelerde bulunur. Üçüncü bölümde ise yapılması gereken yenilikleri sıralar.

4.1. Raporun Birinci Bölümü

Malche öncelikle Darülfünun meselesinin Türkiye'de yeni bir tartışma konusu olmadığını hatta bu konunun uzun yıllardan beri üzerinde fikir beyan edilen müzmin hale gelmiş bir mevzu olduğunu söyler. Darülfünun üzerinde yapılan bu değerlendirmelerin hararetli münakaşalara neden olduğunu ve bu konunun çözümü için çeşitli projelerin ortaya atıldığından haberinin olduğunu yaptığı ilk değerlendirmede açıkça belirtir (Malche, 1939).

O yıllarda Darülfünun hakkında basına yansıyan tartışmalar ve devletin en üst düzey yetkilileri ile yaptığı görüşmelerin ışığında Darülfünun için yapılması düşünülen ıslahatların her kesimden insanlar tarafından hararetle beklendiği izleniminde olduğunu söyler. Bunlar içinde bizzat Darülfünunun mevcut dekanları ve profesörleri de vardır. Hatta Hukuk Fakültesinin kendi yetkililerinin bile Darülfünun ıslahı için bir proje hazırlamış olduğu ve bu projeyi de Malche'nin özellikle incelediğini öğreniyoruz.

Malche, raporunun başarılı olması için ön yargılardan uzak kalıp sadece kendi yaptığı incelemeler ve gözlemler sonucu raporunu hazırlama gayretindedir. Darülfünunun fakültelerini, kliniklerini, laboratuvarlarını, seminer yerlerini ve kütüphanelerini bizzat kendisi gezmiştir. Bu yerler ile ilgili malumatı, yine yerinde yaptığı incelemelerde görüştüğü yetkililerden edinmiştir. Hatta kendisi derslere, konferanslara, seminerlere katılmış ve İstanbul'da bulunan hastane polikliniklerinde araştırmalar yapmıştır.

Nitelikli bir yüksek öğretim kurumu oluşturmanın ön şartı olarak, Darülfünuna gelecek gençlerin iyi bir orta öğretimden geçirmesi gerektiğini bilen Malche, Galatasaray, Pertevniyal ve Feyziati Liseleri ile Robert Kolejini ziyaret ederek, yarının Darülfünun öğrencilerinin aldığı dersleri ve eğitim seviyelerini yerinde tespit eder.

Bunların yanı sıra bir anket hazırlayarak öğrencilerin cevaplamasını ister ve

buna ek olarak yalnızca ankete bağlı kalmanın çok sağlıklı olmayacağına karar vererek öğrenciler ile yüz yüze görüşmeler yaparak düşüncelerini netliğe kavuşturur. Ankette öğrencilere sosyal hayatları, mali durumları, Darülfünun öncesi yaşadıkları hayatın nasıl olduğu gibi soruların cevaplanması istenirken yapılan yüz yüze görüşmelerde kitabi soruların da ötesine geçilip başka izahatlar aldığı anlaşılmaktadır. Ancak Malche, bu konulara detayıyla raporunda değinmemiş, elde ettiği verilerin tamamını bizlere açmamıştır (Malche, 1939).

4.2. Raporun İkinci Bölümü: İstanbul Darülfünununun Mevcut Halinin İncelenmesi

Malche bu bölümde İstanbul Darülfünununun mevcut halini analizini yaparak tetkik eder. Ancak bu konuyu açıklarken kullandığı ilk konu başlığı ‘Vazifemin Güçlükleri’ olur. Malche yapacağı işin ne kadar zor olduğunun farkındadır. Ona göre yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti askeri, idari ve mali yönden teşkilatlanmasını tamamlamasının ardından, kültürel konulara ağırlık vererek bu meseleyi de kemale erdirmeye çalışmalarına başlamıştır. İstanbul Darülfünunu, memleketin fikir ve kültür hayatının merkezi olması sebebiyle bu işleri yerine getirecek en önemli kurumların başında gelmektedir.

İstanbul Darülfünunu, Avrupa’daki emsallerine nazaran daha zor şartlar altında faaliyet gösterdiğinin farkında olduğunu belirten Malche, bunun nedenlerini sıralarken, talebelerinin savaş neslinin mensupları olduğunu, hayatlarının çocukluk yıllarının çok sıkıntılı geçtiğini söyler. Ülkenin içinde bulunduğu tüm sıkıntılar neticesinde öğrencilerin nitelikli bir orta öğretim formasyonuna sahip olmadan Darülfünuna geldiklerini, ayrıca değişik illerden gelen öğrencilerinin hepsinin farklı eğitim seviyelere sahip olduğunun altını çizer. Ona göre bu farklılık sosyal hayatın içinde dahi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Taşradan İstanbul’a gelen öğrenciler sosyal hayata adaptasyonda fazla sıkıntılar çekmektedir. Bu durumun en önemli nedeni ekonomik eksiklikten kaynaklanmaktadır.

Yukarıda zikredilen problemlerden daha önemlisi ve tüm öğrencileri ilgilendiren ana mesele ise Türkçe yayınlanmış bilimsel dokümanların yetersiz oluşu ve farklı lisanlardaki bilimsel dokümanları öğrencilerin okuyup anlayacakları yabancı dil seviyesine sahip olmamalarıdır. Bu durumda öğrencilerin eğitim kaynaklarını yalnızca ders notları oluşturmaktadır. Bu yetersizliğin altını çizen Malche, raporunun ileriki sayfalarında bilimsel kaynak eksikliğini tekrardan mevzu bahis eder.

Bu kadar probleme ve olumsuzluğa rağmen Darülfünunun bu zamana kadar göstermiş olduğu gayret ve çalışmaları takdir ettiğini ve Darülfünün personelinin büyük bir iş yaptığını da açıkça belirtir (Malche, 1939).

4.2.1. Darülfünunun Hukuki Durumu

Malche raporunun bu kısmında özerlik konusuna değinir. 1930'lu yıllar Türkiye'sinin içinde bulunduğu konum düşünüldüğünde daha öncede belirttiğimiz gibi liberal ve devletçi politikalar arasında bir çatışmanın olduğu aşikârdır. Darülfünün yönetiminin yıllarca mücadele vererek, Osmanlının son zamanlarında elde ettiği ve cumhuriyet yönetiminin de onayladığı ilmi muhtariyet ve tüzel kişilik haklarının Darülfünuna tam bir özgürlük sağlayamayacağını, çünkü Darülfünün bütçesinin onay mekanizması göz önüne alınırsa, Darülfünün, hükümet ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin mali vesayeti altında bulunmasıyla açıklar. Ona göre böylesi bir özgürlük olgusu tutarsızdır. Bunun yerine mali bağımlılığa uygun bir düzenleme daha verimli olacaktır. Bu açıklamadan sonra Malche'nin, devletçi bir düşünceye sahip olduğunu açıkça belirttiği fikirlerden anlaşılmaktadır.

Bir devlet Darülfünunu için ilmi hürriyetin temini ne kadar iyi ise, Darülfünün heyeti idariye ve talimiyesinin intihabında hükümetin mesuliyet tekabül eylemesi de o derecede muvafıktır. Her memlekette siyasi tayinlerden korkulmaktadır. Fakat bundan kurtulmağa çalışırken zümre ve grup nüfuzile vukua gelen tayinlerle karşılaşılır ki, umumi menfaatlerden daha da az mülhem oldukları cihetle bu nevi tayinler daha fazla daii endişedir. Hatta Darülfününla mutabık kalarak, hükümet ıslahat devresinde bir mesai programı vücade getirip bunu tatbik etmekte tereddüt eylememelidir. Muhtariyetin bir nevi uzaklaşış ve kendi kendine kalış, mahiyetini almasına mani olmak lazımdır (Malche, 1939: 5).

Malche'nin açıklamalarından anlaşıldığına göre Darülfünunun sahip olduğu özerlik, çeşitli sıkıntılara neden olmaktadır. Burada Darülfünunun idari ve akademik heyetini kendi kendine seçmesi doğru sonuçlar ortaya çıkarmamaktadır. Bunun yerine Darülfünuna ait, tayin ve atamaların hükümet tarafından yapılmasının daha uygun olacağı kanaati taşıdığını ifade etmektedir. Ona göre hükümet tarafından yapılacak atamaların siyasi nedenlerden dolayı bazı olumsuzluklara yol açabileceği ön görülse de bu Darülfünün içindeki bazı dar zümrelerin vereceği kararlara nazaran daha tercih edilebilir bir yöntemdir. Ayrıca Darülfünunun özerklik nedeniyle merkezi idareden kopup kendi kendisine kalmasının önüne geçilmesi gerektiğinden de bahseder (Malche, 1939).

4.2.2. Yıllık Bütçe

Bir kurumun hedeflerine ulaşmasında ekonomik durumun önemli olduğunun bilincinde olan Malche, bütçe konusunda kimseyi karamsarlığa sürüklemeyen gerçekçi bir tespit yapar. Ona göre; Maaşlar günün şartlarına göre yetersizdir. Darülfünun hocalarının maaşları ile lise hocaları arasındaki fark çok azdır. Ancak Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren geçen dokuz yıllık zaman zarfında maaşlarda yapılan artışlar göz önüne alınırsa bu konu hakkında hocaların lehine bir gayret gösterildiği anlaşılabilecektir. Darülfünun bütçesi içerisinde emekli maaşlarının gösterilmesi yanıltıcı olmaktadır. Eğitim öğretim süreci içinde kullanılmayan bu para, Darülfünun bütçesini gereksiz bir şekilde büyük göstermektedir. Ona göre 1931-32 senesi bütçesinin toplamı incelendiğinde tüm sıkıntılara rağmen ortaya çıkan rakamın aslında yetersiz olduğu söylenemez (Malche, 1939). Malche'nin bütçe ile ilgili değerlendirmeleri, yapılacak yeniliklerin içinde bütçe eksikliklerini ciddi bir problem olarak görmediğini, bunun çözülebilir bir mesele olduğunu göstermektedir.

4.2.3. Darülfünundaki Öğretim Elemanları ve Öğrenci İstatistikleri

1932 senesinde yaptığı çalışmalar ve aldığı istatistikî verilere göre Malche'nin Darülfünun akademik, idari ve öğrenci sayıları ile ilgili elde ettiği veriler şöyledir: Darülfünunda 88 müderris, 44 muallim, 36 muallim yardımcısı, 72 asistan olmak üzere toplam 240 talime memur kişi bulunmaktadır. Şimdilik boş olan kadrolarla birlikte toplam akademik personel sayısı 254 tür. Toplam müderris ve muallim sayısı 133 tür. Ve bu oldukça yüksek bir rakamdır. Muallim ve müderrislerin aldığı maaşlar ehemmiyetsiz denecek kadar azdır ve bunun sonucunda Darülfünun üzerinde gerçek bir tesir göstermekten aciz konumdadırlar. İlerleyen zamanlarda müderris ve muallim sayısı azaltılarak maaşlarını yükseltmek yoluna gidilmelidir. Böylece bu personelin Darülfünun üzerindeki ağırlıkları daha da arttırılabilir. Öğrenci sayısı tüm fakültelerle birlikte 2500'den fazladır. Bunlar 1932 yılındaki sayılara göre: Tıp Fakültesinde 515, Hukuk Fakültesinde 1148, Edebiyat Fakültesi 282, Fen Fakültesi 566, İlahiyat Fakültesi 3, Eczacılık ve Dişçilik Fakültesi 55 mevcuttan oluşmaktadır. Ancak Darülfünunda hiçbir zaman bu kadar talebe bulunmamaktadır. Bu durum kayıt yapan talebelerin üst sınıflara geçildiğinde Darülfünuna devam etmeyi bırakmasından kaynaklanmaktadır. Neticesinde Darülfünuna kayıt olan, ancak diploma alamadan okuldan ayrılan öğrenci sayısı ciddi bir yekûna ulaşmıştır. Bu olumsuz durumun önüne geçmek için okulun ilk senesinde devam etmeyecek talebenin cesaretini kırarak okuldan bir an önce ayrılmasının daha iyi olacağı

öngörülmektedir (Malche, 1939). Elde ettiği verileri rapor ederken bir yandan da yapılacak yenilikler ile alakalı tavsiyelerde bulunan Malche'in 'verimlilik' konusuna dikkat çekmesi önemlidir. Onun ister öğrenci ister akademik ve idare personel olsun, verimsiz görülenlerin bir an önce Darülfünun ile ilişkisinin kesilmesi gerektiği ve bu yöntemin daha verimli olacağı kanaatini taşıdığı anlaşılmaktadır.

4.2.4. Binalar

Darülfünunun sahip olduğu bina ve yapılar, Malche'nin raporunda en çok övgü alan noktalar olmuştur. Malche'nin bizzat kendisinin İstanbul Darülfünununun sahip olduğu metruk ve eski binaları ziyaret etmesi ve bu yapıları beğenmesi, biraz tadilat ile oldukça verimli hale geleceği inancı taşıması yeni kurum için önem arz etmektedir. Yaptığı gezi ve gözlemleri raporunda bizlere şöyle tasvir eder;

Darülfünunun binalarının gayet geniş ve birçoğunun çok güzel manzaraları vardır. Çalışma odaları, toplantı salonları güzeldir. Darülfünunun fiziki şartları açısından tebriki hak etmektedir. Ancak fazla sayıda olan dersaneler yeteri kadar verimli kullanılmamaktadır. Laboratuvarlar, klinikler, seminer salonlarının bazıları eskidir, iptidaidir ama geniştir. Darülfünunun Beyazıt'ta bulunan bazı metruk binalarını bizzat ziyaret ettim. Bu binalar bir miktar tadilattan sonra faaliyete açılacak duruma getirilebilir (Malche, 1939:8).

Darülfünunun fiziki şartlarını beğenen Malche, binaların ve dersanelerin verimli kullanılması konusunda yine şerhini düşmüştür.

4.2.5. İdare ve Eminlik

Raporun bu bölümünde İstanbul Darülfünununun kendine özgü bir yapısı olduğunu vurgular ve onun başka ülke üniversitelerine benzemeyen bir şekilde yönetildiğini anlatır. Ona göre Darülfünunun tüm sorumluluğu Darülfünun Emin'ine aittir. İstanbul Darülfünun Emin'i, ne bir Amerikan üniversitesinin çok yetkili ve daimi rektörüne, ne de sadece akademik meslektaşlarının temsilcisi konumunda bulunan İsviçre Üniversitesi rektörüne benzer. Vazifesi ağır ve sürekli. Yetkileri tam olarak çizgilerle belirlenmemiştir. Hem bilimsel işlevlerini yerine getirmek hem de idari meselelere çözümler bulmak zorundadır. Özellikle ıslahat devrinde yapılması planlanan yeniliklerin ve idari işlerin çokluğu göz önüne alındığında Darülfünun Emin'inin evrak işlerini halletmek için kendisinin yardımcıya ihtiyacı vardır (Malche, 1939). O zamana kadar Darülfünun Emin'inin evrak işlerine ait bir yardımcısının olmaması ve Malche'nin bu konuya özellikle dikkat çekmesi ve bu konuda bir istihdam alanı oluşturması reform hazırlığında olan bir kurum için önemli bir noktadır.

4.2.6. Darülfünunun Pedagojik Rol ve Hizmeti

Malche'ye göre İstanbul Darülfünunun en önemli problemlerinden başında kurumsal anlamda ortak bir söylem ve hedefinin olmaması vardır. Ona göre Darülfünunun izlediği eğitim-öğretim politikalarına bakıldığında tam bir ortak yönelim olduğu söylenemez. Darülfünun Emin'i, fakülte reisleri, Darülfünun divanı, fakülte meclisleri hepsinin pedagoji ile alakalı olduğu aşikârdır ancak ortada ciddi bir bireysellik durumu hâkimdir. Darülfünun tarafından ortaya konmuş bir yol haritası yoktur. Bazen kamuoyu baskısı hâkim olmakta, bazı zamanlarda ise bir profesör veya profesör grubunun sözü Darülfünunun sesi olarak yansımaktadır. İstanbul Darülfünunun, belli bir hedef ve amaç birliği içerisinde hareket etme yeteneğinden yoksun bırakan bu anlayış, yapılması planlanan reform hareketinin kaynaklandığı nedenlerinden biridir (Malche, 1939). Kurumsal yapının ortak bir politika etrafında oluşturulması hedefinde olan bu maddeyi reformun başlıca nedenleri arasında sayması, yaşanan süreçlerde Darülfünun aleyhinde çıkan tartışmalardan yeterince haberdar olduğunu göstermektedir.

4.2.7. Profesörlerin Tayini

Malche'ye göre Darülfünunun en fazla eleştiri alan konularından biri profesörlerin seçilme yöntemleri olmuştur. Profesörlerin seçilip atanması meselesi, Darülfünunun en önemli konularındandır. Mevcut sisteme göre, profesör seçimlerinde boşalan kadro yerine, o bölümün hocaları tarafından seçim yapılmaktadır. Seçim yapacak öğretim üyeleri genelde arkadaşlarını bu görevlere getirmektedir. Yapılan bu seçim fakülte veya Darülfünun yönetimi tarafından herhangi bir itiraz ve muhalefetle karşılaşmadan uygulamaya konulmaktadır. Ona göre bu seçimi yapan iş arkadaşı hocalar, ne kadar doğru bir tercih yapacak olursa olsun, memleketin Darülfünununda otuz sene belli bir kürsüyü işgal edecek kişiyi seçmekte tek yetkili merci olmaları doğru değildir. Zümre arkadaşlarının fikirlerinin alınması olumludur ancak böyle önemli bir göreve birisini tayin ederken bu kişiyle alakalı bütün istihbarat toplanmalı, ona göre atama yapılmalıdır. Bu tayin işindeki yetki iş arkadaşlarında değil bakanlıkta bulunmalıdır. Göreve son verme yetkisi de, göreve atayan kurumun yani bakanlığın elinde bulunmalıdır (Malche, 1939). Burada Malche'nin ortaya koyduğu perspektif onun bu yetkiyi öğretim üyelerinden alarak bakanlığa yani hükümete verilmesini ön görmektedir. Bu durum Malche raporunun Darülfünunu devletçi politikaları uygulayan bir kurum haline getirmek için yenilik faaliyetlerini şekillendirdiği izlenimi vermektedir.

4.2.8. Fakülteler ve Enstitüler

Malche, İstanbul Darülfünunun çağdaş bilimsel seviyeyi yakalamak için fakültelerin yanında enstitüler kurulmasını ve öğrenciler ve hocaların disiplinler arası çalışmasının daha verimli sonuçlar doğuracağını söyler. Ona göre dünyada yeni yönelim, fakültelerin eskiye nazaran daha fazla kısımlara ve birimlere bölünmesi yönündedir. Bu anlayışla beraber fakültelerin altında enstitülerin kurulması gerekmektedir. Örneğin Edebiyat Fakültesi, içinde antropoloji, psikoloji, eğitim tarihi ve benzeri dersler veren bir eğitim enstitüsü meydana getirebilir. Bu enstitü kendi programını kemale erdirmek için başka fakültelerden de fikir alış verişinde bulunabilir (Malche, 1939). Bu yeni akımın Darülfünuna çok faydası olacağına inanan Malche, ortak şekilde çalışacak hocaların oluşturacağı iyi bir enstitünün, öğrenciler için verimli bir arama ve çalışma ortamı kazandıracığı belirtir.

4.2.9. Tedrisat Planları, Programlar, İmtihanlar, Dereceler

Malche bu bölümde Batı üniversiteleri ve İstanbul Darülfünunu arasında bir kıyaslama yapar. İstanbul Darülfünununda, Batı üniversitelerinde olduğu gibi öğrencinin ders seçmesi ve okuma öğrenme şeklini tamamen kendisinin belirlediği bir sistemin, yani akademik açıdan ders seçme özgürlüğünün olmadığını söyler. Malche'nin tespitlerine göre dersler, fakülteler tarafından altı veya sekiz sömestrlik bölümlere ayrılmıştır. Ders programları sınıflık veya devrelik olacak şekilde düzenlenmiştir. Böylece öğrencilerin çalışmaları kontrol edilerek iyi durumda olmayanların sene ve sömestre sonu yapılacak sınavlar ile tespit edilmesi sağlanmıştır. Bu durumun çeşitli sıkıntıları olsa dahi, bu düzen üzere gidilmesi ve bir müddet daha böyle devam edilmesi gerekmektedir (Malche, 1939). Yapılan yenilikler tam anlamıyla içselleştirilmeden ders seçme konusunda radikal bir adım atmayı tercih etmeyen Malche, sınavlar ve dereceler hakkında fikirlerini bizlere şöyle açıklar; Darülfünun imtihanlarının sıkı olmalı ve bu imtihanların hafızaya dayalı sorular yerine tatbik sahasında uygulanan işlevsel meseleleri ilgilendirmelidir. Ayrıca Fen Fakültesine bir fen doktora programı oluşturulmalıdır. Doktora programı öğretim seviyesini yükseltir ve çalışma azmini artırır (Malche, 1939).

4.2.10. Dersler, Konferanslar, Seminerler, Talebe Mesaisi

“Darülfünunda Türkçe verilen derslere iştirak ettim ve anlatılan şeyleri anlamamış olmakla beraber bana sunulan ders programları aracılığıyla bu konu hakkında hüküm veriyorum. Ders programlarının hepsi bir bilim dalının ansiklopedik tarza oluşturulmuş bir özetinden ibarettir.” Malche'nin kendi gözlemine dayanan bu tespit, İstanbul Darülfünunun ders işleme yöntemine yapılmış ciddi bir

eleştiriyi içerir. İşlenen derslerin klasik yöntemle icra edildiği, konuların sadece teorik olarak işlendiği, öğrencilerin ders sırasında aktif olmamasını ve derslerin uygulamaya dönük işlenmemesini eleştirir. Ona göre Türkiye’de Darülfünun hocaları, Batıda ders veren üniversite hocalarının tanımadığı engelleri aşmak zorundadır.

Burada, İstanbul Darülfünunun en büyük zaafına parmağımızla dokunuyoruz. Bilhassa kliniksiz ve laboratuarsız fakültelerdeki talebe, şahsî mülahalalara ve araştırmalara kafi derecede sevk ve tahrik edilmiş bulunmuyorlar. Tarzı tedris, az çok kendilerini bilakaydû şart ve bilatefekür kabul eden samiler vaziyetinde muhafaza ediyor. Ahzükabz vaziyetinden müstahsil rolüne geçmelidirler. Hareket etmeleri ve ancak bu suretle kendisinden mütena’im olabilecekleri canlı bir fenni, şahsi kuvvetleriyle kazanıp fethetmeleri için onlara imkânlar vermelidir ki, yegâne usul ve sistem ve yegâne Darülfünun terbiyesi de işte budur (Malche, 1939: 13).

Yukarıda zikredilen İstanbul Darülfünununun en büyük zaafının derslerin uygulama ve tatbik noktasındaki eksiklikleridir. Sadece kürsü üzerinden ansiklopedik olarak işlenen dersler Tıp ve Fen Fakültelerinde yapılan uygulamalı dersler ile bir miktar telafi edilmektedir. Darülfünunu oluşturan diğer bölümlerde ise anlaşılan dersler sadece sözel bir şekilde klasik metot olan hocanın anlattığı ve öğrencinin dinleyip not aldığı sistem üzerinden devam etmektedir.

4.2.11. Kitaplar, Ecnebi Lisanlar

Malche’ye göre kürsüden verilen ansiklopedik ders işleme sisteminin öğrenciye aşırı teorik bilgi yüklemesi boyutuna gelmesinden hocaları veya Darülfünunu sorumlu tutmak haksızlık olur. Bu bir eksiklikten kaynaklanmaktadır. Anadilde yayınların çok az olması hocaları bu yöntemi kullanmaya zorlamaktadır. Alfabenin değişmesinden dolayı, eski harfler ile yazılmış bütün eserlerin ilerleyen yıllarda yeni yetişen talebeler için yok hükmünde olacağını şimdiden dikkate almak gerekmektedir. Türkçeye, Latin alfabesiyle yazılmış eserleri kazandırmak için ciddi bir tercüme çalışmasının yapıldığının fakat günümüz şartlarında Türkçe yazılmış bilimsel eser bulmanın zorluğundan bahseder. Hatta bazı bilim alanlarında hiçbir eser yoktur. Türkçe dışında başka dil bilmeyen bir öğrenci için ders notlarının dışında bir bilgi edinebilme şansı çok azdır. Üstelik ders notlarının toplandığı bir kitap dahi ortada yoktur. Böyle bir ortamda profesörleri mazur görmek gerekmektedir.

Darülfünun öğrencilerinin azınlık kısmı Galatasaray Lisesinden veya yabancıların kurdukları kolejlerden gelen öğrencilerden oluşmaktadır. Darülfünun talebesinin büyük bir kısmı ise taşradan veya diğer liselerden gelmektedir. Eğitim hayatları boyunca haftada 4 ile 9 saat Fransızca ders görmelerine rağmen talebelerin

birçoğu Fransızca yazılmış bir kitap okumaya bile muktedir değildir. Lisan noktasında eksik oldukları öğrencilerin kendi ifadeleriyle ortadadır. Darülfünun öğrencilerinin sahip olduğu yabancı dil seviyesi ve bilimsel yayınlara erişmekteki sıkıntıları, raporda şu ifadeler ile açıklanmıştır.

Binaenaleyh, tekrar ediyor ve sarahatle söylüyorum ki, bugün talebelerin ekseriyeti azimesi için dersler haricinde iktisabı malûmat eylemek maddeten gayri mümkündür. Bu vaziyet, sarîh bir surette fena bir vaziyettir. Darülfünunun vereceği semereyi ciddi bir surette tehlikeye maruz kılmaktadır. Değişmesi lâzımdır. Bu vaziyete derhal ve büyük bir azim ve irade ile çare bulmak muktazidir. Tedrisat tarzları, ancak talebelerin tek basma çalışmağa ve öğrenmeğe muktedir olacakları nispette düzelebilir ve yenileşebilir. Müellifleri mukayese, mecmuaları tetkikle alâkadar oldukları kısımları bulup okumak, fişler vücuda getirmek, işte asrî bir Darülfünunda talebelerin, senelerce tahsillerinin esas telâkki ettikleri mesaiden büyük bir kısmı bunlardır. Daha iyi bir tarzda malûmat toplayabilmek için, bu talebe de iki üç mühim lisan öğrenirler. Ecebilerin mutlak bir inkıyat içinde taklidini talep etmiyorum. Lâkin fikir ve bilgi sahasında mümtaz bir zümre vücuda getirmek için iki şekil ve usul mevcut değildir (Malche, 1939: 14).

Malche burada yaptığı önerisinde, öğrencileri bilimsel çalışmalar konusunda olgunlaştırmanın, onları bireysel çalışmaya teşvik etmekle doğru orantı olduğunu söylemiştir. Bu kendi kendine çalışabilme yetisi, Darülfünunun öğrenciye vereceği en büyük özelliktir. Bunun yanında yabancı dil seviyelerinin yükseltilmesi ve öğrenilen yabancı dil sayısının çeşitli olması bir ülkenin entelektüel zümresini oluşturmaya ciddi katkı verebilir.

4.2.12. Kütüphaneler

Kütüphanenin çalışma yöntemlerine ve mesai saatlerine eleştirilerde bulunan Malche, Darülfünun kütüphanesinin saat dörtte kapılarını kapaması ve dışarıya kitap vermemesini yanlış bulur. Öğrencilerin kendi kendilerine çalışma yapma ortamını ellerinden alan bu uygulamayı kaldırmayı teklif eder. Öğrencilerin kitaplara sadece kütüphanelere gidip ulaşmaya mecbur halde bırakılmış olmasını eleştirir. Ayrıca Malche, bu kütüphanelerin hiç süreli yayın almadığını belirtir ve Tıp Fakültesinin büyük bir salona sahip kütüphanesi içerisindeki kitaplar bakımından fakir durumda olduğunu söylerken, Hukuk Fakültesinin sahip olduğu kütüphanenin gerçekten zengin bir kitap koleksiyonu olduğunu belirtir (Malche, 1939). Darülfünun Kütüphanesi ile ilgili tüm bunlar göz önüne alındığında, öğrencilerin yeterli miktarda kitap okuyamayacakları açıkça görülmektedir ve bunun önüne geçilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

4.2.13. Talebe Hayatı

Malche'ye göre Darülfünunların vazifesi sadece öğretimden ibaret olmamalıdır. Özellikle taşradan gelen talebeler, İstanbul'a geldiklerinden beri

kendilerini yalnız, garip, adeta kaybolmuş bir vaziyette olduklarını hissetmişlerdir. Darülfünun bu öğrencilere maddi ve sosyal açıdan da eğitmek durumundadır (Malche, 1939). Darülfünunun ilmi bir kurum olmanın yanında öğrencilerin sosyal ve maddi eksiklerini gidererek onların toplum ile tam bir uyum içinde yetişmelerini hedeflemesi öğrencilerinin toplum ile sağlıklı ilişkiler geliştirmesi için oldukça önemlidir.

4.2.14. Lise Hocaları

İstanbul Darülfünununun, Türkiye'nin ihtiyaç duyacağı meslek gruplarını nasıl yetiştirilmesi gerektiğine değinen Malche, lise öğretmeni yetiştirme işinin, Yüksek Muallim Mektebi ve Darülfünunun Fen ve Edebiyat Fakültelerinin görevi olduğunu söyler. Ancak öğrencilerin aldığı eğitimin sadece teorik olarak verilmesini ve mesleki uygulamaya dönük eğitim almadıkları için eleştirilerde bulunur. Yılsonu Darülfünundan mezun olacak öğrencilerle yaptığı görüşmelerden elde ettiği verilere göre değerlendirmelerde bulunan Malche, son sınıf Darülfünun öğrencilerinin, lise hocası olduklarında uygulayacakları eğitim öğretim yöntemi hakkında hiçbir fikirleri olmamasını ve bu meselenin hiç düşünülmemiş olmasını hayretle karşılar (Malche, 1939). Müstakbel öğretmenler üzerinden verilen bu örnek, uygulamaya yönelik eğitimin ne kadar eksik kaldığının en önemli kanıtlarından biridir.

4.2.15. Hukuk ve Tıp, Eczacı ve Dişçi Mektebi

Darülfünun için yeteri kadar uygulamaya dönük eğitim verilmediğini hatta liselerde öğretmen olarak görev yapacak son sınıf öğrencilerinin bile kendi meslekleriyle alakalı uygulamaya dönük bir ders almamasını eleştiren Malche, Tıp, Dişçilik ve Hukuk Fakültelerini uygulamalı ders görme noktasında şanslı bulur. Çünkü bu fakülteler, öğrencilerin yapacağı hatalar ve noksanlıkları hemen belli eden mesleklerin icrasını öğretmektedirler. Herhangi bir olumsuz durumun önüne geçmek için gösterdikleri çaba ve izleyecekleri yol haritası gayet güzel çizilmiştir. Burada ders veren hocaların, kendi mesleklerini yaparken elde ettikleri tecrübeler, Darülfünunda yapılan eğitiminin kalitesini artırarak zenginleştirmiştir. Bir doktor veya hukukçu, profesör olarak Darülfünuna atandığında çeşitli sıkıntılar ve eleştiriler alabilir. Ancak bu meslekleri yapan insanların tamamıyla işlerini bırakarak ders vermeleri doğru olmaz. Gerçek yaşamdan elde ettiği tecrübeler ile derslerin içeriğini derinleştirip, zenginleştirilmesi öğrenciler için daha hayırlı olur (Malche, 1939). O yıllarda Darülfünunda görev yapan hocaların kendi mesleklerini özel hayatlarında sürdürmelerine izin verilmekteydi. Örneğin Tıp Fakültesinde görevli bir hoca aynı

zamanda muayenehanesinde faaliyette bulunabiliyordu. Veyahut Hukuk Fakültesindeki bir akademisyen, Darülfünun dışında avukatlık mesleğini devam ettirebiliyordu. Malche bu durumu, meslek hayatları içerisinde fazla tecrübe edinen hocaların, bu tecrübelerini öğrencilerine aktarması ve onları meslek yaşantısının gerçeklerine hazırlama noktasında olumlu olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

4.2.16. Müstakbel Darülfünun Hocaları

Malche, bu bölümdeki açıklamalarına; “Bugünkü profesörlerin yerine gelecekte yenilerini hazır etmeye, Darülfünun şimdiden muktedir midir?” sorusunu sorarak başlar ve olumsuz cevap verir. Nedenlerini yabancı ülkelerin köklü üniversitelerini örnek göstererek açıklar. Ona göre Almanya ve Fransa’da üniversiteler, gelecek yıllar için yeni profesörler ve üstat mevkiine gelecek kıymetli insanlar yetiştirmek için ciddi bir çalışma yürütürler. Genç âlimleri farklı ülkelerde stajlara gönderirler. Kısa süreli ve belli bir bilim dalı ile sınırlı olmak şartıyla bu yöntemi izlerler. Bu yöntem sayesinde üniversite kendi elemanlarını yetiştirerek gelecekteki nitelikli insan ihtiyacını karşılar. Bu yetişmiş insanlar sayesinde yeni okullar açabilmek imkânı da elde edilir. Böylece gelecek nesillerin ilim ve fen ihtiyacı belli bir sistem sonucu tesis edilir (Malche, 1939). Burada bir üniversitenin gelecekteki kadrolarının oluşturulmasının kolay bir mesele olmadığını, nitelikli bir akademik kadro kurmanın yıllarca verilen bir emeğin sonucunda oluşturulabileceğini vurgular.

Malche’ye göre, İstanbul Darülfünunu, lise öğretmenleri, kimyager, avukat ve çeşitli meslek insanları yetiştirmektedir. Ancak Darülfünunda hoca olacak kaliteli insanlar yetiştirmekten uzaktır. Bu konu hakkında bütün hocaların kendisiyle aynı fikirde olduğunu söyler. Darülfünunda hoca olmanın yolunun yabancı ülke üniversitelerinden mezun olmak, hatta orada iyi bir profesörün yanında asistan olarak görev yapmaktan geçtiğini, sonrasında memlekete dönerek Darülfünunda eğitim öğretim faaliyetlerine başlamak gerektiğini belirtir. Böyle bir durumda da ortaya farklı problemler çıktığını belirten Malche, öğretim üyelerinin Paris’te, Berlin’de Şikago’da öğrenim gördüğünü, böyle farklı ülkelere karma olarak yetişmiş hocalardan teşekkül edilen öğretim kadrosundan ortak bir Darülfünun kültür ve geleneği meydana gelmeyeceği belirtir. Ayrıca profesörlerinin çoğu, yabancı ülkelere yetişmek zorunda kaldığı sürece, Darülfünunun vazifelerinden bir kısmı yapılmamış olduğunu ve bu işi yerine getirmenin Darülfünunun en güç ve ağır vazifesi olduğunu hatırlatır (Malche, 1939). Üniversite ekolü oluşturma

zorluklarını hatırlatan Malche, yabancı ülkelerde okumuş nitelikli insanların görev yaptığı bir üniversite olsa bile, kurumsal kimlik kazanıp bunu bir ekol haline dönüştürmenin çok zor ama çok yüksek bir sorumluluk taşıdığını söyler.

4.2.17. Aynı Mahiyet ve Gayeli Bazı Hizmetler ve Müesseseler, Tevhit İmkânları

İçerikleri ve amaçları aynı olan işleri, daha ekonomik bir hale getirebilmek için birleştirilerek, faaliyetlerine devam etmelerini sağlamayı amaçlayan Malche, aşağıda bahsedilen bölümlerde çeşitli örnekler vererek, Darülfünun içindeki israf noktalarını kısa zamanda tespit ettiğini düşünmektedir (Malche, 1939).

Malche, İstanbul'un nüfusunun ve işlek hastanelerinin çoğunluğunun Avrupa yakasında olduğundan ötürü, Tıp Fakültesinin Üsküdar tarafında yapılmasını felaket olarak niteler. Hastanın başında yapılan klinik doktorluğun, Tıp Fakültesi öğrencisini mesleğe hazırlayan en kıymetli yol olduğu bilindiği halde, hastanelerin ve hastaların yoğun olduğu yerde yapılmayıp, şehrin diğer yakasına yapılmasını yanlış bulur. Bu hata sebebiyle her sene ciddi miktarda para ve emeğin boş yere harcanmakta olduğunu söyler (Malche, 1939).

Türkiye'nin idari hayatında Mülkiye Mektebi'nin çok büyük hizmetler yapmış ve yapmaya devam etmekte olduğunun farkında olan Malche, talebelerini özenle seçen bu okulun, üç yıllık yatılı eğitim sonucunda devlet kademelerine yüksek memur yetiştirdiğini belirtir. Yaptığı tespite göre, bu okulda gösterilen dersler ile Hukuk Fakültesinde gösterilen derslerin birçoğu aynıdır. Mülkiye öğrencilerinin Darülfünun binasında Hukuk ve Edebiyat Fakültelerinde mevcut olan hukuk, tarih, coğrafya, iktisat, maliye vb. dersleri birlikte görmeleri tasarruf açısından önem arz eder. Aynı uygulamanın Yüksek Ticaret Mektebi içinde geçerli olduğunu söyleyen Malche, böylece aynı dersleri farklı mekânlarda gören öğrencileri bir araya toplayarak daha verimli hale getirecektir (Malche, 1939).

Malche, Mülkiye Mektebi ve Hukuk Fakültesi arasında kurulan ortaklaşa verim alma ilişkisini, benzer dersleri alan sayısal bölümlerde de uygulamak ister. Farklı bölümlerin, unvanları ve diplomaları farklı kalmak kaydıyla ilk sınıflarda ortak dersleri birlikte alıp kendi mesleklerine ait dersleri üçüncü ve dördüncü seneler ayrı ayrı almaları, bu birleşme neticesinde de önemli tasarruflar sağlanabileceğini söyler (Malche, 1939).

Malche'ye göre, Darülfünunun maddi yönden fakir ve süreli dergiler almak için yeterli imkândan uzak bulunan Merkez Kütüphanesi, buna rağmen kitap

açısından oldukça zengindir. 1928 yılı istatistiğine göre içerisinde 109387 cilt eser bulunmaktadır. İyi idare edilen bu kütüphane, alfabe sırasıyla ve konu sınıflandırılması yapılmış şekilde hizmet vermektedir. Merkez kütüphanelerin yanında enstitülerin ve seminerlerin kendilerine ait kütüphaneleri vardır. Günlük araştırmalar sırasında kullanılmak için, el altında kitap bulundurmak faydalıdır. Ancak öğrencilerin merkez kütüphanesinden geri vermek şartıyla aldığı kitaplar hiçbir yerde bulunmamaktadır. Bunların önüne geçebilmek için fiş usulü birleştirmeler yapılmalı ve hangi kitabın nerede bulunduğu belirlenmelidir. Bu usul ile aynı kitaptan birden fazla satın alınmasının da önüne geçilmiş olunacaktır (Malche, 1939).

Darülfünunun birçok noktasında tasarruf yapıp, boşa harcanan emek ve parayı daha verimli bir şekilde kullanmayı amaçlayan Malche, aynı vazifeyi yapmakla birlikte farklı mekânlarda bulunan kurumların sayısının çok fazla olduğunu ve bu konu hakkında yapılması gereken birkaç meseleyi ele alır. Edebiyat Fakültesi pedagoji eğitimi ve Yüksek Muallim Mektebi arasındaki ortak derslerin birleştirilmesi, Haydarpaşa'daki hastanede bulunan bir takım hastanın Bakırköy'deki hastaneye nakli ve tıp öğrencilerinin Haydarpaşa'da aldıkları bakteriyoloji eğitiminin yerinin değiştirilerek daha verimli hale getirilmesi sağlamak amacıyla çeşitli birleştirmelerin yapılmasını ister (Malche, 1939).

Malche raporunun ikinci bölümünün sonuç kısmında, İstanbul Darülfünunu, az verim almak üzerine işleyen bir kurum olarak nitelendirerek, çözümün şekil ve içeriğini verimi arttırma noktasına odaklar. İşleyişi basitleştirmek, çalışmalarını yoğunlaştırmak ve bu işi yapanlara en iyi metotları öğretmek uygulamaya geçirmek suretiyle verimsizliklerin önüne geçilmesi gerektiğini belirtir (Malche, 1939). Raporun ikinci bölümünde, daha çok İstanbul Darülfünununun genel görüntüsünü ve işleyişini tasvir etmeye çalışan Malche, burada özellikle verim ve tasarruf sağlamayı amaçlayan birkaç yenilik ve hayata geçmesini istediği projelerden bahsetmiştir. Darülfünun hakkındaki tespit ve değerlendirmelerinde karamsar ve kötümser bir üslup kullanmayan Malche, insanları şevklendirecek ve yapılacak yenilikler için onlara güven verecek ifadeler kullanmayı ihmal etmemiştir.

4.3. İcrası İcap Eden Islahat

Malche, İstanbul Darülfünundaki reform çalışmalarının sihirli bir el dokunmuş gibi birdenbire yapılamayacağını, bu yenileme faaliyetinin birkaç yıldan uzun bir zaman zarfında tamamlanabileceğini söyler. Yapılacak ıslah faaliyetlerinin Maarif

Vekâleti, Darülfünun Eminliği ve hocaların görüşünün alınarak yapılmasının en doğru yol olduğu ve reformu hayata geçirecek devlet aklına güvenerek, onlardan bütçe ve idari imkânları gözden geçirip önem sırasına göre hayata geçirmelerini beklemelidir (Malche, 1939).

4.3.1. Emanet ve Kâtibi Umumilik (Rektörlük ve Genel Sekreterlik)

Malche'ye göre yapılacak yeniliklerin başarılı olması ve süreklilik kazandığı görülene kadar Maarif Vekilinin, Darülfünun Reisi olduğunu bildiren maddeyi olduğu gibi korumak gerekmektedir. Bu madde Darülfünun Emin'inin yetkilerini sınırlandırmak için değil, bilakis sözcülüğünü yapacağı ve sadık temsilcisi olacağı Maarif Vekâleti ile uyum içinde olduğunu göstermek için uygulanmalıdır. Emin'in, Vekâlet ile uyum içinde çalışması tüm fakülteler, enstitüler ve tedrisat üzerinde gücünü ve yetkisini arttıracaktır (Malche, 1939).

Reform hareketini hızlı bir şekilde yerine getirmek için hükümetin eminlik makamına bir komiser ataması söz konusu olduğu zaman buna karşı çıktığını belirten Malche, yüksek öğretimin ancak kendi kendisini yönetebildiğini anlayan insanların yapabileceği bir iş olduğunu, direkt olarak hükümet veya cumhurbaşkanı tarafından atanmış Emin'in, yenilikleri yerine getirmede sıkıntı yaşayabileceğini söyler. Onun yerine, meslektaşlarının oyu üzerine hükümetin onay verdiği bir ismin, ıslahatları, mesai arkadaşları ile yerine getirmekte daha başarı olacağı kanaati taşıdığını ifade eder (Malche, 1939).

Burada kayyumluk fikrinin karşısında olduğunu ve direkt olarak hükümetin, rektörü tepeden inme bir şekilde atamasını istemeyen Malche, yeni bir makam tesis edilerek, devletin direkt olarak atayacağı bir kişiyi bu makamda istihdam etmesini önerir. Darülfünun Emininin, günlük idari işlerinin büyük kısmından kurtulması gerektiğini vurgulayarak, eğitim meselelerini ilgilendiren konuların başlı başına kendisini meşgul edeceğinden, idari konular ile ilgilenen bir genel sekreter atanmasını dile getirir. Doğrudan Darülfünun Eminine bağlı bu isim, bütçeyi hazırlayan, yeni projeler yapan ve istatistikî raporları düzenleyen, kayıtları, diplomaları, fakülteler arası ve öğrenci işlerini yöneten, Darülfünunun inşaat ve tadilat işleriyle ilgilenen daha önce devlet kademelerinde çalışmış ve rüştünü ispat etmiş yüksek bir memur olması gerektiğini söyler. Ayrıca icap ettiği takdirde profesörler ile görüşüp yabancı misafirleri kabul edebilecek seviyede de kültürel donanımına sahip olmalıdır (Malche, 1939). Darülfünun Eminliğine kayyum atanmasına karşı çıkarken bir yandan da devletin Darülfünun üzerindeki nüfuzunu

kaybetmemesine dikkat eden Malche, meydana getirmek istediği genel sekreterlik makamının, Eminin emrinde olan ancak birçok faaliyetin kendisine bağlandığı kritik bir konum olarak Darülfünun bünyesinde oluşturmak ister.

4.3.2. Darülfünun Muhtariyeti

Osmanlının son dönemlerinde, Darülfünun hocalarının yoğun çabaları sonucu elde edilmiş özerklik ve tüzel kişilik hakkı, Cumhuriyet Türkiye'sinde de Darülfünuna verilmiştir. Ancak bu hakların kullanılması sonucu Darülfünunun merkezi otoritenin dışında konumlanmış bir kurum haline gelmesi ve neticesinde özerkliğin Darülfünun için düşünülen reforma engel olduğu fikri uzun yıllar tartışma konusu olmuştur. Bunun için Malche, özerklik meselesini, yapılacak tüm yeniliklerin öncesinde halledilmesi gereken bir konu olarak görür. Darülfünunun bilimsel ve manevi özgürlüğe kayıtsız şartsız sahip olması gerektiğini ifade eden Malche, özerkliğin bundan başka bir mefhum olduğunu söyler. Ona göre özerklik, kendi kendini yönetme özgürlüğüdür. Bilimsel özgürlüğe sahip olmak ile kendi kendini idare etmek ve yönetmek aynı şeyler değildir. Kanunda belirtildiği gibi Darülfünunun hükümete bağlı bir kurum olduğu gerçeğine de böyle bir özerklik anlayışı uymaz (Malche, 1939).

Hazırlanan kanun projesinde, hükümetin, Maarif Vekâleti aracılığıyla Darülfünunun genel ve iç işlerini denetlemeye yetkili olacağını açıkça belirten Malche, bu yetkiyi Darülfünunun hükümetin kontrolü altında kendi bütçesi olmasına, yardım toplamasına, vasiyet kabulü izni alarak bir tüzel kişilik oluşturmaya engel olmayacağını söyler (Malche, 1939). Mevcut durumdan farklı bir özerklik anlayışına inandığını söyleyen, Darülfünunun hali hazırdaki yapısının zaten özerk olmadığını belirten Malche, yapılacak yeni kanun ile Darülfünunun tüzel kişilik olarak tanınacağını ve maddi konularda eski hüviyetine sahip olacağını belirtir.

4.3.3. Islahatın Umumi Levhası (Reformun Genel Çerçevesi)

Yapılması gerekenleri, ana hatlarıyla belli bir mantık çerçevesi içerisinde maddeler halinde sıralayan Malche, bunlar içerisinde bir, üç, dört ve altıncı maddelere daha fazla önem atfeder. Çünkü bunlar öğretim yöntemleri ile alakalı olduğundan, Darülfünunda yapılması hedeflenen bütün yeniliklerin çekirdeğini oluşturacağı kanaatindedir (Malche, 1939).

4.3.4. İstanbul Darülfünununun Yeniden Tanzim ve Tensiki

Malche, bu bölümde yaptığı değerlendirmelerin neticesi olarak, üniversite sistemine dair somut ve net çözümler ortaya koyar.

a) Çalışma Vasıtaları

- 1-Liselerde Batı dillerinin eğitimi
- 2-Darülfünunda Fransızca ve Almanca okutmanları istihdamı
- 3-İlk sene sonunda yabancı diler için sınavlar
- 4-Türkçe neşriyat
- 5-Kütüphane sisteminin merkezileştirilmesi ve veriminin artırılması
- 6-Eğitim-öğretim yöntemlerinin değiştirilmesi

b) Mesainin İhzar ve Tenkisi

- 7-Darülfünun eğitim kadrosunun atama yöntemi
- 8-Fakültelerin profesör kadroları
- 9-Tıp Fakültesi ve Mülkiye Mektebinin nakli
- 10- Fakültelere ilgili meseleler
- 11-Talebelerin hayatı
- 12-Darülfünunun kurum dışına tesirleri ve hizmetleri
- 13- Milli bir fûnûn, edebiyat ve sanat akademisi

4.3.4.1. Liselerde Garp Lisanları Tedrisatı

Liselerde görev yapan hocalar genellikle Darülfünundan yetiştikleri için Darülfünun ve lise meseleleri birbirleriyle bağlantılı konular olarak değerlendiren Malche, Darülfünunda yenilik yapmanın, liselerin eğitim seviyesinin de artmasına sebep olacağına değinir (Malche, 1939).

Yapılan anket ve görüşmelerden edildiği izlenimlere göre, öğrencilerin Türkçeden başka dilde kitap okumaya muktedir olmadığını öğrenen Malche, öğrencilerin orta öğretimde aldıkları yabancı dil dersleri ve ders saatleri göz önüne alınırsa elde edilen sonucun oldukça yetersiz olduğunu söyler. Ona göre, yükseköğrenim için bir veya iki adet yabancı dil bilmek gerekir. Bu yabancı dilleri öğrenmede başarılı olmak için izlenecek ders metodunun doğru olarak belirlenmesi lazımdır. Liselerde kullanılan yabancı dil öğrenme yöntemlerinin birbirinden farklı olduğunu hatta aynı lise içinde değişik öğretmenlerin farklı metotlarla dil öğretmeye çalıştıklarına şahit olduğunu, bu yöntemlerden bazıları sonucunda, öğrencilerin vakitlerini boşa harcamaktan ileriye gidilemediğini belirtir. Halbuki bu dillerin öğrenilmesi için tecrübe edilmiş ve başarısı tescillenmiş eğitim yöntemleri vardır. Bu eğitim yöntemleri uygulanarak belli bir sistem oluşturulmalıdır. Dil eğitimi

öğrencilerin eğitim hayatlarına yayılmalı, seneler içinde kademe kademe ilerlenmeli ve dil öğreniminde uygulama esasına dayalı dersler verilmelidir (Malche, 1939).

4.3.4.2. Ecnebi Lisanları Lektörleri

Malche Darülfünun lektör (okutman/öğretim görevlisi) konusunda daha önce kötü bir tecrübe yaşamış olsa da yabancı dil öğretimi konusunda Fransız ve Alman lektörlerin Edebiyat Fakültesinde istihdam edilmesinin iyi olacağını belirtir. Malche, lektörlerin haftada en az 8 saat ders vermesi gerektiğini, vazifelerinin öğrencilere metinleri kolayca okuyabilecek düzeyde lisan öğretmek olarak tanımlar (Malche, 1939).

4.3.4.3. Birinci Sene Sonu Lisan İmtihanları

Raporda, öğrencilerin büyük bir kültürün dilini bilmeden Darülfünuna girdikleri ve bu dillerden birini öğrenmeden eğitim hayatlarına devam etmelerinin kabul edilemez olduğunun altı çizilir. Bu durumun aynı şekilde devam etmesinin öğrencilerin zamanlarını ve paralarını boşa harcamaları demek olduğu tespiti yapılır (Malche, 1939). Öğrenilmesi elzem olan yabancı dil probleminin çözümü içinse Malche şu yöntemi öne sürer; Birinci senenin sonunda Fransızca, Almanca veya İngilizce metinlerden oluşan bir okuma sınavı yapılması ve bu sınavdan geçer not alanlarının Darülfünuna devam etmesi, alamayanların ise bir okutmanın verdiği ilgili yabancı dil derslerine devam etmesi sağlanmalıdır. Öğrenci ikinci sene sonunda da geçer not alamazsa Darülfünuna devam etmemelidir. Malche bu yöntemin aşırı sert bulunabileceğini fakat gerekli olduğunu belirtir. Darülfünun yönünü Batıya çevirmeli ve bunun tek çaresi öğrencilere Avrupa medeniyetine ait bir lisanı okuyup anlayacağı bir seviyeye getirmek olmalıdır (Malche, 1939).

4.3.4.4. Türkçe Neşriyat

Malche'nin raporda önem verdiği konulardan birisi de ana dilde yazılmış bilimsel eserlerin az olmasının ortaya çıkardığı problemlerin çözülmesidir. Ona göre, Türkçe yayınlanan eserler konusunda yakın zamanda ciddi bir gayret gösterilmez ise mevcut eser miktarı her geçen gün azalacaktır. Alfabenin değişmesiyle birlikte yeni yetişen neslin, eski kitapları okuyamayacağı açıktır. Eski alfabeye yazılan eserler genellikle halkın en çok rağbet ettiği şiir, edebiyat, felsefe ve dini konuları kapsamaktadır. İnsanların bu eserlerden mahrum kalmaması için ciddi bir telif ve tercüme çalışması gerekmektedir (Malche, 1939). Burada devletin ana dilde yazılmış yayınları çeşitlendirme noktasında bürokrasiyi harekete geçirmesi gerektiğini söyler.

Rapora göre, eskiden telif ve tercüme bürosu olarak kurulmuş ve şimdi Milli Talim ve Terbiye Heyetine bağlı olarak çalışan daireye daha aktif rol verilmesi gerekmektedir. Daha tecrübeli ve donanımlı insanların bu birime dâhil edilerek büyütülmesi sağlanmalıdır. Oluşturulacak komisyon, memleketin ve yabancı ülkelerin profesörleri ve ilim adamlarıyla görüşerek, seneden seneye yeni yazılacak Türkçe eserlerin ve yabancı dilden çevrilecek kıymetli kitapların belirlenmesi ve listelemesini yapmalıdır. Eğer bu süreç on sene boyunca başarılı bir şekilde sürdürülürse ve her sene belli oranda kıymetli eser Türkçeye kazandırılırsa, ülkedeki bilimsel gelişmeye ciddi katkı verilmiş olur. Malche bilim ve fen ile ilgili eserlerin okuyucu sayıları az olduğundan dolayı, hükümetin bu tarz yapılan yayınlara destek vermesinin bilimsel hayata kuvvet vereceği gibi tavsiyelerde de bulunur (Malche, 1939).

4.3.4.5. Kütüphane Teşkilatının Merkezileşmesi

İstanbul Darülfünunu merkez kütüphanesinin gayet güzel ve verimli bir şekilde çalıştığını belirten Malche, bu kütüphanenin müdürünün, aynı şekilde diğer fakülte, enstitü ve seminer kütüphanelerini de modern şekilde düzenlemek için görevlendirilmesini ister. Luzümsüz şekilde para harcamamak ve azami fayda sağlamak için tüm kütüphanelerde fiş sistemine geçilmesini öneren Malche, bir kitaptan tüm Darülfünun mensuplarının haberli bir şekilde istifade edebileceği bir sistemin işletilmesini, böylece ekonomik israfının önüne geçilebileceğini söyler (Malche, 1939).

Raporun ikinci bölümünde sert bir şekilde eleştirdiği kütüphane mesai saatlerini bu bölümde düzenlemeyi hedefler. Kütüphanelerin açık bulunduğu saatleri yeterli bulmayan Malche, çalışma saatlerinin 18.00'e kadar uzatılmasını hatta haftada iki gün saat 22.00'e kadar faaliyette bulunması ister. Öğrencilerin kütüphanelerde daha fazla zaman geçirip incelemelerde bulunması için cüzi ücret mukabilinde eşyalarını kütüphane içindeki anahtarlı dolaplara koymasına izin verilmesini ister (Malche, 1939).

Malche'nin temelde değiştirmeyi hedeflediği şey öğrencilerin kütüphaneye ve kitaplara olan ilgisini arttırmaktır. Elde ettiği istatistik verilere göre, yıllık 2500 okuyucu ve toplamda 5000 adet kitaba müracaat edilmiş olması oldukça azdır. Bunun nedenini kütüphanelerin dışarıya kitap vermemesine bağlayan Malche, bu yanlışın bir an önce sonlandırılmasını ister. Genel olarak bakıldığında, evlerinde

kendilerine ait kitapların olmaması nedeniyle öğrenciler, gün içinde kendilerine fayda sağlayacak kitaplar okuyamamaktadırlar. Bu problemin çözümü için kütüphanenin dışarıya kitapları emanet olarak vermesi sağlanmalı ama bu konunun suistimal edilmesini önlemek için de şiddetli bir yönetmelik hazırlanmalıdır. Fazla yıpratılmış, lekelenmiş veya yırtılmış sayfaları olan kitaplar öğrencilerden tazmin edilmelidir (Malche, 1939).

4.3.4.6. Tedris Usullerinin Tebdili

Malche, yapılacak ıslahatlardaki en önemli noktanın, eğitim anlayışındaki değişimi sağlamak olduğunu ısrarla vurgular. Öğrencilerin kendi kendilerine çalışacakları araçlara sahip olmadıkları müddetçe, sınıfta aldıkları dersin onlar için her şey olduğunu, ancak bu imkanlar kendilerine sağlanırsa, ders işlemenin, yüksek eğitimde olması gereken yerine tekrar geri geleceği, aksi takdirde bu sistemin böyle devam edeceğini söyler (Malche, 1939).

Öğrencilerin görevlerinin yalnızca kendilerine gösterilen dersleri harfiyen bilmekten ibaret olduğuna inandıkları belirten Malche, bu anlayışı onların zihinlerinden kesinlikle çıkarmak lazım geldiğini belirtir. Öğrencilerin kendi edinimleri ile ulaşacakları fikri seviyeyi hiçbir profesörün onlara veremeyeceğini ve öğrencilerin etkin, girişimci ve kendi başlarına araştırmacı olarak bir şeyleri başarmalarının sağlanması gerekmektedir (Malche, 1939).

Malche öğrencilere bu sorumluluğu yüklerken, Darülfünun hocalarını ise, talebelere bir rehber gibi davranmaları, onları çalışmaya sevk etmeleri, yol göstermeleri ve heyecanlarını arttırmaları gerektiğini söyler. Ancak öğrencinin inkişafını sağlayacak olanın yine öğrencinin kendisi olduğunu hatırdan çıkarmamak gerektiğini tekraren vurgular (Malche, 1939).

Malche eğitim yöntemindeki değişimi şiddetli bir şekilde savunurken hem klasik eğitim modellerinden olan, hocanın ders sırasında tek ve etkin bir şekilde söz sahibi olduğu sistemi yıkmayı hedefler. Bunun gerçekleştirilebilmesinin İstanbul Darülfünunu için en büyük başarı olacağına inanır. Bu hedefe varmak için raporunda, Darülfünun derslerinde sözel anlatım ve teorik ders işleme yöntemlerinin azaltılmasını, derslerde sadece temel noktaları öğrencilere göstermek gerektiğini, konuların tafsilat ve teferruat kısmının öğrencilerden kitaplar aracılığıyla öğrenmesi

gerektiğini, çünkü bu durumun öğrencilerin eğitim anlayışını geliştirmede onlara bir zindelik kazandıracağını belirtir (Malche, 1939).

Orta öğretim ve yüksek öğretimin birbirlerinden farklı eğitim içeriklerine sahip olmasını savunan Malche, Darülfünunda okutulan derslerin lisede gösterilen derslerin sadece genişletilip detaylandırılarak anlatılmasından ibaret olmasının yeterli olamayacağını söyler. Ona göre, Darülfünunda öğrencilerin bilim dallarına göre alacağı esas dersler olmalıdır. Bu dersler öğrencileri hayran bırakacak ve ilgi uyandıracak şekilde gösterilmelidir. Esas dersde ansiklopedileriyle, terim sözlükleriyle, o alanda yayınlanmış dergiler ve önemli kitaplar ışığında yani tüm literatürü ile öğrenci o derse aşına kılınmalıdır. Bu esas dersler, diğer gösterilen teorik derslere göre daha az zaman zarfında öğrencilere gösterilmeli, haftalık iki, üç veya dört saat ile iktifa edilmelidir. Esas derslerin içeriği çok değişmediğinden, ancak yeni bir buluş ve icat olduğu zaman yenilenmelidir (Malche, 1939).

Darülfünün birinci sınıf öğrencileri için yukarıdaki yenilikleri tavsiye eden Malche, Darülfünün ilerleyen yıllarında ise, bir iki saatlik özel dersler gösterilmesini, bu derslerin ise sürekli yenilenmesi gerektiğini belirtir. Ders içeriğinin yenilenmesinin, dersi veren profesörün ve başka hocaların bu alanda yaptığı yeni çalışmaların katkısıyla olmasını, öğrencilerin bu konular hakkında sürekli sorular sormasını, çelişkileri ortaya çıkarmalarını, çeşitli alanlarda karşılaşılan zorluklara çözüm önerileri sunmalarının sağlanması olduğunu söyler. Ayrıca öğrencilerin bu ders esnasında, bilimin hiçbir zaman değişmez ve kesin kuralları olmadığını anlaması gerektiğini ve yeni bulunan bilimsel verilerin eskilerinin yerine gelebileceği anlayışını kazanarak gerçek bir üniversiteli hüviyeti kazanabileceğini belirtir (Malche, 1939).

Raporda çok önem verilen uygulamalı derslerin genel derslerin üçte biri kadar olması gerektiğinin altı ısrarla çizilir. Laboratuvarları olan fakültelerde bu sayının daha da artırılmasının yararları üzerinde duran Malche, uygulamalı derslerin sayısal derslerin olduğu fakültelerde olduğunu, ancak Edebiyat ve Hukuk Fakültelerinde yeteri kadar olmadığını tekraren vurgular. Fen fakülteleri için bu uygulama alanı klinik veya laboratuvarlarken, sözel fakültelerin uygulamalarının öğrenci konferanslarını içeren seminerler aracılığıyla yapılması ister (Malche, 1939).

Malche'ye göre uygulamalı derslerin amacı, öğrencinin kendisine anlatılan

dersleri tatbik ederek, derslerden yeterince istifade etmiş olduğunu kanıtlamasına yardımcı olmaktadır. Batı üniversitelerinde bu derslere o kadar önem verilir ki, bu uygulamalı derslerdeki çalışmalar imtihan notu yerine geçer. Derslerin teorik kısmının azaltılıp, öğrencilerin uygulama sahasına yönelmelerini sağladıktan sonra, imtihan konusunda da bir yenilik yapmak gerekmektedir. Sene içerisinde okunmuş eserlerden soru cevap şeklinde bir sınav yapıp sadece bunun ile yetinilmesine lüzum yoktur. Hocalar, sormak istedikleri maddeleri Darülfünun yönetimine göndererek, Darülfünun yönetimi inceledikten sonra bunları yayınlamalı ve öğrenciler hazırlanmalıdır. İmtihanlar, hafızayı geliştirmek yerine öğrencilere belli bir konuyu çözebilecek beceri kazandırma halini almalıdır (Malche, 1939). Malche'nin raporunda en çok önem verdiği ve en kapsamlı hacmi ayırdığı bu maddeyi, İstanbul Darülfünununun eğitim zihniyetinde Batılı bir değişiklik yaparak, evrensel bilim anlayışını öğrencilere kazandırmak için yazdığı anlaşılmaktadır. Raporun ana amacını oluşturan bu madde, Darülfünun eğitimin içeriğini nasıl olması gerektiğini açıkladığı gibi, hem öğretim kadrosuna hem de öğrencilere bakan yönleriyle, ciddi eleştiriler ve yenilikler içermesi ile günümüzde de geçerli olduğu söylenebilecek bir mahiyet arz etmektedir.

4.3.4.7. Heyeti Talimiye'nin Tarzı Tayini (Öğretim Üyesinin Atanma Usulü)

Bu konuda uygulanan mevcut yöntemi anlatarak ilgili kısma başlayan Malche, bunun iyi bir yöntem olmadığını savunur. Darülfünunda mevcut düzen dahilinde bir kadro boşaldığında, o fakültenin profesör meclisi bir aday belirler daha sonra Darülfünun divanı bir karar vererek, bu karar Maarif Vekaletine gönderilir. Maarif Vekaleti'nin onayını alan aday, Cumhurbaşkanı tarafından atanır. Darülfünun talimnamesinin 14. Maddesine göre işleyiş böyledir. Bu sistem devletin en tepesindeki isme kadar onay mekanizmasını götürdüğü için çok iyi gözükse de, Malche bu duruma karşı çıkar. Boş kadroların nasıl belirlendiği, bu kadrolara adaylıklarına koyabilecek olanların nasıl haberdar edildikleri, adaylar hakkında nasıl bilgi edinildiği ve bu vazifeyi kimin yaptığı gibi soruların cevaplanmadığı için bu yöntemi sakıncalı bulur (Malche, 1939).

Yine mevcut durum içinde, profesör yardımcıları için pek etraflıca hazırlanmış bir düzenleme bulunurken, muallim/profesör atamalarında adayları belirleyecek esaslar hakkında bir yönetmelik olmamasına değinerek, genç bilim insanlarının

akademik kariyerlerinin, kendisinden üst kademedeki hocaların keyif ve arzularına bırakılmış olmasını eleştirir. Bu yöntemin, genç bir bilim insanı için cesaret kırıcı ve yanlış olduğunun altını çizerek. Ayrıca mevcut usulün devamı halinde, bir akademisyenin, profesör muavinliği sırasında kazanmaya çalıştığı bilim adamlığı edimi yerine, ona memur zihniyeti aşılması gibi hatalı bir neticeye ulaşılacağına dikkat çeker (Malche, 1939).

Darülfünun içinden bir öğretim üyesinin azledilme ve görevden uzaklaştırılma yetkisinin kullanılması hususunda ise devletçi bir tavır takınan Malche, Darülfünundan bir görevliyi azletme yetkisinin, onları oraya atayan makamda olması gerektiğini, Darülfünun Eminliği birini azletmek istediğinde, bu ismi Maarif Vekaleti'ne göndermesini, Vekaletin, Darülfünundan gelen bu isteği, kendi isteği ve teklifi gibi Cumhurbaşkanı'na arz etmesinin en doğru yol olacağını söyler (Malche, 1939). Malche bu madde içeriğinde de gösterdiği gibi, bilimsel konularda akademisyenlerin olabildiğinde özgür ve kararlı olmasını hatta onların akademisyen yönlerinin azaltıp, memur zihniyetine büründürebilecek prosedürleri engellemek istediği görülmektedir. Ancak bunun yanında, idari konularda olabildiğinde devletçi bir tavır takınıp bütün idari tasarrufun öğretim üyelerinin elinden alınıp hükümete verilmesini de savunduğundan, ortaya çelişkili bir durum çıktığını söylemek de yanlış olmaz.

4.3.4.8. Fakülte Başına Heyeti Talimiye Kadroları

Malche'nin tespitlerine göre Darülfünunun akademik kadrolarının sayısı fazladır ve bu sayıyı azaltıp, geri kalanlarının maddi şartlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Darülfünundan ayrılmak zorunda kalacak hocaların, başka okullarda veya tercüme faaliyetlerinde görev almalarının uygun olacağını tavsiye eder. Fakülte içerisinde, profesörler tarafından açılacak kürsü (bölüm) sayılarının kanun ile belirlenmesini ve her ana bilim dalının bir sabit kürsüye ve dolayısıyla bir profesöre sahip olmasını ister. İhtiyaç duyulması halinde, Darülfünun yönetiminin görüş ve onayı alınarak sabit bir kürsünün yanında geçici bir kürsünün, bir profesör veya muallim tarafından tesis edilebileceğini belirtir (Malche, 1939). Bu genel değerlendirmelerden sonra İstanbul Darülfünunun yeni Fakülte ve kürsü (bölüm) şekillendirmesini aşağıdaki haliyle raporuna ekler.

Tıp Fakültesi

- 1 — Anatomie normale
- 2 — Histologie et embryologie
- 3 — Physiologie et chimie physiologique
- 4 — Pathologie generale et anatomie pathologique
- 5 — Clinique midicale et pathologie interne
- 6 — Clinique chitutgicale et pathologie extetne
- 7 — Gynecologie et obstetrique
- 8 — Maladie des enjants
- 9 — Clinique psychiâtrique
- 10 — Dermatohgie et venerologie
- 11 — Clinique opthalmologique
- 12 — Clinique oto-rhino-laryngologique
- 13 — Therapeutique et matiere medicale (methode de traitements)
- 14 — Hygiene et bacteriologie
- 15 — Radiologie (diagnostic et traitements)
- 16 — Medecine legale, deontologie

Fen Fakültesi

- 1 — Yüksek riyaziyat, cebir, hendese. Temrin
- 2 —Diferansiyel Denklemler (Calcul dijferentiel et integral, mecanique rationnelle exercices
- 3 — Olasılık (Calcul des probabilites-Analyse superieure
- 4 —Astronomi Astronomie (Mementaire, mathematique et physique) Meteorologie
- 5 — Fizik (tecrübî ve riyazî)
- 6 — Kimyayı gayriuzvî — Analyse aualitative
- 7 — Kimyayı uzvî — Analyse quantitative
- 8 — Mineraloji — (Cristallographie optique)

- 9 — Jeoloji, Paleontoloji ve Coğrafyayı tabî
- 10 — Hayvan bilimi ve genetiği Zoologie descriptive et genetique
- 11 — Nebatat (Physiologie et anatomie, genetique)
- 12 — Antropoloji (Paleontologie humaine, morphologie, anthropometrie, eugenique)

Hukuk Fakültesi (12 sabit kürsü)

- 1 — Hukuk ilmine methal, hukukun umumî tarihi
- 2 — Roma hukuku
- 3 — Hukuku âmme ve mukayeseli hukuku esasiye
- 4 — Mukayeseli Türk ve Avrupa kanunu medenileri
- 5 — Droit civil türe et droit câvil compare, droit des obligations
- 6 — Hukuku ticaret ve bahriye Droit commercial et maritime
- 7 — Hukuku idare
- 8 — Hukuku umumiye ve hususiyei düvel
- 9 — Hukuku ceza ve tatbikatı cezaiye
- 10 — Hukuk muhakemeleri usulü Procedure civile-poursuite et faillite icra ve iflâs
- 11 — İktisat — Fenni umumii mâli
- 12 — Tıbbî adli (Tıp Fakültesinde)

Edebiyat Fakültesi (12 sabit kürsü)

- 1 — Umumî lisanîyat - Hindu - Avrupaî lisanlarda tatbikatı
- 2 — Türk Edebiyatı: muharrirlerin teşrih ve tefsiri ve edebiyat tarihi
- 3 — Fransız Edebiyatı: muharrirlerin teşrih ve tefsiri ve edebiyat tarihi
- 4 — Rönesanstan bugüne kadar mukayeseli edebiyat: metinlerin izahatla kıraati ve bu eserlerde tezahür eden fikir tarihi
- 5 — Felsefe Tarihi. Umumî psikoloji
- 6 — İçtimaiyat, ahlâk, terbiye.
- 7 — Mantık, Theorie de la connaissance (bilgi teorisi), Tasnifi fûnun

8 — Eski Medeniyetler Tarihi: Şark, Yunanistan, Roma

9 — Türkiye Tarihi

10 — Ezminei cedide ve Türkiye ile Avrupa münasebatı tarihi

11 — Şark ve Garp San'atı Tarihi

12 — Acem ve Arap Edebiyatı

İSLÂM TARİHİ, FELSEFESİ VE DİNİ ZÜMRESİ

Edebiyat Fakültesine bağlı (6 sabit kürsü)

1 — Metafizik ve Din Felsefesi

2 — Kur'an Tarih ve Tefsiri

3 — İslâm Dinî ve Hukuku Tarihi

4 — Arapça

5 — Acemce

6 — Hadis

4.3.4.9. Tıp Fakültesi ve Mülkiye Mektebinin Nakli

Raporun ikinci bölümünde tespit edilen bu okulların verimsiz kullanılmalarının önüne geçmek için üçüncü bölümde yapılması gerekenlere değinen Malche, Tıp Fakültesinin Haydarpaşa'dan alınıp Beyazıt'ta bulunan kampüse taşınmasını gerekli görür. Şehrin nüfus ve hastane yoğunluğunun Avrupa tarafında olduğunu, bu sebepten dolayı, öğrencilerin öğrenimleri sırasında daha fazla sayıda hasta ile ilgilenip tecrübe kazanmalarının elzem olduğunu belirtir. Öğrencilere Avrupa yakasında bulunan Haseski, Cerrehaşa, Gureba, Şişli Hastanelerinde, Tıp Fakültesinin klinikleri tesis edilerek, öğrenciler bu hastanelerde stajlarını yapmaları, hastaneni yönetimi ve doktorların bu öğrencilerin gelişimine katkı sağlamaları arzulanmaktadır. Öğrenciler uygulama faaliyetlerini bu kliniklerde görürken, teorik derslerini hastanelerin yakınında bulunan Beyazıt'taki kampüste alabilmeleri, Tıp Fakültesinden alınan verimi daha yüksek bir seviyeye çıkaracaktır (Malche, 1939).

Mülkiye Mektebi'ni de Beyazıt'a taşımak gerektiğini söyleyen Malche, Hukuk, Mülkiye ve Yüksek Ticaret okulunun öğrencilerine aynı dersleri ortaklaşa gösterilmesiyle, ciddi tasarruf sağlanacağına inanır. Mülkiye Mektebinin kendisine has olan teamülleri korunarak, Hukuk Fakültesinin idari şubesini oluşturacak şekilde

düzenlenmesini ve farklı derslerin belirlendikten sonra geri kalan derslerini Hukuk Fakültesinde görmeleri sağlanarak ciddi bir emek israfının önüne geçilebileceğini belirtir (Malche, 1939).

4.3.4.10. Fakültelere Ait Önemli Meseleler

Bu başlık altında da israfın önüne geçmek için çeşitli okul ve bölümlerin birleştirilerek daha yüksek bir verim alma hedefiyle çeşitli adımlar planlayan Malche, bu sefer Dişçilik Okulu'nun Tıp Fakültesine bağlanmasını ve ilk sınıfta verilen genel tıp eğitimi derslerinin, Tıp Fakültesinde gösterilmesini tavsiye eder. İdari açıdan karışıklığa neden olmamak için de Tıp Fakültesi Dekanının, Dişçilik Okulunun da idaresine nezaret etmesi gerektiğini söyler (Malche, 1939).

Astronomi öğrencilerinin Kandillide bulunan rasathaneden faydalanması gerektiğini, çünkü Darülfünunda aldıkları eğitimin teorik ve yetersiz olduğunu söyleyen Malche, rasathanenin etkin kullanımıyla daha nitelikli bir astronomi eğitiminin öğrencilere ulaştırılabileceğini belirtir (Malche, 1939).

Edebiyat Fakültesi'nin Darülfünun geleneği içinde önemli bir yeri olduğunu düşünen Malche, bu fakültenin kürsülerinin içeriğini genişletip, zenginleştirmek gerektiğini söyler. Fakültede okutulan Batı ve Doğu kültürüne ait edebiyat eserleri ve tarihine ek olarak, bu eserleri oluşturan dillerin ne olduğu, nasıl oluştuğu, bu dillerin sosyoloji ve psikoloji ile ilişkilerine dair içeriklerin arttırılmasını tavsiye eder. Bu nedenle, Yabancı Diller kürsüsünün Edebiyat Fakültesinin çatısı altında kurulmasını teklif eder. Böylece fakülteye bir canlılık kazandırılacak ve gelecek yıllardaki yabancı dil öğretmenlerinin yetişmesine ciddi katkı verilmesi sağlanacaktır (Malche, 1939).

Türkiye'nin geçirdiği dönüşümün farkında olan Malche, bu nedenle İlahiyat Fakültesi'nin dini niteliğinden dolayı özel bir korunmaya tabi tutulması halinde yeni fikirleri açıklamaya kalkışmayacağını ancak bu fakültede diğerleri gibi yeniliğe tabi olacaksa mevcut durum ile devam edilmemesi gerektiğini söyler. İlahiyat Fakültesinin sadece üç öğrencisi olmasına rağmen istihdam edilen on üç müderrisi olması, reformun sadece israf sebebiyle olsa bile yapılmasının zaruri olduğunu ve İlahiyat Fakültesinin kapatılarak, Diyanet ve İslam Felsefesi Tarihi ismi ile Edebiyat Fakültesine bağlanabileceği değerlendirmesinde bulunur (Malche, 1939).

Fen Fakültesinde bir antropoloji kürsüsü açılmasına önem veren Malche,

insanın tarih öncesinden bugüne nasıl ve ne şekilde geldiği, ırkların nasıl oluştuğu gibi konuların öğrencilere anlatılmasının gayet önemi bir konu olduğunu belirtir (Malche, 1939).

4.3.4.11. Talebelerin Hayatı

Raporda üniversitenin sadece eğitim-öğretimden ibaret olmadığını, öğrencilerin kendilerini gerçekten yetiştirmeleri için nitelikli bir sosyal çevreye ihtiyaçları duyacakları ifade edilmiştir. Öğrencilerin çeşitli derneklerde bir araya gelmeleri, spor faaliyetlerinde bulunmaları, ihtiyacı olan talebenin part-time işlerde çalışmasının sağlanması ve onların yemek ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği belirtilmiştir (Malche, 1939) .

4.3.4.12. Darülfünunun Kurum Dışına Etkileri ve Hizmetleri

Malche, Darülfünunun sadece bir kurum olarak reform geçirmesinin tek başına yeterli görmez. Ona göre Darülfünunun birçok alanda faydalı faaliyetlerde bulunması gerekmektedir. Darülfünunun daha canlı bir hale gelip bütün ülkeye bir ilim merkezi olduğunu göstermesi lazımdır. Bu gaye ile Lise öğretmenlerine, yeni eğitim yöntemlerini öğretmek için gerekli hizmet içi eğitim faaliyetleri düzenli aralıklarla Darülfünun hocaları tarafından verilmeli, Okulların tatil olduğu zamanlar fırsat bilinerek, lise öğretmenlerinin kendi dallarında yazılmış yeni eserlerden ve gelişmelerden haberdar olmaları sağlanmalıdır (Malche, 1939).

Geniş kitlelerin ve kamuoyunun bilgilendirilmesini sağlamak için her kış, önceden belirlenen on iki konuyu halka anlatılması için konferanslar düzenlenmesi gerektiğini söyleyen Malche, bu toplantılarda resimler, grafikler kullanılarak dünyadaki gelişmeleri halkın anlayacağı seviyede onlara ulaştırmanın faydalarından bahseder. Ayrıca bu toplantılara gazetecileri davet edip, her konferansın içeriğiyle beraber gazetelerde yer bulmasının, kitle eğitiminde önemli bir yeri olduğunu vurgular (Malche, 1939).

4.3.4.13. Bilim, Edebiyat ve Güzel Sanatlar Akademisi

Malche raporuna göre Türkiye'nin bilimsel ve düşünsel yapısını tamamlamak üzere milli bir Bilim, Edebiyat ve Güzel Sanatlar Akademisi kurması gerekmektedir. Bu akademi, çeşitli alt dallardan oluşan geniş ölçekte güzel sanat şubelerini de kapsamalıdır (Malche, 1939).

Hazırlanan bu raporun nihai amacı İstanbul Darülfünunu milli kültür ve modern bilim anlayışına sahip bir kurum haline getirmektir. Darülfünun bilgiyi

olduğu gibi öğrencilere nakletmekten ziyade, onları mevcut bilgiyi işleyecek nitelikli zihinler haline getirmeyi amaçlamalıdır. Darülfünun meselesi, Türkiye'nin modernleşmesinde merkez kurumlardan biri olarak bir istikbal meselesidir. Dolayısıyla Türkiye'nin gelişmesi ve ilerlemesi, Darülfünunun ilmi seviyesinin gelişmesi ile paraleldir.

4.4. Malche Raporunun Etkileri

Malche'nin yazmış olduğu rapor hükümet yetkilileri ve Atatürk tarafından dikkatlice incelenmiştir. Atatürk'ün raporu inceleyerek önemli yerlerin altını çizdiği ve notlar alarak reformun ana temasının nasıl olmasına dair fikirlerini söylediği bilinmektedir (Kocatürk, 1984). Hükümetin en yetkili insanların beğenisi kazanan bu raporun uygulamaya geçirilmesi bakımından da önemle değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Türkiye'de yabancı uzmanlara yazdırılan hiçbir rapor, Malche'nin üniversite hakkında yazdığı rapor kadar geniş çapta uygulamaya konulmamıştır. Raporun en önemli ve dramatik etkisi İstanbul Darülfünunu'nun kapatılarak yerine İstanbul Üniversitesinin kurulması olmuştur. Diğer etkileri ise; Raporda belirtilen Yabancı Diller Okulu açılmış ve yabancı dil dersleri zorunlu olarak öğretilmeye başlanmıştır. Yabancı dil ile yazılmış eserlerin tercüme faaliyetleri hızlandırılmış, kütüphanelerin durumu düzeltilip, fakülte ve üniversite dergileri yayınlanmaya başlanmıştır. Ayrıca üniversite, kendi kampüs sınırlarını aşp, ülke çapında kültür hareketi başlatmak amacıyla halka açık konferanslar vererek geniş kitlelerin eğitilmesi sağlamıştır. Çok meşakkatli ve ciddi eleştirilere maruz kalınmasına rağmen Tıp Fakültesi Haydarpaşa'dan kaldırılarak şehrin diğer yakasına taşınmıştır (Widmann, 2000).

Malche raporunda belirtilen fikirlerin, üniversite reformunun hayata geçirilmesi noktasında temel metin görevi görmesinde hiç şüphesiz Albert Malche'nin müşavir olarak icraat sahasında görev yapması da etkili olmuştur. Malche'nin raporunu, kendinden önceki yabancı uzman raporlarından ayıran en önemli unsur, sadece üniversitenin sorunlarını iyi bir şekilde tespit edip yazıya dökmesi değildir. Malche yeni üniversitede hükümetin yapacağı reformları hayata geçirmek için 20 Mayıs 1933'te Ankara'da kurulan Islahat Komitesinin başkanı da olmuştur. Diğer üyeleri, dönemin eğitim bürokratları olan Avni Basman (d.1887-ö.1965), Rüştü Uzel (d.1891-ö.1965), Kerim Erim (d.1894-ö.1952) ve Osman Horasanlı'dan oluşan bu komisyon, hükümetin önderliğinde Malche'ye hazırlatılan

yeni üniversite taslağını hayata geçirmek üzere çalışmalar yapacaktır. Bu çalışmalarda ilk öncelik, üniversitelerin yeni kadrolarının kimler tarafından doldurulacağı konusuna verilmiştir (Ergün, 1997). Ayrıca Islahat Komitesinde Darülfünundan ve yerli ilim adamlarından kimsenin olmaması ve üyelerinin bakanlık bürokratlarından ve Malche'den ibaret olması yapılacak yeniliklerin devletçi bir anlayışın ürünü olacağı anlamına da gelmektedir (Arslan, 1992).

Malche raporunda, bazı Darülfünün bölümlerin gereksiz olduğu ve bu bölümlerden ve bölüm hocalarından tasarruf yapıp bunlara başka devlet kurumlarında görev verilebileceğinden bahsetmiştir. Ancak yeni üniversiteye geçerken Darülfünunda görev yapan iki yüz kırk öğretim üyesinden, yüz elli yedi tanesinin tasfiye edileceğini kendisi bile düşünmemiştir. Hükümetin, yeni üniversite kadrolarını yeniden düzenlerken Darülfünün kadrolarında belli oranda bir tasfiye yapacağı hem Malche raporunda hem de genel siyasi havadan öngörülebilirdi. Ancak öğretim üyelerinin üçte ikisinin bir anda tasfiye edilmesi, uzun yıllar etkisini sürdüren sert, yıkıcı, olumsuz örnek ve sonuçlar doğurmuştur (Bahadır, 2010). Büyük tasfiye planlandıktan sonra, üniversite kadrolarını kurmak için hem hükümet hem Islahat Komitesi hem de Profesör Malche ciddi bir çalışmaya girişmişlerdir.

Yeni üniversitenin kadroları üç grup öğretim üyesi tarafından oluşturulacaktır. İlk grubu, Darülfünün kadrosunda bulunan ve bilimsel yeterlilik bakımından yeni üniversitenin öğretim kadrosunda bulunması uygun görünenler oluşturur. İkinci grup, cumhuriyetin kurulmasını takip eden yıllarda, yurt dışına yüksek tahsil almak için gönderilen ve gelecek vaat eden genç bilim insanlarından meydana getirilir. Üçüncü grup ise tecrübeli yabancı profesörlerden seçilecektir (Hirsch, 1997). İlk grup zaten hazırды, ancak Darülfünün hocaları elemeye tabi tutulurken, sadece bilimsel yeterlilik değil, hükümetin politik görüşleriyle zıt düşmeyecek bir anlayışa sahip olma gibi siyasi bir yeterliliğe öncelik verildiği anlaşılmaktadır. Çünkü Darülfünunda bulunan bilimsel yeterliliği tartışma dahi götürmeyen Hamdi Suat Aknar (d.1873-ö.1936), Ali Vehbi Türküstün (d.1877-ö.1937) ve Ömer Şevket Öncel (d.1880-ö.1950) gibi bilim insanlarının üniversite ile ilişkisinin kesilmesi, tasfiye yapılırken sadece bilimsel yeterliliğe bakılmadığını göstermektedir (Bahadır, 2010).

İkinci grubu oluşturan ve öğrenim görmeleri için yurtdışına gönderilen genç öğretim üyelerine yapılan on yıllık yatırım yavaş yavaş meyvelerini vermeye başlamıştı. Atatürk yapmayı planladığı üniversite reformunun çekirdek kadrosunu

oluşturmak için Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren liselerin en seçkin öğrencilerinden bir kısmını yurtdışında eğitim almaya yolluyordu. Reform zamanı gelince, yeni kadroların bir kısmı işte bu genç akademisyenler için ayrılmıştı. Öğrenimlerini tamamlayıp yurda dönen ve üniversite reformu sırasında görev alan genç bilim adamlarından bazıları ise Cahit Arf (d.1910-ö.1997), Sabahattin Eyüpoğlu (d.1908-ö.1973), Takiyettin Mengüşoğlu (d.1905-ö.1984), Sabri Esat Siyavuşgil (d.1907-ö.1968) gibi daha sonraki yıllarda ülkemizin kültür hayatına önemli katkıları olan insanlardır (Berkem, 2003).

Darülfünun'dan üniversiteye aktarılacak öğretim elemanları ve belli bir plan dahilinde yurt dışında hazırlanmış genç akademisyenler reform hareketinin bir kısmını oluşturuyorlardı. Fakat tecrübeli ve nitelikli yabancı profesörleri Türkiye'ye getirmek nasıl mümkün olacaktı? Bu ciddi bir sorundu ve bu problemi çözmeden ortaya çıkacak yeni üniversite, başarısız sonuçlar doğurabilirdi. Malche 1932 tarihinde hazırlamaya başladığı raporunda, yabancı profesör getirtip, onları tam zamanlı üniversite hocası olarak çalıştırmaktan bahsetmemiştir. Sadece alanında dünya çapında uzman olanların, misafir profesör statüsünde istihdamından bahsetmiştir. Yabancı profesörlerin üniversitede kalıcı statü ile istihdam etme politikasının rapor yazıldıktan sonraki süreçte kararlaştırılmış bir konu olduğu anlaşılmaktadır. Bu ani fikir değişikliğinde dünya siyasetinde yaşanan politik olayların etkisi de göz ardı edilmemelidir.

Türkiye'de üniversite reformunun planlandığı yıl olan 1933'te Almanya'da nasyonal sosyalistler iktidara gelmişti. Siyasi açıdan, kendi fikirlerine karşı olan öğretim üyelerini üniversiteden emekli eden, işinden atan hatta tutuklayan ve akademisyenler üzerinde katı bir politika izleyen yeni nasyonal sosyalist iktidar, birçok profesörün Almanya'dan başka ülkelere iltica etmesine neden olmuştur. Bu mülteci profesörlerden biri olan ve Zürih'e giden Philipp Schwartz, orada kendisi gibi mağdur olan, işlerini ve yurtlarını kaybetmiş bilim adamları ile dayanışma içinde bulunmak ve ihtiyaçlarını karşılamak için Alman Bilim Adamları Yardım Cemiyeti'ni (Notgemeinschaft Deutscher Wissenschaftler) kurmuştur. Kısa zamanda yardım faaliyetleri geniş kitleler tarafından duyulan bu cemiyet ile Türkiye Cumhuriyeti ve Profesör Malche iletişime geçmiştir. Malche raporunda sürekli altını çizdiği, Batı üniversiteleri eğitim anlayışına sahip tecrübeli profesörleri, bu vesile ile yeni üniversiteye kazandırabileceğini görmüştür. Türkiye'ye davet edilen Profesör

Schwartz, bürokratlar ve Maarif Vekili Reşit Galip ile toplantılar yapmış, kendisine üniversite reformundan ve iş imkanlarından bahsedilerek mülteci bilim adamlarını ivedi bir şekilde Türkiye'ye getirmesi istenmiştir. Karşılıklı mutabakat sonunda kararlaştırılan isimler Türkiye'ye getirilerek iş başı yapmaları sağlanmıştır. 1933-1945 yılları arası Türkiye'de görev yapan Alman- Avusturyalı Profesör, doçent ve asistan sayısı toplamda doksan sekizdir. Bunların aileleri ve yakınları da düşünüldüğünde rakam yüzlerce kişiye tekabül etmektedir (Widmann, 2000). Yeni üniversite için eksik son parça da tamamlandıktan sonra, İstanbul Darülfünunu ilga edilip İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.

Malche üniversite reformunun ilk önce zihinlerde hayata geçirileceğinin farkındaydı ve bu yenilik hareketine zihinsel anlayış değişiminin hayata geçirilmesi olarak bakıyordu. Raporunda ısrarla belirttiği üzere, öncelikle üniversitenin sadece bir bilgi aktarım merkezi olmadığı, burayı hocaların anlatıp öğrencinin edilgen bir şekilde dinlediği yer olmaktan çıkarmak gerektiğini herkesin zihnine yerleştirmek istemiştir. Üniversite öğrencisinin üretken olmasını ve kendi araştırmalarına dayalı bir şeyler ortaya koymasını istemiştir. Eskiden kalma hoca talebe ilişkisini reddederek, yerine öğrencinin daha girişimci bir hüviyet kazandığı, eğitim öğretimde öğrenci merkezli bir yöntemi sunmuştur. Burada profesöre düşen ise öğrencilere ilmi bir heyecan verip onlara gidecekleri yolda rehberlik yapmalarıdır.

Malche, üniversite talebelerini gerçek hayat şartlarına hazırlamak için edilgen konumdan etken bir duruma geçirmeyi hedeflemektedir. Bu amaçla üniversitede teorik okutulan ders sayısının azaltılıp yerine uygulamaya dönük dersler verilmesini sıklıkla savunmuştur. Fen ve tıp alanlarında laboratuvar ve uygulama ders sayılarının arttırılmasının yanında sözel alanlar olan ve uygulamanın nispeten daha az olduğu kürsülerde bile tatbiki derslerin sayısının arttırılmasını istemiştir.

Malche'nin raporunun etkili olduğu diğer önemli bir konu ise özerklik meselesidir. Darülfünun özerk bir yapıyı ve tüzel kişilik olma hakkını Osmanlı'nın son zamanlarında elde etmiş ve Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla birlikte bu kazanımları olduğu gibi tevarüs ettirmiştir. Bu haklar Darülfünunun hükümetten ve Maarif Vekaletinin izlediği politikalardan direkt olarak etkilenmemesine ve sıkı bir devlet baskısı görmeden eğitimini yürütmesini sağlamış ve kendisini diğer eğitim kurullarından ayrı bir yerde konumlandırarak daha liberal bir çizgide faaliyet yürütmesine imkan sağlamıştır. Malche raporunda Darülfünunun sahip olduğu idari

özerklik anlayışını eleştirmiş ve kullanıldığı şekliyle özerklikten çok reformların bütüncül yapısından kopukluğa neden olduğunu belirtmiştir. Aslında üniversitede bilimsel özerkliğin sağlam bir savunucusu olan Malche, idari özerlik konusunda ise aynı görüşte değildir. Darülfünun Emin'ini öğretim üyeleri tarafından seçiliyor olmasına tamamen karşı çıkmış ve bu yöntemin kaldırılarak, atama usulü ile bizzat hükümet tarafından belirlenmesini savunmuş ve bu düşüncesini de hayata geçirmiştir.

Üniversitenin özerklik anlayışındaki bu değişiklik, onu tamamen hükümete ve Maarif Vekaletine bağlı okullardan herhangi birisi statüsüne indirmiştir. İstanbul Üniversitenin ilk yıllarından beri görev alan ve daha sonra Ankara Üniversitesinin kuruluş yıllarında söz sahibi olmuş mülteci hukuk profesörü Ersnt Hirsch'in şu sözleri İstanbul Üniversitesinin sahip olduğu özerlik anlayışını ve ilk yıllarında devlet ile olan ilişkisini ortaya koyması açısından önemlidir:

Devlet yönetiminde merkezden yönetim ilkesi geçerliydi. Üniversitenin ne hukuki şahsiyeti vardı, ne de herhangi bir biçimde özerkliği. Rektör ve dekanlar seçimle işbaşına gelmiyor, Milli Eğitim Bakanlığınca tayin ediliyor ve görevden alınıyordu. Rektör, Milli Eğitim Bakanının temsilcisiydi; gene Bakan tarafından tayin edilen bir genel sekreter, rektörün yardımcılığı yapıyordu. Sadece rektör, genel sekreter ve dekanlardan oluşan bir Üniversite kurulu, bazı belli sınırlı yönetim yetkilerine sahipti, Üniversitenin öteki bütün kurumlarının sırf Dânişmanlık fonksiyonları vardı. Bunların aldığı kararlar, hukuki mahiyetleri bakımından, ancak Bakan tarafından onaylanmak ve yürürlüğe konmak durumunda olan tavsiyelerden başka bir şey değildi. İktisadi ve mali meseleler, doğrudan doğruya Maliye Bakanlığına bağlı olan bir muhasebe tarafından hallediliyordu. İta emri yetkisi yalnızca rektördeydi ve bu yetki genel sekreterin paraflı teklifi üzerine kullanılabilirdi. Bu düzenlemenin amacı, yeni baştan kurulan üniversiteyi bu çocukluk çağında evvela vesayet altına sokmak, bütün ilgilileri gelecekteki görevlerine hazırlamak ve onları, olgunluk çağına gelindiğinde Üniversiteyi artık kendi başlarına yönetebilecek duruma getirecek bir ruh içinde eğitmektir (Hirsch, 1997: 360).

Profesör Hirsch'in açıklamaları, İstanbul Üniversitesinde uygulanan devletçi yönetim anlayışını bizlere net bir şekilde göstermektedir. Osmanlının son döneminde, uzun uğraşlar sonucu elde edilen idari özerlik, 1933 reformuyla birlikte yerini, katı bir merkezîyetçi idare anlayışına bıraktığı gözükmemektedir.

4.5. Reform Sonrası Türkiye'de Üniversitenin Durumu

İstanbul Darülfünununun ilgasını belirleyen 2252 sayılı kanun 31 Mayıs 1933 tarihinde kabul edilmiştir. Bu kanun uyarınca, 31 Temmuz 1933 tarihinde İstanbul

Darülfünunu tamamen ortadan kaldırılacak ve 1 Ağustos 1933'den itibaren Maarif Vekâleti, İstanbul Üniversitesini kurmaya memur olacaktır.⁶

Kanundan aldığı büyük gücü sonuna kadar kullanmaktan çekinmeyen dönemin Maarif Vekili Reşit Galip, Darülfünunun tüm kadrosunu tasfiye etmiş, uygun bulduğu isimleri tekrardan akademik görevlere atayarak İstanbul Üniversitesini kurma işine başlamıştır. Ancak bu konu hakkında tecrübesi olmadığından, yayınladığı birkaç talimname ile üniversite kurma işinin altından kalkabileceğini düşünmesi, siyasi kariyerini bitiren bir hata olmuştur. Albert Malche'nin raporuyla uyumlu hazırlanmış olan üniversite teşkilat kanununu beğenmeyip bir kenara atması ona pahalıya mal olmuş ve İstanbul Üniversitesinin ilk dersini bile göremeden istifa etmek zorunda kalmıştır. Yeni Maarif Vekili Yusuf Hikmet Bayur (d.1891-ö.1980) tarafından 18 Kasım 1933 tarihinde yeni eğitim yılına başlayan İstanbul Üniversitesi, yeni yerli kadroları ve çoğu Alman mülteci profesörlerden oluşan yabancı uzmanlarıyla faaliyetlerine başlamıştır. Bunun üzerine Maarif Vekaleti tarafından 18 Aralık 1933 tarihli yeni bir talimname hazırlanarak İstanbul Üniversitesi işleyişini kuruluşun ilk yılında bu talimname üzerinden gerçekleştirmiştir (Dölen, 2010). İstanbul Üniversitesinin işleyişini düzenleyen ve 1933-1946 arası yönetilmesini sağlayan talimname 11 Ekim 1934 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu talimnamenin ilk maddesi üniversitenin görevlerini ve genel yapısını belirler.⁷ Dördüncü maddesi ise üniversitenin özerk olmadığını ilan eder.⁸

Öte yandan Darülfünundan üniversiteye geçerken İlahiyat Fakültesinin kapatılıp yerine İslam Tetkikleri Enstitüsü adıyla yeni bir birim kurulması yeni üniversitenin sahip olduğu zihinsel arkaplanın ipuçlarını bizlere verir. Kurulan yeni enstitülerden Türk İnkılâbı Enstitüsü, Milli İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü, Türkiyat Enstitüsü gibi bilimsel araştırma merkezleri yeni üniversitenin millilik ve inkılâpçılık üzerinden dizayn edildiğini göstermektedir. Böylece resmi ideoloji, üniversite reformu çerçevesinde, siyasi hedeflerine uygun birimleri üniversitede oluşturarak

⁶ Düstur (3.Tertip), Cilt 14, Ankara 1933, s.1229-1231; Resmi Gazete, Sayı 2420 (6 Haziran 1933)

⁷ Madde 1: Bilgi sahalarında araştırmalar yapmak, milli kültürü ve yüksek bilgiyi genişletmeğe ve yaymağa çalışmak, devlet ve memleket hizmet ve işleri için ergin ve olgun unsurlar yetişmesine yardım etmek gibi vazifeler için kurulmuş olan İstanbul Üniversitesi Tıp, Hukuk, Edebiyat, ve Fen Fakülteleri ile bunlara bağlı mektep ve enstitülerden mürekkeptir.

⁸ Madde 4: Rektör Maarif Vekâletinin inhası üzerine müşterek kararname ve Reisicumhurun tasdiki ile tayin olunur.

gerçekleştirmeye ve cumhuriyet ilkelerine sıkı sıkıya bağlı bir gençlik yetiştirmeye yönelmiştir (Güler, 1994).

İstanbul Üniversitesinin reformdan sonraki ilk on yılı değerlendirildiğinde öğrenci sayısında ciddi bir artış olduğu göze çarpmaktadır. 1933'te 2878 olan öğrenci sayısı 12480 olmuştur. 4 kattan fazla meydana gelen bu artış üniversitenin nitelikli gelişimini engellemiş ve kontenjan sınırlaması uygulanmasına neden olmuştur. Hocaların, öğrencilere nitelikli eğitim vermesi açısından olumsuz olarak değerlendirilebilecek bu durum, üniversiteyi tercih eden genç insan sayısındaki artışı göstermesi açısından olumlu bir gelişmedir. Öğrenci sayısındaki bu artış, Türkiye'nin artık tek bir üniversite ile yetinemeyeceğini, yeni üniversitelerin kurulmasının elzem bir hal aldığını da göstermektedir.

Osmanlının son dönemi ve cumhuriyetin ilk yıllarında, ülkemizde sadece bir tane Darülfünun olması ve sonrasında bu kurumun üniversiteye çevrilmesi sebebiyle üniversite gelişiminde gözler hep İstanbul üzerine çevrilmiştir. Gerek Osmanlının başkenti olması, gerekse de nüfus ve ekonomik bakımdan Türkiye'nin en büyük kenti olan bu yer, hak ettiği ilgiyi hiçbir zaman kaybetmese de tarihsel süreç içerisinde kendisine rakip bir şehir olarak yeni başkenti bulmuştur.

T.B.M.M'nin 13 Ekim 1923 tarihinde aldığı kararla başkent olan Ankara, o zamandan sonra ekonomik ve sosyo-kültürel yapısında büyük değişiklikler geçirmiştir. Ankara'nın oldukça kısa bir süre olan on yıllar içerisindeki bu gelişme süreci pek çok yeni kurumun yanı sıra Ankara Üniversitesini de ortaya çıkarmıştır (Çadırcı & Süslü, 1982). 1926 yılında Ankara'da açılan Hukuk Mektebi, 1933 yılında büyük bir kampüs içinde faaliyet gösteren ve Alman uzmanlara kurdurulan Yüksek Ziraat Enstitüsü, 1935 yılında Dil ve Tarih, Coğrafya fakültesi, 1936'da Ankara Devlet Konservatuvarı, 1938 yılında Mülkiye Mektebinin, Siyasal Bilgiler Yüksekokulu olarak Ankara'ya taşınması, 1942'de Fen 1945'te Tıp ve 1949'da İlahiyat Fakültelerinin kurulmasını takiben bunlar 1946 yılında bileştirilerek Ankara Üniversitesini oluşturmuştur (Widmann, 2000).

Ankara'da bu gelişmelerin yaşandığı yıllarda, İstanbul'da mazisi uzun yıllara dayanan köklü bir kurum olan Yüksel Mühendis Mektebi, 12 Temmuz 1944 tarihinde İstanbul Teknik Üniversitesi olarak yenilenir. Kanunda belirtildiği ifade ile

İnşaat, Mimarlık, Makine ve Elektrik-Elektronik olmak üzere dört fakültenin kurulumu gerçekleştirilir. (Karaca, 2013)

1940'lı yılların ortalarına gelindiğinde Türkiye'de artık üç adet üniversite mevcuttur. Bu kurumları düzenlemek ve çağın şartlarına göre faaliyet göstermelerini sağlamak için yeni bir hukuki düzen gerekmektedir. Bu hukuki düzenin, İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği ve dünyanın çift kutuplu olarak yeniden şekillendiği dünya siyasetindeki gelişmelerden bağımsız bir şekilde meydana getirilmesi uygun görülmeyecektir. Bu gelişmeler çerçevesinde 1946 senesi, Türkiye'nin siyasi tarihinde bir kırılma noktası meydana getirmiştir. Uzun yıllar tek parti yönetimi altında idari edilmiş Türkiye, oluşan yeni küresel düzendeki konumu gereği çok partili parlamenter demokratik hayata geçmeyi tercih etmiştir. Bunun sonucunda, katı devletçi politikalar yerine daha demokratik yönelimler kendini göstermeye başlamıştır. Bu demokratik hayata geçiş denemeleri, üniversiteleri de etkilemiş ve 1946 tarihli Üniversiteler Kanunu bu temel anlayış değişimi üzerine inşa edilmiştir.

1946 yılında çıkarılan 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu'nun ilk maddesinin konusu, 1933 reformuyla üniversitelerin elinden alınan özerkliği ve tüzel kişiliği geri vermek olmuştur.⁹ Rektör atamasıyla ilgili 12. Madde ise rektörün belirlenmesini Milli Eğitim Bakanlığının elinden alarak fakültelerin profesörler kurullarının kararıyla seçilmesine dayandırmıştır.¹⁰ Bu kanunun getirdiği bazı demokratik yenilikler arasında rektörlerin iki yıllığına profesörler tarafından seçilecek olması ve üniversitelerin tüm yöneticilerin ve kurulların seçim ile iş başına getirilmesini sayabiliriz.

Aynı yıl üniversiteler arasında koordinasyonu sağlamak ve üniversiteler ile iktidar arasında sağlıklı iletişim kurmak ve çıkabilecek uyuşmazlıklarda üst düzey karar mercii olması için Üniversitelerarası Kurul kurulmuştur. Böylece Milli Eğitim Bakanlığının üniversiteler üzerindeki gücü azaltılmış, Üniversitelerarası Kurul Milli Eğitim Bakanlığına bağlanmakla birlikte bakanlık sembolik bir güç ile sınırlandırılmıştır. Ayrıca doçentlik ve profesörlüğün akademik unvanlar olması da kabul edilmiştir. Daha önceleri üniversitede emekli ya da tasfiye olanlarla kadro

⁹ Madde 1: Üniversiteler; fakültelerden, enstitü, okul ve bilimsel kurumlardan oluşmuş, özerkliği ve tüzel kişiliği olan yüksek bilim, araştırma ve öğretim birlikleridir.

Her üniversitenin genel özerkliği ve tüzel kişiliği içinde, o üniversiteyi oluşturan fakülteler de, bu kanun hükümlerine göre bilim ve yönetim özerkliğine ve tüzel kişiliğine sahiptir. Düstur (3. Tertip), Cilt 17, Ankara 1946, s.1323-1343

açılması durumunda verilen bu unvanlar, kadrolardan bağımsız olarak oluşturulan akademik yükselme sistemine bağlanmıştır. Eski yöntemde, her fakülte kendi doçentlik sınavını kendisi yaparken, yeni kanunla beraber bu yöntem terk edilmiş ve doçentlik sınavı Üniversitelerarası Kurul tarafından farklı üniversitelerden seçilen jüriler eliyle tek bir yönetmelik üzerinden yapılması sağlanmıştır. Yine kanun uyarınca doçentlik sınavına girebilmek için doktora yapmış olmak zorunlu hale getirilmiştir. Asistanların tanımı, konumu, görevleri kanunda ayrıntılı şekilde belirtilmiş, asistanlar gelecek yıllardaki öğretim kadrolarının kaynağı olarak görülmüşlerdir. Böylece üniversitede gerekli koşulları yerine getiren bir asistanın, akademik açıdan en üst makama gelebilmesinin önünde engel kalmamıştır. Bu güvencenin kanun ile belirlenmesi, üniversite hocalarının yetiştirmenin temel koşulu olarak görülmüştür. Ayrıca öğretim üyeleri ve asistanlarının, kanunda belirtilen nedenler dışında görevden azledilemeyecekleri güvencesi verilmiş, geçmiş dönemde Maarif Vekâletinin isteğiyle gerçekleşen tasfiye olaylarının bir daha yaşanmaması için de bu yetki bakanlıktan alınmıştır (Dölen, 2010).

1933 reformu tek bir üniversite düşünülerek hazırlandığından, sadece İstanbul Üniversitesi için geçerli bir talimname ile bu üniversite idare edilmiştir. 1946 yılında çıkartılan 4936 sayılı kanun ise birçok yenilik ve birden fazla üniversiteyi idare edecek şekilde geniş kapsamlı bir perspektif ile hazırlanmıştır. Bu bakış açısı, üniversiteler üzerindeki katı devletçi politikalara mesafeli durmuş, üniversitede görev yapan bireylere ve onların haklarına, seçimlerine önem vermiş ve onları değerli hissettiren bir yaklaşımı benimseyerek, bu tavrı kanun maddelerine yansıtmıştır. Bu liberal zihniyet değişikliğinin meydana gelmesinde dünya ve Türkiye'deki yeni siyasal düzenin doğrudan bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

5. PHILİPP SCHWARTZ'IN İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ HAKKINDAKİ RAPORU

Philipp Schwartz ülkemize mülteci olarak gelmiş ve uzun yıllar İstanbul Üniversitesinde akademisyenlik yapmıştır. Üniversite reformuna başından beri şahitlik eden Schwartz, üniversitenin geçirdiği değişim ve dönüşümün içerisinde yer almış, İstanbul Üniversitesi ve akademik kadrosu hakkında ciddi tecrübeler edinmiştir. Bu tecrübelerini, ülkemizden ayrılırken hazırlamış olduğu 'İstanbul Üniversitesi'nin Bugünkü Durumu Hakkındaki Rapor' adıyla başbakanlığa sunmuş ve Türkiye'nin daha iyi bir üniversite için yapması gerekenleri ifade etmiştir.

5.1. Üniversite Nedir?

Schwartz, yazmış olduğu raporuna, bir üniversitenin kurulmasındaki genel amaçların ne olduğunu açıklayarak başlar. Ona göre üniversite, ülke gençlerinin zihinlerinde, bilime karşı ilgi uyandırmalı ve onlara, sadece mensup olduğu memleketin vatandaşlarına karşı değil tüm insanlığa karşı bir sorumluluk bilinci kazandırmalıdır. Ayrıca üniversite, memleketin refah ve huzuru için gereken hakikatleri aramalı ve bunları hiçbir korku gözetmeden toplum ile paylaşmalıdır (Schwartz, 1951).

Raporda, üniversitenin, doktor, hakim, mühendis, tüccar, memur kısaca memleketin ihtiyaç duyacağı ve geleceğini emanet ettiği insanları yetiştiren bir kurum olduğunu belirtilir. Buna ek olarak üniversitenin seviyesinin, o memleketin gelecekte kendisini görmek istediği yer ile aynı olduğu vurgulayarak, ülkenin gelecekteki durumu ile üniversite kalitesi arasında bir kolerasyon kurar. Türkiye'yi fakir bir memleket diye tanımladıktan sonra Türkiye'nin genel durumundaki bu fakirliğin üniversiteyi de içine almasını ve onu da eksik ve noksan bir kurum haline getirmesine göz yumulmasını yanlış bulur. Schwartz üniversitenin milletin ve insanlığın faydasına olan yüksek fikirlerin tartışıp konuşulduğu bir kurum olarak mümtaz bir yerde konumlanması gerektiğini söyler (Schwartz, 1951).

5.2. Darülfünunun Islahındaki Gayeler

Schwartz, 1933 senesinde Malche raporu rehberliğinde yapılan üniversite reformunun, Türk devrimleri doğrultusunda iki önemli amacı olduğunu söyler. Bunlardan ilki tatbiki yani uygulamaya dönük, ikincisi ideal yani düşünsel alana dönük amaçlardır. Tatbiki alan, memleketin ihtiyaç duyduğu nitelikli insan ve

meslek gruplarını yetiştirme kısmıdır. Düşünsel amaç ise yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nde, eski ve eskimiş olarak kabul edilen kültürel, dinî ve ahlâî anlayış yerine, ulusal ve evrensel insani amaçları yerleştirmektir. Böylece Türk milletini ortak ahlak ve entelektüel potada birleştirerek muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak amaçlanmıştır (Schwartz, 1951).

5.3. Bu Gayelere Varmak İçin Takip Edilen Usul

İstanbul Darülfünundan, İstanbul Üniversitesine geçiş sürecinde yaşananların kısa bir özetini yapan Schwartz, o yıllarda yaşananlara raporunda şöyle yer verir; Türkiye'de modern anlamda bir üniversite geleneği bulunmadığından, üniversite reformu sırasında Batı ülkelerinin üniversiteleri örnek alınmıştır. Batı üniversitelerindeki kürsüler İstanbul üniversitesinde de kurulmuştur. Bu kürsülerin başına geçmesi için birçok profesöre teklifte bulunulmuş ve alanlarında dünyada söz sahibi hocalar yanlarındaki asistanlar ile beraber Türkiye'ye gelmişlerdir. Onlar kendilerini yetiştiren eğitim anlayış ve modellerini, İstanbul Üniversitesi için de uygulamaya başladılar. Kısa sürede çok büyük yok kat edildi. Artık dünyada bilim çevrelerinde ne konuşuluyorsa aynısı İstanbul Üniversitesi çatısı altında da kendisine yer bulmaya başlamıştı. Bu değişim rüzgarı öğrencileri, hocaları ciddi ve olumlu şekilde etkilemişti. Eski Darülfünunu bilenler bu durumun farkına hızlıca varıyorlardı. Ancak geçen zaman içinde eski düzen çabuk unutulmuş ve üniversiteye yeni gelen öğrenciler bu yüksek seviyeyi normal olarak görmeye başlamışlardı (Schwartz, 1951).

5.4. Üniversite Reformu Başarılı Oldu Mu?

1933 yılında başlayan reformun, başından beri içerisinde bulunan ve yabancı profesörleri İstanbul'a getirmek gibi kritik bir vazifeyi yapıp uzun yıllar bu üniversitede hoca olarak çalışan Philipp Schwartz, çok kritik bir sorunun cevabını arar. Ona göre, üniversitede yapılan yenilikler, yabancı hocaların getirdiği yeni anlayış ve öğrencilerin buna ayak uydurup eğitim seviyesini Batı üniversiteleri ile belli bir seviyede eşitlemesi gayet güzel gelişmelerdir. Ülke idaresinde ve günlük hayatın işlerinin çözülmesi için teknik bilgi sahibi insan yetiştirilmesinde de belli bir yol alınmıştır. Lakin bu yapılanlar bir üniversite reformunu başarılı kılmaya yeterli midir? Bu önemli soruya Schwartz, olumsuz yanıt verir ve nedenlerini bizler ile şöyle paylaşır; Yapılanların hiçbirisi, reform hareketinin tam anlamıyla başarılı olmasına yetecek hadiseler değildir. Üniversite reformunu bir bütün olarak ele alınıp

incelersek, yola ilk çıkıldığında hedeflenen amaçların hala çok gerisinde kaldığı anlaşılır. Türk gençliğinin sahip olduğu bilgi düzeyinin, memleket ve insanlığa karşı sahip olması beklenen sorumluluk şuurunun hala zihinlerine işlenmemiş olduğu aşikârdır. Üniversite gençliğinin taşıdığı potansiyel yeteneklerin büyük bir kısmı, reform öncesi eski devirlerde olduğu gibi hala uykudadır (Schwartz, 1951). Türk Üniversite reformundan beklenen gayelerin hala çok gerisinde olduğu ve hem ülke içerisinde hem de evrensel boyutta yapılması gerekenler göz önüne alındığında, potansiyelini kullanamayan bir Türk gençliğinin varlığı kendisini göstermektedir.

5.5. Başarısızlığın Maddi Sebepleri

Schwartz bu bölümde başarısızlığın sebeplerinden madde madde bahseder ama her maddenin sonuna eklediği açıklama ile bunların asıl başarısızlık nedeni olamayacağını da bizlere gösterir. Başarısızlığın asıl nedeninin daha temelde ve farklı bir alandan kaynaklandığını sürekli vurgular.

Rapora yansıyanlara bakıldığında, mevcut başarısızlığın ikincil önemde birçok nedenleri vardır. Schwartz bunları şöyle sıralar; 1933 senesinde memlekete gelen yabancı profesörlerin çoğunun beş sene sonra üniversiteden ayrılarak başka ülkelere gitmeleri ve gidenlerin yerine yabancı hocalar ile doldurulabileceği halde bu yolun izlenmemesidir.

Üniversitede bulunan öğrenci sayısının, üniversitenin nitelikli eğitim verecek kapasiteyi aşması bir diğer tali nedendir Altyapısının üzerinde öğrenciye hizmet veren üniversite, özellikle tıp ve fen alanlarında bu sıkıntıyı daha fazla hissetmiştir. Fakat bu durum, farklı bir açıdan bakıldığında üniversite reformundan sonra daha fazla öğrencinin üniversiteye rağbet gösterip, yüksek öğrenim imkanına sahip olduğunu göstermesi açısından olumlu bir netice olarak da değerlendirilebilir.

Raporda üniversite reformunun, İkinci Dünya Savaşı'nın tüm dünyayı etkisi altına aldığı ve Türkiye'nin sürekli teyakkuza olduğu bir zamana denk gelmesi de ayrı bir neden olarak sayılır. Yine lise talebesinin iyi yetişmeden üniversiteye gelmesi gibi olaylar başarısızlığın süre giden nedenlerinden bir diğeri olarak gösterilir. Bunlara ek olarak ve daha geçerli bir neden, üniversitenin bütçesinin yetersiz olduğu ve tam donanımlı bir üniversiteyi sürdürülebilir kılmak için ayrılan maddi kaynakların yetersiz olduğu ve bu sebeple başarısız bir reform hareketi ortaya çıktığı ifade edilir. Ancak Schwartz için bunların hiçbirisi başarısızlığın asıl ve temel nedeni değildir (Schwartz, 1951).

5.6. Başarısızlığın Hakiki Sebepleri

Schwartz, başarısızlığın asıl sebeplerini bizlerle paylaşırken on sekiz yıl Türk milletinin arasında, her kesimden insanla girdiği ilişkilerin sonucunda bir kanaate vardığını söyler ve üniversite reformunun başarısız olmasının hakiki nedenini iki madde olarak ifade eder. Ona göre bunlardan ilki, Türk münevverinin birçoğunda derin kökleri olan kifayetsizlik hissidir. İkincisi de gerek münevverlerde gerekse halkın birçok unsurlarında Türk Milletinin mukadderatını idare edenlere karşı mevcut olan itimatsızlıktır (Schwartz, 1951).

Başarısızlığın asıl nedenini bu iki maddeye indirgeyen Schwartz, bu maddelerin açıklamasında ise bunları bir takım psikolojik ve sosyolojik kökenlere dayandırır. Ona göre, ilk maddede belirtilen Türk aydınlarında bulunan kifayetsizlik hissi, ilk bakışta belirti vermez. Hatta üniversitenin kaderinde söz sahibi olanlar kendilerini çok üstün bile göstermektedirler. Fakat bu insanlar biraz araştırılırsa içlerindeki yetersizlik hissi hemen kendini belli eder. Aydınların çoğunda görülen karamsarlık ve kötümserlik, başkalarına sürekli haksız eleştirilerde bulunma alışkanlığı, daima haklı çıkma hırsı, kibirlenme, gösteriş merak, hoşgörü eksikliği, başkalarını küçük görme, başkalarının başarılarına tahammül edememek, hocaların birbirini çekememe alışkanlığı gibi kötü özellik ve alışkanlıklar günlük hayatı bile olumsuz etkilemektedir ve başarısızlığın asıl psikolojik kökenlerini oluşturmaktadır (Schwartz, 1951).

İkinci köken başlıbaşına bir güven problemidir ve birinci köken ile doğrudan bağlantılıdır. Münevverlerin çoğu, kendi kaderlerini milletin kaderinden ayrı tasavvur etmekte ve bunu yaparken kendilerinin haklı olduklarını varsaymaktadır. Bu anlayışı eleştiren Schwartz'ın, Türk münevverleri için raporda kullandığı cümleler dikkat çekicidir:

Vatan için ölmeyi göze alanların çoğunda, vatan için yaşamak arzusu çok gevşektir. Bundan dolayı hile, kanundan daha büyük bir itibara sahiptir. Kurnazlık, ilim ve sanat bakımından yaratıcı dehadan daha yüksek bir kıymet taşımaktadır. Üniversitede mevcut olan mevkiler, birçoklarınca hayat gayesi olarak telakki edilmemektedir. Bilakis ancak hariçteki şahsi ve maddi işleri için bir temel olarak kullanılmaktadır. (Schwartz, 1951: 4).

Yukarıda belirtilen başarısızlığın temel iki nedeninin kökenlerine kifayetsizlik hissi ve itimatsızlık duygusu da eklenerek, raporun ilerleyen bölümlerinin içerisinde de kendisine yer bulur. İşlenen konularda ortaya konulan olumsuz sonuçlar ile bu

negatif sosyo-psikoloji ögeleri arasında sürekli ilişki kurularak raporda tekraren vurgulanmaktadır.

5.7. Üniversitenin Uzuvarları ve Bunların Çalışma Tarzları

Talebeleri cinsiyet ve sosyolojik açıdan sınıflara ayırarak inceleyen Schwartz, onları üç kısma ayırır. Müslüman Türk erkek talebeler, Müslüman Türk kadın talebeler ve azınlık talebelerinden oluşan bu sınıflama yöntemi neticesinde, bu grupları oluşturan öğrencilerin sahip oldukları özellikleri kendi tecrübelerinden yola çıkarak bizlere tanıtır.

Raporda yapılan tespitlere göre, Müslüman Türk erkek talebeler, büyük kesimi Anadolu'dan gelen ve genellikle memur ailelerin çocuklarından oluşur. Hükümet hesabına okuduklarından dolayı üniversite öğrencisiyken bile, hükümet memuru gibi iş görebilirler. Bunlar asker, sivil veya parti yurtlarında yaşarlar. Üniversite hayatlarında güvence altında yaşayan bu zümre, mezun olduğunda ise mecburi hizmet ile görevlendirilirler. Bunların birçoğu küçük ve yorucu bir memuriyete atandıktan sonra üniversiteyi ve orada aldıkları bilgileri lüzumsuz olarak nitelemeye başlarlar. Üniversiteye yeni girecek olan öğrencilerin zihinlerine, sahip oldukları olumsuz tecrübelerini yansıtarak onları ümitsizliğe sevk ederler ve yukarıda sayılan başarısızlığın asıl sebepleri yavaş yavaş kendisini göstermeye başlar (Schwartz, 1951).

Müslüman kadın talebelerden yüksek bir övgüyle bahseden Schwartz, üniversitenin en iyi öğrencileri ve millet için en çok gelecek vaat eden kişiliklerin bu gruba ait olduğunu söyler. Üniversitede yaptığı gözlemler sonucu derslerde, konferanslarda, enstitü faaliyetlerinde yorulmak bilmeden verimli bir vaziyette çalışan bu öğrencilerin, üniversitenin belli bir düzen içinde işlemesinin değişmez parçasını oluşturdukları kanaatini taşır. Schwartz kadın öğrencilerin varlığı ve ortaya koydukları başarının, raporunun ilk bölümünde sayılan başarısızlığın temel olmayan nedenlerinin işlevsiz olduğunun en önemli kanıtı olduğunu söyler. Hatta başarısızlığın temel nedenleri bile kadın talebeler üzerinde kendisine yer bulamamaktadır. Schwartz'a göre, kifayetsizlik duygusundan kaynaklanan problemler, erkeklerde yaşananın tam tersi bir şekilde kadınlarda daha çok çalışma aşkını arttırarak elde edilen verimi yükseltmektedir (Schwartz, 1951).

Üniversite reformunun yapıldığı yıllarda Türkiye'nin kozmopolit insan çeşitliğinin önemli parçasını oluşturan azınlık talebeleri, Schwartz'ın yaptığı öğrenci

gruplamasında kendisini yer bulmuştur. Schwartz'ın bu gruba önem vermesi, raporda belirtildiğine göre, başarısızlığa neden olan illetlerden en çok etkilenen grubun azınlık talebelerinden oluşuyor olmasıdır. Eskiden sahip oldukları sosyal statü arayışında olan bu öğrenciler, akademik bir kariyere ziyade devlet karşısında kendini emniyetli hale getirmek ve şahsi gelecek kaygısından kurtulma arayışı içerisindeyler. Bu nedenle bu öğrencilerin mezun olur olmaz hedefledikleri ilk şey para kazanma arzusu ve ülkeden ayrılarak, yeni bir memlekette kendisine yer bulma hevesidir (Schwartz, 1951). Raporun bu başlığının konusu olan azınlık talebeler hakkında ilginç bir detaya dikkat çekmek gerekmektedir. Üniversite öğrencilerin çoğunluğunu oluşturan Müslüman erkek öğrencilerin ciddi bir hükümet tahakkümü altında olduğu vurgulanırken, kaldıkları yerlerin devlet yurtları olduğu ve mezuniyetlerinden sonra bile bu ilişkilerini devam ettirmek üzere kurulmuş, baskıcı bir sistemden bahsedilir. Bu yöntemin Müslüman erkek talebelere yaşattığı olumsuz neticelerinin altı çizilirken, azınlık ailelerin çocuklarının da farklı bir devlet baskısı altında oldukları ve psikolojik açıdan bu baskının negatif etkisinin hem öğrenciler hem de üniversite geleceği için olumsuz etkisi gösterilir. Schwartz'ın üç gruba ayırdığı öğrenci grupları içerisinde kendisini devlet karşısında en fazla özgür hisseden grup Müslüman kadın talebeler diye adlandırılan öğrencilerdir. Bunların üniversitenin en çalışkan ve başarılı kısmını oluşturması, devlet-öğrenci ilişkileri ve özgürlük hissi ve üniversite başarısı çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu örnekte de gösterildiği gibi öğrencilerin kendini mutlu ve özgür hissetmesi başarılarını arttıran, dolayısıyla üniversitenin başarının arttıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Raporda talebelerle ilgili kısmı sonlandırırken genel bir değerlendirme yapan Schwartz, öğrencilerin üniversiteye büyük bir çalışma hevesi ve ilme karşı saygı hisleriyle geldiğini, memlekete faydalı idealist bir ruh taşıdığını fakat mevcut kirli çevrenin, bu temiz ruhları sürekli olumsuz etkileyerek kirlettiğini söyler. Bu yanlış işleyiş sonucunda eğitim hayatlarını tamamlayan öğrenciler, ilk yıllardaki fikirlerinin zıt yönünde savrularak mezuniyet sonrası gerçek hayata atılırlar (Schwartz, 1951).

Profesör Schwartz, raporunda akademik kadroyu üç bölüme ayırarak ele alır. Yabancı profesörler, yerli profesörler ve bunların alt kadrolarını oluşturan doçentler, yardımcıları ve asistanlarını içerir. Verdiği örnekleri kendi çalıştığı Tıp

Fakültesinden alarak, burada çalışan insanların gözlemlenmesi sonucu ulaştığı bilgilere dayandırır ve bu bilgileri raporuna yansıtır.

Yabancı hocaların durumuna dair yaptığı tespitlerde, mevcut sayılarının yıllar içinde azalmış olduğunu ve reformun ilk yıllarında, sadece Tıp Fakültesi'nde on altı adet ordinaryüs profesör varken, on beş sene sonra, bu sayının dörde düştüğünü bildirir. Yabancı hocaların giderek azalması, maddi imkansızlıklar, teknik donanımına sahip yardımcı insan sayısı ve kalitesindeki eksiklikler, idarenin becerisizlikleriyle birleşince yabancı profesörlerden alınan verim zaten son derece azalmış bir hale gelmiştir. Reformun ilk yıllarındaki esen eğitim rüzgarının etkisiyle, Avrupa standartlarında bir çalışma verimliliğine ulaşan yabancı hocalar, yıllar içinde kendi seviyelerini aşağıya düşürerek günü kurtarmak ile yetinmişlerdir. Bu olumsuz durumun ortaya çıkmasında, Türk hocalardan kendilerine sirayet eden, bu ülkede bilim ve araştırma sahasında ilerleme kaydedilemez anlayışının etkili olduğunu belirtir (Schwartz, 1951).

Türk profesörlerle ilgili görüşlerini ise maddiyat üzerinden şekillendiren Schwartz, yerli hocaların ve asistanların özellikle tıp alanında oldukça başarılı olduklarını ancak bu yetenekli insanların millete ve memlekete üniversite aracılığıyla yapacakları hizmetin çok küçük bir kısmını yerine getirdiklerini düşünür. Bunların şahsi ve maddi menfaatlerini sağlamak ve hayatlarını garantiye almak kaygısıyla çalıştıkları için üniversitenin sürekli artan ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak olduklarını söyler. (Schwartz, 1951). Yerli asistanların alanlarında başarılı ve zeki olmakla birlikte, üniversitenin sürekli artan bilim insanı ihtiyacını maddi nedenlerden dolayı sağlayamadığını açıklayan Schwartz, İstanbul Üniversitesi içinde kendi yaşadığı tecrübeler ile bu durumu bizlere izah eder. Ona göre, akademik kariyer peşinde olan Tıp Fakültesi mensuplarını genellikle iki yol beklemektedir. Bunlardan ilki kliniklerde asistan olmak ve maddi kazancı iyi olan bir ihtisas dalında uzmanlaşarak hayatını garantiye almaktır. İkincisi ise enstitüye girerek teorik alanda ilerleyip zor ve meşakkatli bir şekilde ilmi sahada uzun yıllar çalışmaktır. Bu alana genellikle klinik alana giremeyen mezunlar, mecburiyetten girmektedirler. Bu durum tıp enstitülerini, işini sevip uzun yıllar ciddi bir çalışma ile sürdürmekten çekinmeyen, disiplinli kişilerin yeri olmaktan çıkarıp, hayatta başka şansı kalmayan heyecansız insanların yeri konumuna getirmektedir. Bu insanlar enstitü işlerini kolayladıkları zaman yerini başkalarına devretmekte ve bu çark boşuna dönmeye

devam etmektedir (Schwartz, 1951). Zeki ve başarılı asistanların, tıp ilmi içerisinde daha çok para getiren klinik alanları tercih ettiğini, işin teorik ve bilimsel yanını teşkil eden ve aynı zamanda gelecekteki üniversite kadrolarını mecbur kalanların zoraki bir şekilde doldurduklarını söyleyen Schwartz, aslında maddi çıkar talebine dayalı bir bencilliğin de altını çizmiş olur. Üniversitenin kendi ihtiyaç duyduğu elemanları yetiştirmesinin önündeki en büyük engeli oluşturan bu bencillik, söz konusu üniversitenin ve dolayısıyla ülke gençlerinin geleceğini mi yoksa kendi maddi menfaatlerini mi tercih edersin sorusuna yerli akademisyenlerin verdiği cevaplar tercihin genellikle maddi menfaatlardan yana kullanıldığını bizlere göstermektedir.

5.8. Üniversitenin İdaresi

Üniversitenin yönetim şeklini iki maddeye indirgeyen Schwartz, üniversitenin fikri yönetimi ve maddi yönetimi ayrımını yapar. Üniversitenin statüsü ve bu statünün korunmasını, üniversitenin kendini sürekli geliştirmesi için adımlar atılmasını, araştırma ve öğretim hedeflerinin çağın şartlarına göre genişletilip yenilenmesi gerektiği gibi konuları, üniversitenin fikri yönetimi altında inceler (Schwartz, 1951).

Üniversitenin maddi yönetimi kısmını ise üniversitenin sahip olduğu bütçenin nasıl kullanılması gerektiği konusu oluşturur. Maddi yönetimden sorumlu insanların, bütçenin kullanılmasında iki farklı görüşleri vardır. Birincisi, üniversitenin maddi kaynaklarını ihtiyaç ölçüsünde harcanmayacağı korkusu, ikincisi bu kaynaklarının bir kısmının yanlış yerlere harcanacağı ön yargısına sahip olunmasıdır. Baştan idarecilerin yanlış yapacağı ön kabulü, maddi işlerde her makamın diğer makamın işlerine karışmasına ve ortaya yeni tartışma konuları çıkmasına neden olmaktadır (Schwartz, 1951). Üniversitenin ilgili şahıslarının birbirlerine karşı bu tutumu, Schwartz'ın raporunda bizlere gösterdiği başarısızlığın asıl sebepleri çerçevesinde daha anlamlı hale gelmektedir.

5.9. Üniversitenin Geleceğine Ait Tedbirler

Eğitimi tüm kademeleri ile bir bütün olarak gören Schwartz, Türkiye Cumhuriyeti gibi genç ve inkılapları hayata geçirme hedefleri olan bir ülke için en önemli noktanın ilk ve orta öğretimin kurumlarında gençlerin eğitilmesi olduğunu, bu yüzden okullaşma oranının arttırılmasını söyler. Kendi düşüncelerine göre, okullaşma faaliyetlerinin neticesinde liselerden mezun olan öğrenci sayısı da ciddi

şekilde artış gösterecektir. Bu öğrencilere üniversite, en geniş şekilde kapılarını açmalıdır. Üniversiteye girecek öğrencilerin kabulü için hak ve adalet temelinde sınavlar yapılmalıdır. Böylelikle ilmi düzeyi uygun olan öğrenciler, birbirinden ayrılırken, serbest rekabet kuralları sonucu elenenler, toplum içinde kötü sonuçlara neden olmadan bu elemeye rıza gösterirler (Schwartz, 1951). Schwartz'ın toplumsal adalet duygusuna dikkat ederek gerçekleştirecek üniversiteye giriş yöntemini adalet temelli bir sınav olarak vurgulaması önemlidir.

Türkiye'nin yetişmiş, nitelikli, meslek sahibi insana olan ihtiyacının diğer ülkelerle kıyas edilemeyecek kadar fazla olduğunu söyleyen Schwartz, temel dört meslek grubu olan öğretmen, doktor, mühendis ve hukukçu ihtiyacının ivedilik arz etmesine dikkat çeker. Diğer meslek gruplarını da işin içene kattığında, ihtiyaç duyulan kadroların doldurulmasının yirmi veya otuz seneyi bulabileceğine değinir (Schwartz, 1951). 1933 reformunun, bu denli bir ihtiyacı karşılamak için yeterli olmadığını, kendi çalıştığı fakülteden verdiği örneklerle bizlere göstermeye çalışır. 1933 yılında Tıp Fakültesinin azami öğrenci kapasitesini bin kişi düşünerek oluşturulduğunu ancak şuan Tıp Fakültesindeki öğrenci sayısının iki bin olduğunu söyler. Memleketin doktor ihtiyacı göz önüne alındığında, üniversitenin yeni fakülteler açarak bu ihtiyacı karşılamak zorunda olduğuna bunun da kısa süre içerisinde değil uzun vadeli bir proje dahilinde çözüme kavuşturulmasını ister (Schwartz, 1951).

Schwartz öğrencilerin sosyal hayatına dair mevcut düzenin değişmesini ve bu konu için radikal değişiklikler yapılmasını öne sürer. Öğrencilerin hükümet veya parti yurtlarında kalmasına tamamen karşı olduğunu ve bu yurtların kapatılması kanaati taşıdığını belirtir. Ona göre bu yurtlar, vasatın altı seviyeye sahip, memur zihniyetli öğrenciler yetiştiren, devletçi yapılardır. Memleketin elitinin yetişmesi gereken yerde, sinsilik ve tembellik anlayışıyla öğrenciler yetişmektedir. Hükümet bu yurtlara harcadığı paraları, Batı ülkelerindeki öğrenci otelleri gibi yerleri meydana getirmek için kullanabilir. Öğrenci otellerinde konaklayanlar, kendi işlerini kendileri yapan müşteriler gibi yaşarlar. Hükümet yurtlarına göre daha serbest ve özgür bir ortam olan bu oteller, öğrencileri gelecekteki özel hayatlarına hazırlamak için de bir basamak görevi görür (Schwartz, 1951). Bu teklifleri, genç üniversite öğrencilerini daha özgür bireyler halinde yetiştirmek amaçlı, özgürlükçü bir anlayışın ürünü olsa

da Türkiye'nin devletçi yapısı ve o günkü sosyolojisi göz önüne alındığında gerçekleşmesinin zor olduğu ortadadır.

Schwartz, lise mezunu olup, sınavlarda başarı göstererek olgunluk diploması alanların üniversiteye girmesine sınırlandırma getirilmesine karşı olduğu gibi, üniversite eğitimi sırasında bilimsel açıdan yeterliliğini ispatlamış öğrencilerin, üniversitede kalmayıp başka bir alanda faaliyet göstermesini de israf olarak niteler. Ona göre, bir memleketin geleceği, nitelikli üniversite gençliğinin omuzunda yükseleceğinden, bu insanların hayatlarını maddi açıdan garanti altına almak için tali mesleklere yönelmesi engellenmelidir (Schwartz, 1951).

Öğrencilerin askerlik meselesinin de altını çizen Schwartz, üniversite öğrenimi görmüş bir bireyin uzun kışla talimleri görmesine gerek olmadığını, diğer gelişmiş medeniyetlerde olduğu gibi askerlik hizmetinin tatil dönemlerinde yaptırılmasını, üniversite öğrencilerinin ve mezunlarının düşünce tarzlarını bozmadan, bireysel yeteneklerine uygun bir askerlik modelinin bulunup uygulanmasının daha verimli olacağını söyler (Schwartz, 1951).

Schwartz'ın üniversite hocalarının çalışmalarını daha verimli hale getirmek için üniversite dışında yaptıkları işleri bırakarak sadece üniversiteye odaklanmalarını ister. Bunun İstanbul Üniversitesini daha başarılı bir kurum haline getireceğine inanan Schwartz, örnek olarak 1933 reformunda yabancı hocaların, üniversite dışında ticari iş yapmalarının yasak olması sebebiyle, üniversitede ciddi başarılar sağlandığını hatırlatır. Aynı kuralın yerli hocalar için de konulması gerektiğini belirterek üniversitedeki tüm profesörlerin tam zamanlı çalışma yapmalarını işler. Ona göre, iş adamı ile bilim adamının birbirinden ayrılarak hayatlarını kendilerine göre uygun mecrada sürdürmelidir. Sadece bilimi seven ve hayatını bu yola adayan insan, ilmi inkişafı açığa çıkartır ve gerekli asistanlar ve talebeler yetiştirir (Schwartz, 1951).

Ona göre üniversite hocaların tam zamanlı çalışmaları ve özel işlerini bırakarak sadece üniversitede görev almaları için devlet ve milletin cömert davranması gerekir. Tüm ülke üniversite profesörlerini halkın elitleri olarak değerlendirmeli, onlara normal bir memur standartlarından fazlasını hem maddi hem manevi olarak sunmalıdır. Bu anlayış ülke genelinde olduğu zaman, tam zamanlı çalışmaya başlayan hocalar, laboratuvarlarda, seminerlerde, kütüphanelerde, kampüste hemen her yerde asistanlar, doçentler ve talebeler ile daha fazla ortak iş yapacak ve zaman geçireceklerdir. Hem bilimsel, hem insani açıdan samimi ilişkiler geliştiren bu

insanların, kuruma aidiyetleri artacaktır. Kişiler arası kurulan sıcak ilişkiler sonrası talebeler, profesörler nezdinde sadece sayıdan ibaret veya sınavda bırakılacak, sınavda geçecek şeklinde değerlendirilen kimseler olmaktan fazlası olacaklardır (Schwartz, 1951).

Hocaların üniversiteye tüm zamanlarını harcamasının, üniversite gençliği üzerinde de olumlu etkileri olacağına değinen Schwartz, o yıllarda öğrenciler arasında yavaş yavaş ortaya çıkan huzursuzluk ve büyüklere karşı gerekli saygıyı göstermekten kaçınan tavırların ancak bu sevgi saygı ortamı oluşturulabilirse önüne geçilebileceğini söyler. Tüm gününü öğrenciler arasında geçiren bir hoca ile kurulan saygı temelli ilişkiler sonucu, öğrenciler de, hocalarına karşı olumlu duygular besleyecektir. Bu duygu durumu, ortaya çıkabilecek muhtemel otorite problemlerinin önüne geçme noktasında katkı sağlayacaktır. (Schwartz, 1951)

5.10. Reforma Aynı Şekilde Devam

Schwartz, 1933 reformu sonucunda üniversitenin elde ettiği başarılarında en önemli payın yabancı profesörlerin çalışmaları sonucunda ortaya çıktığını ancak ilerleyen yıllarda bu profesörlerin ülkemizden ayrılmak zorunda kaldığını belirtir. Sonraki yıllarda getirilen yabancı öğretim görevlilerinin seviyelerinin, 1933 yılında gelen akademisyenlerin seviyesinden oldukça uzak olmasının hayat kırıklığı yarattığını, Batı ülkelerinden davet edilecek genç ve gelecek vaat eden bilim insanları ile tekrardan reformun ilk yıllarındaki akademik seviyeye ulaşılabileceğini söyler (Schwartz, 1951).

Ona göre reforma devam edilmelidir zira Türkiye'nin bugünkü şartları ve ihtiyaçları göz önüne alındığında mevcut İstanbul ve Ankara Üniversitelerinin yanında iki veya dört üniversiteye, özellikle de Tıp Fakültelerine ihtiyacı vardır. Yabancı ülkelerden gelen genç bilim insanları ile bu ihtiyaç duyulan üniversitelerin kadroları hazırlanmış olur. Bunun yanında dünyada kendi alanında söz sahibi hocalardan her yıl on-on beş tanesi ülkemize davet edilip misafir profesörlük yapmaları istenebilir. Bu profesörlerin sahip oldukları tecrübe ve bilgi birikimlerini bu zaman zarfında üniversitelerdeki hoca ve öğrenciler ile paylaşımları faydalı olacağı gibi üniversitenin saygınlığını arttırarak onu, çevresi için cazibe merkezi haline getirecektir. Dünya çapındaki ilim adamlarının görüş ve önerileri, üniversitenin güncel gelişmişlik seviyesinin ne durumda olduğunu gösterecek ve yurtdışındaki üniversiteler ile aramızdaki farkların ne olduğunu ortaya çıkaracaktır.

Bu durum kendiliğinden bir kontrol mekanizması işlevi göreceğinden misafir profesör davet etme yöntemi, ekonomik açıdan da oldukça verimlidir (Schwartz, 1951).

5.11. Koordinasyon Makamı

Bu konu hakkındaki düşüncelerinde Malche raporunda belirtilen idari şekil ile paralellik gösteren Schwartz, Malche raporu ile uygulanmaya başlayan devlet ağırlıklı sistemin 1946 reformu ile değiştirilmesini sert şekilde eleştirir. Ona göre, 1946 reformu ile üniversitenin idaresi rektör, dekanlar ve senatonun elinde bulunmaktadır. Bu kişiler iki senede bir yapılan seçimle iş başına gelmekte ve üniversitenin fikri ve maddi yönetimini şekillendirmektedirler. Böyle bir idare tarzı ve yönetim şekli, dünyanın hiçbir üniversitesinde yoktur. Batı medeniyetin köklü üniversitelerinde yönetim, dışarıdan atanan kişiler tarafından kontrol edilir. Amerika'nın bazı devlet üniversiteleri ve Almanya'nın köklü üniversitelerinin idari işleri, hükümet tarafından atanan küratörler tarafından yönetilir. Rektör ve dekanlar, üniversitenin ilmi işleriyle meşgul olurken, tüm idari sistem küratörler aracılığıyla işletilir. Böylece kurumsal üniversite kimliği, belli bir düzen ve teamüller çerçevesinde geleneksel bir şekilde süreklilik arz eder. Küratörün öncelikli vasfı iyi bir devlet adamı olması veya devlet terbiyesi almış bir kişi olarak üniversite yönetimiyle ilişkilerinin sağlam olmasıdır (Schwartz, 1951). Bu tavsiye, Malche'nin 1932 yılında raporunda söylediği idare şeklinin birebir aynısıdır.

Türkiye üniversitelerinde bulunan özerklik şeklinin de yanlış olduğunu ve değiştirilmesi gerektiğinin altını çizen Schwartz, özerkliği daha geniş manası ile tanımlar. Ona göre, sadece lafta verilmiş bir özerklik hakkı ile ülkenin en önemli kurumunun idaresini kısa bir zaman için seçilen bir kişiye, hiçbir sorumluluk yüklemekten vermek, millete karşı büyük bir vebaldir. Gerçek muhtariyet, milletin gerçek temsilcileri olan meclis ve hükümet tarafından belirlenmiş, genel kültür ve ilim hedeflerine ulaşmak için, devlet ile etkin bir işbirliğiyle çalışma imkânının tesis edilmesi aracılığı ile ortaya çıkacaktır (Schwartz, 1951).

Raporunun sonunda üniversitenin önemini anlatan Schwartz, üniversitenin bir devleti ayakta tutan sacayaklarından biri olduğundan bahseder. Ona göre, modern bir devlet, hükümet değişikliklerinden ayrı olarak üç temel kurum üzerinden istikrarını sağlar. Bu kurumlar, Genel Kurmay teşkilatı, Yüksek Mahkemeler ve Üniversitelerdir. Bu üç kurum bir devletin sürekliliği ve gelişimi için temel dayanak noktalarıdır. Özellikle geri kalmış ve manevi yıkımlar geçirmiş bir ülkede, zaman ve

emek israfı yapmadan, muasır medeniyetler seviyesine çıkmak, ancak sağlam bir ilmî yol izleyerek gerçekleştirilebilir. Bunun da en önemli kurumu, kuvvetli ve üretken bir üniversitedir (Schwartz, 1951). Raporuna üniversite tanımı yaparak başlayan ve sonlandırırken iyi bir üniversitenin Türkiye için ne kadar elzem olduğunu anlatarak bitiren Schwartz, ülkemizde kaldığı ve üniversitede görev yaptığı yaklaşık yirmi yılın birikimi böylece bizimle paylaşır.

Schwartz raporunun en önemli yönü de işte bu birikimin neticesinde ortaya çıkan bir metin olmasıdır. İstanbul Üniversitesi içerisinde, başlangıcından itibaren yirmi yıllık bir süre sürekli gözlem yapması, Türkçeye ana dili gibi vakıf olması, hocaların ve öğrencilerin sosyolojik ve psikolojik gerçeklerini bilmesi, yazdığı raporu ve önerilerini daha gerçekçi ve uygulanabilir kılmaktadır. Malche raporu, devlet tarafından reform hareketlerine başlamak için ısmarlama bir rehber metinken, Schwartz raporu, üniversitenin içinden birinin sesi olarak yapılan yeniliklerin ve reformun başarıya ulaşip ulaşmadığının turnusol kâğıdı görevi üstlenmiş halidir.

Schwartz'ın raporunda üniversite reformunun başarısız olduğuna kanaat getirmesi ve bu başarısızlığın nedenlerini herkesin ilk önce aklına gelen olumsuz hadiselerle değil, Türk insanının sahip olduğu sosyo-psikolojik nedenlere bağlaması ve bu tespiti yaparken altını dolduran birçok örnekle desteklemesi, yazdığı raporun en önemli kısmını oluşturmuştur. Üniversite hocalarında gördüğü ve kifayetsizlik hissi diye tanımladığı bu kavram -günümüz diline çevrilmiş haliyle aşağılık kompleksi- toplumun farklı kesimlerinde de bulunan yönü ile aynı zamanda bir toplum eleştirisi görünümündedir

Malche raporu ve hükümet politikaları sonucu ortaya konan üniversite reformunu, Türkiye Cumhuriyet'in modernizm temelli çağdaşlaşma hareketinin bir devamı olarak değerlendirmek kaçınılmazdır. Schwartz'ın üniversite reformunun başarısız olduğuna dikkat çekmesi, bu modernite dönüşümünde yapılan eksiklikleri göstermesi açısından da önem arz eder. Çağdaşlaşma hareketinde başat rol oynayacak ve ülkenin ihtiyaç duyduğu kültürel dönüşümü gerçekleştirme hedefi olan üniversitenin, kendisini tam anlamıyla dönüştüremeden, tüm ülkeyi kültürel açıdan istenen istikamete yöneltmesi, oldukça naif bir seçenektir. Schwartz bunun böyle olmadığını gerçekçi bir şekilde raporunda ifade etmiştir.

İstanbul Üniversitesinde, kurulum aşamalarından itibaren görev almış ve yirmi yıl görev yapmış bir profesörün, tecrübeleri sonucu kaleme alıp hükümete sunduğu bu raporun, o yıllarda ne şekilde tartışma konusu olduğu veya üniversiteye herhangi

bir katkısı olup olmadığı hakkında elimizde bir veri yoktur. Sadece 1968 olayları ve üniversite öğrenci hareketlerinin hem dünya hem de Türkiye’de alevlenmesi sonucu, Cumhuriyet gazetesinde, Schwartz raporunun geniş bir özeti yayınlanmış ve bunun da beklenen etkiyi yapmadığı görülmüştür. Oysaki Schwartz’ın yapmış olduğu tespitlerin bir kısmının üzerinde ciddi değerlendirme yapılmalı ve tekrardan tartışmaya açılıp incelenmelidir (Dölen, 2010).

6. SONUÇ

Osmanlı Devletinde yabancı uzmanlardan yararlanma, 18.yüzyıldan önce az sayıda örnekleri olan bir uygulama yöntemi olsa da 19.yüzyıldan itibaren bir alışkanlık haline gelmiştir. Orduya nitelik kazandırmak için başlayan yabancı uzman faaliyetleri, yıllar içinde askeri alan ile sınırlı kalmayıp, mühendislikten tıp eğitime, maliyeden tarıma kadar çeşitli alanları içine almaya başlamıştır.

Osmanlı Devletinde, Darülfünun kurma teşebbüslerine başlamadan evvel, bu kurumun sağlam temellere oturması için kurulan Encümen-i Dâniş içerisinde yabancı uzman bulundurma, Darülfünun ile yabancı uzmanların ilk kesiştiği yer olmuştur. Darülfünun açılıp eğitim hayatına başladığı yıllardan itibaren, içerisinde sürekli yabancı öğretim görevlisi istihdam eden bir kurum olması, Darülfünun sistemi içerisinde yabancı hocaların önemini sürekli korumasına sebep olmuştur. Bu yabancı hocaların seçildiği ülkeler, Osmanlı Devletinin siyasi ilişkilerine göre belirlenmiştir. Darülfünunun kuruluş aşamasında Fransız ekolü söz sahibiyken, ilerleyen yıllarda Fransızlar etkinliklerini sürdürmelerine karşın Osmanlının değişen siyasi ilişkilerine göre Almanya etkinliğini arttırmıştır. Osmanlının son dönemlerinden itibaren başlayan Batıya yönelim hareketleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulunca da modernleşme süreçleri gereğince artarak devam etmiştir. Ülkenin ihtiyacı olan birçok konuda yabancı uzmanlar davet edilip belli raporlar hazırlanması istenmiştir. Aslında Batı dünyasından örnek alınan bu ülkelerin kendilerine özgü tarihsel tecrübeleri ve koşullarına bağlı olarak yükseköğretimde farklı tarz ve metotları söz konusudur. Değişen politik koşullara bağlı olarak farklı ülkelerden yabancı uzmanlar getirmek ve bu düşünceleri uygulamak Türk üniversite sisteminin kendini özgün bir biçimde ifade ederek evrenselleşmesine katkı sağlamaktan çok hep takipçi konumunda kalmasına neden olmuştur.

Türkiye Cumhuriyetinin genç ve heyecanlı kadrolarının muasır medeniyetlerin sahip olduğu teknolojik ve ekonomik refah seviyesine ulaşma arzuları, onları daha modern bir eğitim sistemi oluşturma arayışına itmiştir. Bu arayışlar, bilimsel ve ekonomik alanda üstün olan ulusların eğitim anlayışlarını alıp kendi ülke eğitim politikalarına doğrudan uygulamaya yöneltmiştir.

Avrupalı ülkelerle ciddi bir savaştan sonra kurulan yeni Cumhuriyet, eğitim ile ilgili uzman arama işine Osmanlı döneminin büyük müttefiki olması dolayısıyla etkisini hissettirmeye devam eden Almanya ve dünyanın yükselen yeni büyük gücü

olan Atlantik ötesindeki Amerika Birleşik Devletlerinden başlamıştır.

Cumhuriyet kadrolarının teorik konu ve meselelerle ilgilenecek vakitleri ve istekleri olmadığından -onların arzu ettiği şey Gazi Mustafa Kemal'in cumhuriyetin onuncu yıl kutlamalarında söylediği şekliyle “az zamanda çok ve büyük işler başarma” amacına uygun- pratik, uygulamaya dönük ve toplumu değiştirme görevi yapabilecek okullar kurmaktır. Böylece modern eğitimin uygulamaya dayanan pratik yönlerine uygun felsefeye sahip olup, yeni okul kurma işini yüksek sesle dile getiren ve tüm dünya tarafından çalışmaları dikkatle izlenen başarılı isimleri Türkiye'ye davet edip, onlara eğitim ile ilgili raporlar yazdırmak bu okulların temelini oluşturmuştur.

Geçmişte padişahlıkla yönetilen bir halkın Cumhuriyetin istediği ulus devleti vatandaş tipine uygun olarak yeniden yetiştirilmesi ve eğitilmesi için, dünyada, demokrasi ve eğitim üzerinde yaptığı yeni çalışmaları ile tanınan bir eğitim profesörü olan John Dewey, 1923 yılında ülkemize davet edilmiştir. Bir anlamda yeni cumhuriyet dünya genelinde yeni yükselen güç olarak Amerika'daki uygulamaları ilgiyle takip etme arayışına girmiştir.

Yazdığı rapor ile John Dewey, Maarif Vekâletinin teşkilatlanmasına, ilk, orta ve yüksek okulların, çağın ve ülkenin şartlarına göre çeşitlenip uzmanlıklara ayrılmasına katkı vermiştir. Türk güzel sanatlarının korunup genç nesillere aktarılmasına, sağlık ve koruyucu sağlık hizmetlerinin okullar aracılığıyla tüm yurt sathına yayılmasına, kendi ülkesinde çok iyi uygulanan kütüphane sisteminin ülkemizde kurulmasına, kitap okuma alışkanlığının öğrencilerle birlikte ailelerine de kazandırılması için seyyar kütüphanelerin ve seyyar sergilerin kurulmasına fikri katkı ve önderlik yapmıştır.

John Dewey'in raporunda Darülfünun ile ilgili söylediği şeyler çok önemli ve çığır açıcı nitelikte değildir. Zaten raporunda bu konu hakkında yeterince çalışma yapmadığının altını kendisi de çizer. Ancak John Dewey raporunu önemli kılan unsur, eğitim felsefesi alanında dünya çapında bir ismin Amerika'dan ülkemize gelerek incelemelerde bulunması, evrensel prensipleri bizlere göstermesi, öğrenci ve proje odaklı bir sistemi Türkiye'ye tanıtmaya olmuştur. Öğrencilerin kendi kendini yetiştirmeyi öğrenmesi, onların kendilerini birey olarak gerçek yaşama hazırlama alışkanlığı kazanması gerektiği gibi ısrarla temas ettiği konular, daha sonraki yıllarda Darülfünun öğrencileri için aranan bir özellik olarak yabancı uzman raporlarına yansıtıldığı düşünülürse, Dewey'in yıllar önce bu konuya ısrarla temas etmesi

oldukça önemlidir. Bununla birlikte cumhuriyetin ulus temelli modernleşmesi açısından Dewey'in çok uluslu Amerikan pragmatizmine ve pluralizmine dayalı önerileri pek karşılık bulmamış gözükmektedir. Bu nedenle eski müttefik Alman ekolünün ulus devlet esaslı modern eğitim uygulamalarının tercih edildiği anlaşılmaktadır.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte geçen on yıllık süreç içerisinde yabancı uzmanlara eğitim konusunda rapor yazdırma bir ritüel haline gelmiş, eğitim kademelerinin her biri ile ilgili raporlar yazdırılmıştır. 1925'te meslek eğitimi geliştirmek için Alman uzman Alfred Kühne'ye, ilkokullarda el işi ve resim eğitimi geliştirmek için Alman G.Stiehler ve Profesör Frey'e, okul mimarisini düzenlemek için Avusturyalı Ernest Egli'ye, yine mesleki eğitim ve sanat okullarını düzenlemek için Mısır asıllı Belçikalı Omar Buyse'ye, tarım okullarının programlarının geliştirilmesi için Alman Profesör Oldenburg'a raporlar yazdırılmıştır.

Cumhuriyetin ilk on yılı içerisinde yazdırılan bu raporlar arasında Türk Üniversite sistemini direkt etki yapan rapor Albert Malche'ye yazdırılan rapordur. Bu süreç içerisinde yazılan diğer raporların üniversite üzerine doğrudan olmasa bile dolaylı açılardan ve çok az etkisinden söz edebiliriz. Ancak Malche raporu, devlet tarafından, tamamen belli bir ideoloji çerçevesinde hazırlanması istenmiş ve sonuçları direkt bir şekilde Türk Üniversite sistemini şekillendirmiştir. Rapor neticesinde Üniversitede reform yapılmış ve üniversite, isminden öğretim kadrolarına, binalarından eğitim anlayışına kadar köklü değişikliklere tabi tutulmuştur.

1933 tarihinde yapılan üniversite reformu aslında, on yıldır süren iktidar ve Darülfünun arasındaki gerilimin Malche raporu sonucunda nihayete erme sürecidir. Albert Malche'ye yazdırılan rapor bir yandan üniversite reformunun başlangıcına rehberlik eden bir metin olarak değerlendirileceği gibi, uzun yıllardır devam eden hükümet ile Darülfünun arasındaki gerilimi sonlandırıp, hükümet lehine karar veren bir hüküm metni olarak da değerlendirilebilir.

Malche raporunda, Türkiye'nin uzun yıllardır tartışılan bu iç siyaset konularına girmeden, sadece üniversite özerkliğinin sınırlarını belirleme ve üniversitenin idari ve akademik personelinin atanma yetkisinin Maarif Vekâletine bağlanmasının uygun olacağını belirtmesi ile tartışılan konularda devletçi bir tavır takınmıştır. Böylece aslında o yapılmak istenen reform hareketinin bilimsel zeminini oluşturmuştur. Bu bilimsel zemin üzerine radikal uygulamaları hayata geçiren hükümet, üniversitenin

özerkliğini kaldırarak, tamamen kendi yönetiminde faaliyet gösteren yeni bir kurum meydana getirmiş ve üniversite kadrolarında ciddi tasfiyelerde bulunmuştur.

Malche raporunun modern üniversite ve üniversite öğrencisi olmak için altını ısrarla çizdiği nokta ve raporunun en önemli maddesi diye tasvir ettiği konu, eğitim anlayışında zihniyet değişikliği meydana getirmektir. Bu tespit doğrultusunda üniversite öğrencileri kendi başlarına araştırma yapma becerisine sahip olacak ve kendi kendine elde ettiği sonuçların, hocaların onlara verdiğinden daha kıymetli olduğunun farkına varacak bilinç düzeyine ulaştırmak istemektedir. Malche'nin üniversitede hâkim bulunan klasik, hoca merkezli usulü değiştirerek, öğrenci odaklı bir kurum tasarlaması, üniversite öğrencisi ve hocasının konumlarını tekrardan revize edip öğrencinin kendi gayretleriyle elde ettikleri bilimsel araştırmaları, üniversitenin olmazsa olmazı olarak görmesi ve bunu raporunda en önem verdiği madde olarak sıralaması son derece önemlidir.

Malche raporunun devletçi yanı eleştirilerin konusu olmuştur. Buna ek olarak Malche'nin raporunda, Darülfünuna dair tespit ettiği diğer eksiklikler, haklı ve doğru olarak değerlendirilmektedir. Ancak Malche raporunun, bu eksikliklerin giderilmesi için hazırlanmış somut çözüm önerileri getirmediği diğer bir eleştiri noktasını oluşturmuştur. Başarılı bir üniversiteye meydana getirmek için çözülmesi gereken altyapı problemlerinin tespit edilmesi ve bu ciddi konuların etraflıca saptanması noktasında eksik kaldığı anlaşılmaktadır.

Bu eleştirilerin haklılık payı olduğunu Schwartz, 1951 tarihli raporunda ortaya koyduğu nedenler ile gözler önüne sermektedir. Malche raporu ve buna bağlı 1933 Üniversite Reformu, 1951 yılında Schwartz'ın kendi isteği ile hazırlamış olduğu raporunun hakemliğinde yeniden incelenmiştir. Buna göre Schwartz, Malche raporuna göre yapılan reformu son tahlilde başarısız olarak niteler. Bu başarısızlığın temel ve tali nedenlerini ortaya koyarak sıralar. Schwartz, Malche'nin raporunda değinmediği alt yapı problemlerini göstermenin yanında, Türk toplumunun karakteristik ve psiko-sosyal yapısından kaynaklanan nedenlerin, istenen üniversiteye ulaşamamaktaki olumsuz etkisinden bahseder.

Schwarz raporuna göre Malche raporuna göre daha samimi ve İstanbul Üniversitesi içinden gözlem ve olaylara dayalı yaşayan bir metindir. Profesör Schwartz'ın raporunu Türkçe yazması ve dilimize son derece hâkim olması elbette etkilidir ancak kuruluşundan itibaren on sekiz yıl gibi uzun bir süre üniversitenin içerisinde görev yapması, yazdığı raporu bir manada icraatın içinden bir metin hale getirmiştir.

Saptamalarını gerçek hayat ile daha da ilintileyerek gözler önüne seren Schwartz, Türk insanının ve Türk toplumunun psikolojisini merkeze alarak raporunu yazmıştır. Bu nedenle raporunun en önemli kelime grubunu oluşturan ve başarısızlığın gerçek ve temel nedeni olarak gördüğü “kifayetsizlik hissi” ve “itimatsızlık” kavramlarını Türk aydını ve üniversite hocalarının bir sıfatı gibi görmüş ve değerlendirmelerini bunun üzerinden yapmıştır. Bu tür olumsuz sosyo-psikolojik öğelerin defalarca büyük devletler ve medeniyetler kurarak var oluşunu ispatlamış bir milletin yapısı ile çelişik olduğu göz önüne alındığında bunun tarihsel kökenlerinin modernleşme süreçlerinde aranması gerektiği açığa çıkmaktadır. Ancak Schwartz raporunun yazılmasının üzerinden yaklaşık yetmiş yıl geçmiş olmasına rağmen, sorunun kaynağını oluşturan bu psiko-sosyal ve antropolojik tipoloji kavramları üzerinde herhangi bir araştırma yapılmamıştır.

Schwartz, öğrencilerin yaşamı konusunda liberal görüşlerini belirtmekten çekinmeyip hükümetin mevcut düzeni karşısında liberal bir tarafta konumlanırken, özerlik konusunda, Malche'nin kendi raporunda belirttiği tarzda idari özerkliği elinden alınmış bir üniversiteyi savunması dikkate çekicidir. 1946 yılında çıkarılan kanun ile üniversitelere yeniden verilen özerkliği yanlış bulmuş ve özerklik konusunda devletçi bir anlayışa sahip olduğunu belirtmiştir. Özerkliğin kusurların çok fazla olduğunu belirterek, üniversite yönetiminin başına gelecek kişinin üniversite profesör olmamasını, hükümet tarafından atanan nitelikli bir şahıs olmasını teklif ederek, öğrencilerin yetişmesi konusunda devleti karşısına aldığı fikirleri bir kenara bırakarak devletin belirlediği ismin üniversite için devamlılık ve istikrar sağlayacağını belirtmesi bir tezatlık ortaya çıkarmıştır.

Türk üniversite sisteminin şekillenmesini, tarihsel süreç içerisinde yaşanan siyasi meseleler etrafında değerlendirmek gerekir. Yabancı uzmanlara yazdırılan raporlar da bu siyasi meselelerin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gerek Osmanlı Devletinde gerekse de Türkiye Cumhuriyetinde, yabancı uzmanlara eğitim sistemi hakkında yazdırılan raporlar, politik kırılmalardan sonra başvuru bir yöntem olmuştur. 19.yüzyılın ortalarında, Osmanlı Maarifini düzenlemek için, Fransız eğitim bakanına yazdırılan rapor, Islahat Fermanı neticesinde, Fransa hayranı bürokratlar tarafında yazdırılmıştır. 20.yüzyılın başında İttihat ve Terakki yönetiminin Alman hayranlığı, Darülfünun içerisine ciddi sayıda Alman hoca görevlendirilmesine, siyasi idare tarafından gelen baskılar sonucu neredeyse Türk-Alman Darülfünunu ortaya çıkaracak kadar Alman sistemine entegre konuma

getirilmesine neden olmuştur. 1920’lerde saltanat ve hilafetin kaldırılıp cumhuriyetin kurulmasıyla beraber eğitimle alakalı her kademe için yabancı uzmanlara raporlar yazdırılmıştır. 1930’larda dünyada artan milliyetçi akımlar neticesinde daha otoriter hale gelen devlet yapılarının Türkiye Cumhuriyetini yönetenleri de etkilemesi, hayatın tüm alanları ile birlikte üniversiteleri de kontrol altına almak isteğine neden olmuştur. Hükümetlerin yeni oluşturulan resmi ideolojiye göre bilimsel veriler meydana getirme isteği çerçevesinde Malche’ye rapor yazdırılmıştır. Öte yandan 1940’ların ortasında son bulan İkinci Dünya Savaşı ve yıkılan faşist ve nasyonalist yönetimlerin ardından Türkiye Cumhuriyeti içerisinde parlamenter demokrasiye geçiş denemeleri başlamış, bununla beraber 1946 yılında çıkan kanun ile tekrardan özerk üniversiteye geçilmesi hedeflenmiştir. Bu çalkantılı deneme süreçlerinin göstermiş olduğu ana tema, yaşanan iç ve dış siyasi gelişmelerin Türk Üniversite Sistemini doğrudan etkilemiş olduğudur. Etkilenmeye bu kadar açık bir kurum olan Türk Üniversiteleri kendi ekolünü oluşturmanın uzağında, zamanın etkin olan büyük dış gücüne ve iç siyasi dinamiklere göre, kendine özgü temel bir ekol meydana getiremeden günümüze kadar çeşitli değişimler geçirmiş ancak istenilen hedeflere bir türlü ulaşamamıştır.

Bu istikrarsızlık ve başarısızlık yalnızca üniversite sistemine özgü bir konu değildir. Ülkedeki tüm eğitim kurumlarının idaresinden sorumlu bakanlığın tarihsel süreç içerisinde 1923-1935 yılları arasında “Maarif Vekâleti”, 1935-1941 yılları arasında “Kültür Bakanlığı”, 1941-1946 yılları arasında “Maarif Vekilliği”, 1946-1950 yılları arasında “Millî Eğitim Bakanlığı” adını almıştır. Demokrat Parti iktidarıyla beraber 1950-1960 yılları arasında tekrardan “Maarif Vekâleti” ismini alan kurum, yapılan askeri müdahale sonrası değişime uğrayarak 1960-1983 yılları arasında “Millî Eğitim Bakanlığı” adını kullanmıştır. 1983-1989 yılları arasında “Millî Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı”, 1989 yılından günümüze kadar da “Millî Eğitim Bakanlığı” adıyla çalışmalarını sürdürmektedir. Milli bir mesele olan eğitim konusunun, bu kadar farklı isim altında faaliyet gösterdiğine bakmak bile, istikrarsızlığın ve siyasi değişimlere bu kadar bağlı olmanın yarattığı kafa karışıklığını ve acı sonuçlarını bizlere göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyetinin üniversite sistemini oluşturduğu zaman diliminde ve bu sistemin gelişim aşamalarında ulaşmak istediği nihai amaç dünya ile entegre olmuş bir üniversite sistemi inşa etmektir. Bu nedenle sistemi kurma veya yeniden düzenlenmesi gereken dönemlerde sürekli olarak yabancı uzman desteğine ihtiyaç

duymuştur. Evrensel standartlara sahip, gelişmiş bir üniversite sistemi inşa etmek için bu yöntem sıklıkla tercih edilmiştir. Ancak bu yöntemin uzun yıllar boyunca tekrarın kullanılmasına rağmen, yerelden evrensele ulaşan bir düzlem oluşturmada istenileni verememiştir. Türk üniversitelerinden beklenen, yüz yıldır edindiği tecrübelerden ders çıkararak, kültürel kodlarını, kendi tarihsel ve güncel kökenlerinden alan ve evrensele ulaşabilen nitelikli insanları yetiştirecek, dünya ölçeğinde bir üniversite sistemi oluşturmasıdır.

KAYNAKÇA

- Adıvar, A. A. (1982). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Akkutay, Ü. (1996). *Milli Eğitimde Yabancı Uzman Raporları*. Ankara: Avni Akyol Ümit Kültür ve Eğitim Vakfı.
- Akyüz, K. (1975). *Encümen-i Dâniş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Akyüz, Y. (2009). *Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000- M.S. 2009*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Arslan, A. (1992). *Darülfünun'dan Üniversiteye Geçiş*. Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Anabilim Dalı, 2815, İstanbul.
- Arslan, A. (2002). “İsmet İnönü'ye İstanbul Darülfünunu Fen Fakültesi Tarafından Fahri Müderrislik Unvanı Verilmesi”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*. (1). 1-15.
- Arslan, A. (5/2004). “Mustafa Kemal Atatürk'e İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesinin Tarafından Fahri Müderrislik Ünvanı Verilmesi”. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*. (5). 13-24.
- Ata, B. (2001). “1924 Türk Basını Işığında Amerikalı Eğitimci John Dewey'in Türkiye Seyahati”. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 21 (3). 193-207.
- Bahadır, O. (2010). “1933 Üniversite Reformu Niçin Yapıldı?”. N.K. Aras, E. Dölen, O. Bahadır (ed.). *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*. (2.bs.). içinde (s. 52-74). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi
- Baltacıoğlu, İ. H. (1998). *Hayatım*. İstanbul: Dünya Yayınları.
- Başar, E. (2004). *Milli Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Berkem, A. R. (2003). *Yeni İstanbul Üniversitesi 70 Yaşında Reformlardan Bugüne Üniversitelerimiz*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Berkes, N. (2003). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Binbaşoğlu, C. (1982). *Eğitim Düşüncesi Tarihi*. Ankara: Binbaşoğlu Yayınevi.
- Boratav, K. (2010). *Türkiye İktisad Tarihi 1908-2007*. İmge Kitabevi.
- Çadircı, M. & Süslü, A. (1982). *Ankara Üniversitesi Gelişim Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları.
- Darülfünun-i Osmanî Nizamnamesi (1919). N.K. Aras, E. Dölen, O. Bahadır (ed.). *Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*. içinde (s. 333-338). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi. *Düstur*, 2.Tertip, Cilt 11, İstanbul 1928, s.401-409; Erişim Adresi: <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/71>.
- Dewey, J. (1939). *Türkiye Maarifi Hakkında Rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Doğan, İ. (2012). *Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Dölen, E. (2009). *Türk Üniversite Tarihi 1: Osmanlı Döneminde Darülfünun 1863-1922*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Dölen, E. (2009). *Türkiye Üniversite Tarihi 2: Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Darülfünunu 1922-1933*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Dölen, E. (2010). “İstanbul Darülfünunu’nda ve Üniversitesi’nde Yabancı Öğretim Elemanları”, N.K. Aras, E. Dölen, O. Bahadır (ed.). *Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*. (2.bs.), içinde (s. 89-102). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi
- Dölen, E. (2010). *Türk Üniversite Tarihi 4: İstanbul Üniversitesi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dölen, E. (2010). *Türk Üniversite Tarihi 5: Özerk Üniversite Dönemi 1946-1981*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dönmez, A. (2011). “Mustafa Resid Paşa’nın İkinci Londra Elçiliği ve Tanzimat Reformlarına Dair Memorandumu”, *Tarihin Peşinde: Uluslar arası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. (6). 1-20.
- Ergin, O. (1977). *Türkiye Maarif Tarihi*. İstanbul: Eser Matbaası.
- Ergün, M. (1990). “Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 6 (17). 453-457.
- Ergün, M. (1982). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Dil Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Ergün, M. (1997). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Gutek, G. (1997). *Eğitime Felsefi ve İdeolojik Yaklaşımlar*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Güler, A. (1994). *Türkiye’de Üniversite Reformları*. Ankara: Adım Yayıncılık.
- Gürüz, K. (2016). *Medrese v. Üniversite Geri Kalmanın ve İlerlemenin Karşılaştırmalı Tarihçesi*. İstanbul: Ka Kitap.
- Hatiboğlu, M. (2000). *Türkiye Üniversite Tarihi*. Ankara: Selvi Yayınları.
- Hilmi, Z. Ü. (1966). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi I*. Konya: Selçuk Yayınları.
- Hirsch, E. (1997). *Anılarım*. Ankara: Tübitak Yayınları.
- İhsanoğlu, E. (1992). “Tanzimat Döneminde İstanbul’da Darülfünun Kurma Teşebbüsleri”. H.D. Yıldız (ed.). *150.Yılında Tanzimat*. içinde (s. 397-439). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- İhsanoğlu, E. (1992). “Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Dönemi Osmanlı Bilim ve Eğitim Anlayışı”. *150.Yılında Tanzimat*. H. D. Yıldız (ed.). (s. 335-395). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kafadar, O. (1997). *Türk Eğitim Düşüncesinde Batılılaşma*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Karaca, M. (2013). *İstanbul Teknik Üniversitesi ve Mühendislik Tarihimiz*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Vakfı.
- Karal, E. Z. (1940). “Tanzimattan Evvel Garphlaşma Hareketleri (1718-1831)”. *Tanzimat I:Yüzüncü Yıldönümü Münasebeti ile*. içinde (s. 13-30). İstanbul: Maarif Vekaleti/İstanbul Maarif Matbaası.
- Kocatürk, U. (1984). “Atatürk’ün Üniversite Reformu ile İlgili Notları”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. 1 (1). 3-95.
- Kodaman, B. (1999). *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Lewis, B. (1993). *Modern Türkiye’nin Doğuşu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Malche, A. (1939). *İstanbul Üniversitesi Hakkında Rapor*. İstanbul: Devlet Basımevi.
- Ortaylı, İ. (1987). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Hil Yayınları.
- Özsoy, S. (2009). “Türk Modernleşmesi, Demokrasi ve Eğitim: Dewey Perspektifinden Bir

- Çözümleme”. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*. 9 (4). 1895-1931.
- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Schwartz, P. (1951). “İstanbul Üniversitesinin Bugünkü Durumu ve İstikbali (1950-1951)”. N.K. Aras, E. Dölen, O. Bahadır (ed.). *Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi (1861-1961)*. içinde (s. 474-500). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi.
- Selçuk, M. (2012). *İstanbul Darülfünunu Edebiyat Fakültesi (1900-1933)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Somel, S. A. (2010). *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908): İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sönmez, V. (2002). *Eğitim Felsefesi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şimşek, M. (2019). *Tartışmaların Odağındaki Kurum Üniversite*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tekeli, İ. (2010). “Cumhuriyet Öncesinde Üniversite Kavramının Ortaya Çıkışı ve Gerçekleştirilmesinde Alınan Yol”. N. K. Aras, E. Dölen, O. Bahadır (ed.). *Türkiye’de Üniversite Anlayışının Gelişimi: 1861- 1961*. içinde (s. 19-51). Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları
- Timur, T. (2000). *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*. Ankara: İmge Kitabevi Yayıncılık.
- Ülken, H. Z. (1966). *Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi-1*. Konya: Selçuk Yayınları.
- Ünar, Ş. (2020). “Atatürk Dönemi’nde Türk Arkeolojisi”. *Anasay Dergisi*. (11). 129-148.
- Widmann, H. (2000). *Atatürk ve Üniversite Reformu*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yıldırım, A. (1998). *Türk Üniversite Tarihi*. Ankara: Öteki Yayınları.
- Yıldırım, A & Şimşek H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Zürcher, E. J. (1993). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

Fotoğraf

Mehmet Emin ERSAYIN, Samsun Huriye Süer Anadolu Lisesi’ni bitirdikten sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nden 2011 yılında mezun oldu. 2011 yılında OMÜ Eğitimin Felsefi Sosyal ve Tarihi Temelleri Tezli Yüksek Lisans programını girdi. Orta derecede İngilizce bilmektedir.

İletişim Bilgileri

E mail :

Telefon :

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8792-0798>